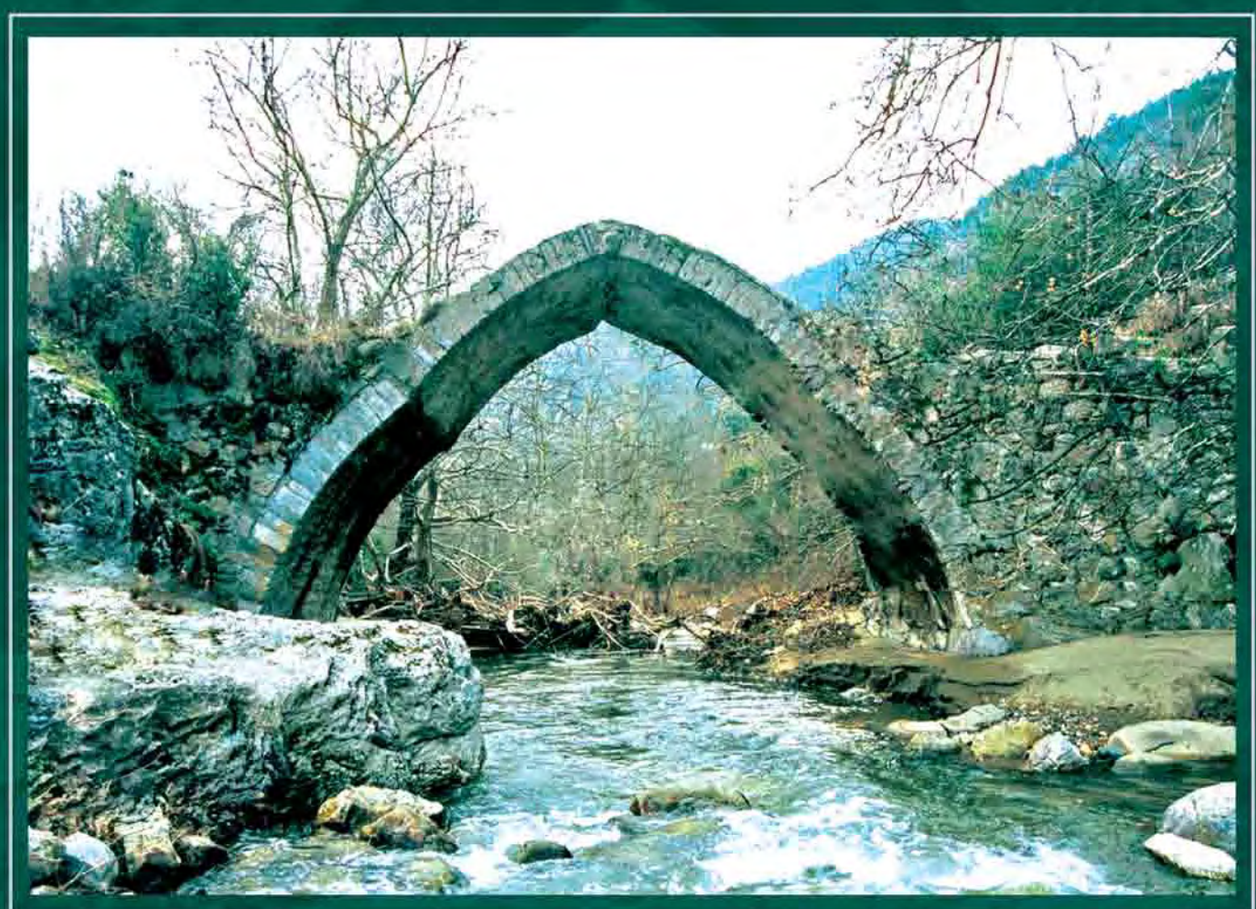
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΕΡΡΩΝ

7	ΣΕΙΡΑ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΤΟ ΝΟΜΟ ΣΕΡΡΩΝ	7

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Φ. ΤΙΛΚΙΔΗ

ΤΑ ΠΕΤΡΙΝΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ



Επιμέλεια: Ιωάννης Αθ. Σαπουντζής

ΣΕΡΡΕΣ 2006

ΤΑ ΠΕΤΡΙΝΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

Τιλκίδης, Αθανάσιος, 1964 – .
Τα πέτρινα γεφύρια του νομού Σερρών / Αθανασίου Τιλκίδη · επιμέλεια Ιωάννη Σαπουντζή. – Σέρρες : Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, 2006.
184 σ. · εικ. · 29 εκ. – (Σειρά εκδόσεων για την πόλη και το νομό Σερρών · 7).

Περιλαμβάνει βιβλιογραφία
ISBN: 960-85648-3-2
1. Σέρρες – Γέφυρες. 2. Αρχιτεκτονική – Σέρρες. 3. Σέρρες – Τοπογραφία. Ι. Σαπουντζής, Ιωάννης, 1952- . ΙΙ. Τίτλος. ΙΙΙ. Σειρά
725.98 – dc21

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΕΡΡΩΝ

7	ΣΕΙΡΑ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΤΟ ΝΟΜΟ ΣΕΡΡΩΝ	7

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Φ. ΤΙΛΚΙΔΗ

ΤΑ ΠΕΤΡΙΝΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΘ. ΣΑΠΟΥΝΤΖΗΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2006

© **Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών**
Έκδοση: Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών
Επιμέλεια έκδοσης: Ιωάννης Σαπουντζής
Επιμέλεια κειμένων: Ιωάννης Σαπουντζής
Διορθώσεις κειμένων: Αθανάσιος Κανλής
Επεξεργασία φωτογραφιών: Αθανάσιος Αθανασιάδης
Σχεδίαση χαρτών: Τμήμα Γεωπληροφορικής & Τοπογραφίας Τ.Ε.Ι. Σερρών
Εικονίδιο γεφυριών: Χριστόφορος Μελλίδης
Χειρίστριες GPS: Ελισσάβετ Τιμοσίδου, Αικατερίνη- Μαρία Σκαπέτη (σπουδ. του Τ.Ε.Ι. Σερρών)
Εκτύπωση - Σελιδοποίηση: Αφοί Χαραλαμπίδη, Σέρρες

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση η αναπαραγωγή τμήματος
ή όλου του βιβλίου με οποιοδήποτε τρόπο χωρίς την άδεια
της Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών
σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου 2121/1993.

ISBN: 960-85648-3-2

ΕΦΟΡΕΥΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος

Σοφία Γεωργιάδου - Σωτηρίου

Μέλη

Ιωάννης Ρωμανίδης
Πέτρος Σαμσάρης
Δημήτριος Τραγάκης
Στέφανος Αναστασίου

Διευθυντής

Ιωάννης Σαπουντζής

Ταχ. Δ/νση: Ν. Νικολάου 20, 621 24 Σέρρες
Τηλ.: 23210 98550, Fax: 23210 58015
E-mail: serrelib@serrelib.gr
http://www.serrelib.gr



ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

Την ημέρα που το πρώτο ανθρώπινο πλάσμα γεφύρωνε με έναν πεσμένο κορμό το ποτάμι από όχθη σε όχθη, κατορθώνοντας να το περάσει «ἀβρόχοις ποσί», μια κορυφαία ανακάλυψη ανέτειλε για την εξέλιξη και τη δημιουργικότητά του.

Από τότε, *ποταμοί βαθύρροοι καί δεινοί, εὔρροοι καί διιπετεῖς, κελάδοντες καί λάβροι, χειμάρροοι καί ὠκύροοι* (Όμηρος), ενώθηκαν με γεφύρια - δημιουργήματα ανθρώπων, που πέρασαν από το δέος της απόφασης στην υπομονή της σκληρής δουλειάς για να καταλήξουν στην ηρεμία της ανυπέρβλητης φυσικής ομορφιάς.

Η ποταμόρρυτος Μακεδονική γη και η περί τον ποταμό Στρυμόνα περιοχή μας, από τους μυθικούς χρόνους, δέχθηκε την θωπεία των γεφυριών, που η ιστορικότητά τους απλώνεται στις μέρες μας.

Ο Ηρακλής, στον 10ο άθλο του, «...Στρυμόνα μεμψάμενος τόν ποταμόν, πάλαι τό 'ρεῖθρον πλωτόν ὄν, ἐμπλήσας πέτραις ἄπλωτον ἐποίησε...» -αφού τοποθέτησε πέτρες στον ποταμό Στρυμόνα, τον κατέστησε προσβάσιμο-, ο δε Χριστοφόρος, ιεροδιδάσκαλος και Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου, στο *Προσκυνητάριον*, εξυμνεί την πόλη των Σερρών ως «...λίαν τερπνή καί εὐάερο διά τάς πολλάς ἐν αὐτῇ πηγάς, μαλακοῦ καί διαυγεστάτου ὕδατος...», (Χριστοφόρου: *Προσκυνητάριον, Λειψία 1904, σ. 39, σημ. ε*). Δύο αιώνες νωρίτερα ο Τούρκος περιηγητής - ιστορικός Εβλιά Τσελεμπή μακαρίζει τις Σέρρες: «*ως όμορφη και δροσερή, που σε κάθε γωνιά της βρύσες υπάρχουν και νερά τρέχουν στους δρόμους της δεξιά και αριστερά, ευχόμενος, να είναι ευτυχισμένη η πόλη και οι πολίτες της εις τους αιώνες των αιώνων*». (Γ. Καφταντζή: *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της*, τ. 3ος, Θεσσαλονίκη *1996, σ. 268*).

Οι αιώνες κύλησαν, τα τρεχούμενα νερά στους δρόμους στέρεψαν και σύγχρονα τεχνικά έργα οδήγησαν το επικρατέστερο στοιχείο της ζωής, το νερό, στους ειρηνικούς και δημιουργικούς δρόμους του.

Και απόμειναν τα πετρογέφυρα ολομόναχα, κειμήλια μιας άλλης εποχής, κάδρα άλλοτε ανυπέρβλητης φυσικής αγαλλίασης και άλλοτε πληγωμένης περηφάνιας από τη φυσική φθορά, να ευαισθητοποιούν μονάχα κάποιους πεζοπόρους της αληθινής ομορφιάς.

Η Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, στη σειρά "Εκδόσεις για την πόλη και το νομό Σερρών" με αριθμό '7', περιέλαβε την παρούσα έκδοση, που αποτελεί συνολική παρουσίαση - καταγραφή των πέτρινων γεφυριών του νομού

Σερρών, θέλοντας όχι μόνο να συντελέσει στην διάσωσή τους, ως μοναδικών πολιτισμικών στοιχείων του σήμερα, αλλά και να ενισχύσει τις προσπάθειες όσων επιμένουν να αναδεικνύουν τα στοιχεία αυτά, σαν φάρους φωτεινούς στο σπάνιο ταξίδι του ιστορικού χωροχρόνου.



Ως Πρόεδρος της Εφορείας της Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών οφείλω να ευχαριστήσω το Σερραίο ερευνητή - συγγραφέα της παρούσας έκδοσης κ. Αθανάσιο Τιλκίδη, ευχόμενη να συνεχίσει το όμορφο οδοιπορικό του στην απεραντοσύνη της έρευνας.

Επίσης να ευχαριστήσω όσους βοήθησαν στην πραγματοποίηση της έκδοσης αυτής: Το Διευθυντή της Βιβλιοθήκης κ. Ιωάννη Σαπουντζή για την επιμέλεια των κειμένων και την επιμέλεια της έκδοσης, τον κ. Αθανάσιο Κανλή για τις διορθώσεις των κειμένων, τον κ. Αθανάσιο Αθανασιάδη για την επεξεργασία των φωτογραφιών, τον κ. Ιωάννη Τσαρούχα για την υπόδειξη σχετικού αρχειακού υλικού που απόκειται στα ΓΑΚ - Αρχεία Ν. Σερρών, τον κ. Χαράλαμπο Βουρουτζίδη για την παροχή πληροφοριών σχετικών με την Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου, το τμήμα Γεωπληροφορικής και Τοπογραφίας του ΤΕΙ Σερρών, ώστε με την προσπάθεια όλων και το παρόν έργο, εντασσόμενο στη φιλοσοφία των εκδόσεων της Βιβλιοθήκης μας, να αποτελέσει «*φυσικῆς στοργῆς πρός τό ἱερόν ἔδαφος τῆς πεφιλημένης μοι πατρίδος καί ἰδιαιτέρου περί αὐτῆς ἐνδιαφέροντος γέννημα*». (Ευάγγ. Στράτης: *Ιστορία της πόλεως Σερρών, Σέρρες* 2000, επανέκδοση Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών. σ.5).

Η Πρόεδρος της Εφορείας
Σοφία Γεωργιάδου - Σωτηρίου



ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στον ελληνικό χώρο υπάρχουν πολλές εκατοντάδες πέτρινα τοξωτά γεφύρια, τα οποία έχουν κατασκευαστεί με παραδοσιακές μεθόδους και υλικά, από την αρχαιότητα μέχρι περίπου την εποχή του μεσοπολέμου, οπότε άρχισε η γενικευμένη χρήση του οπλισμένου σκυροδέματος στα τεχνικά έργα. Τα περισσότερα από τα πέτρινα γεφύρια δεν χρησιμοποιούνται πια, ορισμένα μάλιστα βρίσκονται σε απόμερες και απρόσιτες ορεινές τοποθεσίες, ενώ ελάχιστα είναι αυτά που ακόμα και σήμερα προσφέρουν τις υπηρεσίες τους για τη διέλευση ανθρώπων, ζώων και οχημάτων πάνω από ποτάμια και χείμαρρους.

Η τεχνική της γεφυροποιίας αναπτύχθηκε στον ελληνικό χώρο από τα αρχαία χρόνια, με διαφορετική όμως για κάθε περίοδο τεχνοτροπία κατασκευής. Στην Κρήτη και την Πελοπόννησο (κυρίως στην Αργολίδα), σώζονται πέτρινες γέφυρες από τη μινωική και τη μυκηναϊκή περίοδο αντίστοιχα, οι οποίες είναι δομημένες με το εκφορικό σύστημα, δηλαδή με λίθινη τοιχοποιία, η οποία αφήνει οπή τριγωνικού σχήματος με την κορυφή προς τα πάνω για τη διέλευση του νερού. Η κατασκευή του κυκλικού τόξου για τη γεφύρωση του κενού ανάμεσα σε δύο κατακόρυφα δομικά στοιχεία δεν ήταν άγνωστη τεχνική στην αρχαία Ελλάδα. Ωστόσο ελάχιστες πέτρινες τοξωτές γέφυρες από την κλασική και ελληνιστική περίοδο σώζονται στον ελληνικό χώρο.

Οι Ρωμαίοι, δεινοί κατασκευαστές τεχνικών έργων, επομένως και γεφυρών, διακρίθηκαν ιδιαίτερα για την επίδοση τους στην γεφυροποιία. Βελτίωσαν την οικοδομική τέχνη εισάγοντας τις χυτές λιθοδομές και καθιέρωσαν στις γέφυρες τη χρήση του πλήρους ημικυκλικού τόξου, δηλαδή της καμάρας που σχηματίζει τέλειο ημικύκλιο. Οι ρωμαϊκές γέφυρες διακρίνονταν για τη στερεότητά τους και αποτελούσαν τμήματα του ονομαστού ρωμαϊκού δικτύου οδοποιίας, το οποίο είχε κατασκευαστεί για στρατιωτικούς κυρίως σκοπούς. Ωστόσο και από τη ρωμαϊκή περίοδο ελάχιστα δείγματα τέτοιων γεφυρών σώζονται στον ελληνικό χώρο.

Ορισμένες χαρακτηριστικές περιπτώσεις γεφυρών από την αρχαία και ρωμαϊκή περίοδο στην Ελλάδα είναι η γέφυρα της Μαυροζούμαινας στο Μελιγαλά Μεσσηνίας, η γέφυρα του Αγγίτη, γνωστή και ως Καντίμ Κιοπρού, κοντά στο χωριό Συμβολή Σερρών, ένα σωζόμενο τόξο από μεγάλη γέφυρα στην παλιά κοίτη του Λουδία στο Κλειδί Ημαθίας, το γεφύρι στον Πηνειό ανάμεσα στο Ομόλιο και στον Πυργετό Λάρισας, του οποίου η πρώτη κατασκευή ανάγεται στην αρχαιότητα, το γεφύρι στο Ξηροκάμπι Λακωνίας και άλλα.

Φαίνεται πως η αξιόλογη ρωμαϊκή τεχνογνωσία στη γεφυροποιία δεν βελτιώθηκε κατά τη βυζαντινή περίοδο. Στον ελληνικό χώρο ελάχιστα μόνο δείγματα βυζαντινής οδοποιίας

και γεφυροποιίας σώζονται μέχρι τις μέρες μας. Αντιπροσωπευτικός τύπος υστεροβυζαντινής γέφυρας είναι η πεντάτοξη (αρχικά) γέφυρα της Καρύταινας Αρκαδίας στον Αλφειό ποταμό.

Τα περισσότερα από τα σωζόμενα σήμερα γεφύρια κτίστηκαν κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας. Ορισμένα γεφύρια αυτής της περιόδου φέρουν όχι ημικυκλικό, αλλά οξυκόρυφο τόξο. Η τεχνοτροπία του οξυκόρυφου τόξου χαρακτηρίζει κυρίως την ισλαμική ανατολική τέχνη, αν και ήταν γνωστή στους βυζαντινούς και στους δυτικοευρωπαίους (γοτθικό τόξο) από πολύ νωρίτερα. Ενδεικτικές περιπτώσεις τέτοιων γεφυρών με οξυκόρυφα τόξα είναι η γέφυρα του Κόκκορη στον ποταμό Λούσιο της Γορτυνίας, η γέφυρα της Τσίπιανης στο Ανατολικό Ζαγόρι, η γέφυρα ανάμεσα στη Ζέρμα και στη Δροσοπηγή Κόνιτσας, το γεφύρι Κιουπρί της Έδεσσας, η γέφυρα της Αγγίστας στον ποταμό Αγγίτη Σερρών και άλλες. Κατά τα τέλη του 19ου αιώνα και ιδίως στο πρώτο μισό του 20ου, κτίστηκαν στον ελληνικό χώρο πολλά πέτρινα γεφύρια με την πιο προχωρημένη τεχνολογία του καταβιβασμένου τόξου, δηλαδή του τόξου που είναι μικρότερο από ημικύκλιο και δίνει στην καμάρα του γεφυριού μια όψη που θυμίζει τμήμα ελλειπτικού τόξου. Από την περίοδο της τουρκοκρατίας χρονολογούνται τα περισσότερα μεγάλα σε μήκος και ύψος τόξου, πολύτοξα ή μονότοξα, πέτρινα γεφύρια του ελληνικού χώρου.

Με την κατασκευή των γεφυριών συνδέονται πολλοί θρύλοι τους οποίους διέσωσε η προφορική παράδοση. Άλλοι αναφέρονται στο πνίξιμο ανθρώπων στα ορμητικά νερά των ποταμών, πράγμα που έγινε αιτία ή αφορμή να κατασκευαστεί ένα γεφύρι, και άλλοι, οι πιο γνωστοί, αναφέρονται στο "στοίχειωμα", δηλαδή στον εντοιχισμό ανθρώπων ή ζώων, προκειμένου να στερεωθεί το γεφύρι. Οι θρύλοι του στοιχειώματος συνδέονται με τις περιπτώσεις κατάρρευσης των γεφυριών κατά την κατασκευή ή αποπεράτωσή τους και εντάσσονται σε ένα ευρύτερο κύκλο δοξασιών για ανθρωποθυσίες, με σκοπό τον εξευμενισμό των κακών πνευμάτων κατά την κατασκευή ενός τεχνικού έργου, που έχουν πανευρωπαϊκή ή και παγκόσμια διάδοση από τα αρχαία χρόνια μέχρι πρόσφατα. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο θρύλος για την ανθρωποθυσία στο γεφύρι της Άρτας συναντάται στον ελληνικό χώρο σε 333 διαφορετικές παραλλαγές. Η ίδια παράδοση για τη θυσία της γυναίκας του πρωτομάστορα αναφέρεται και σε άλλα μεγάλα και γνωστά γεφύρια του ελληνικού χώρου, όπως στο γεφύρι της Κυράς στην Πελοπόννησο και στο γεφύρι του Πασά στην Δυτική Μακεδονία.

Ως προς τη γεωγραφική κατανομή των σωζόμενων πέτρινων γεφυριών στον ελληνικό χώρο, η πυκνότητα διασποράς τους είναι μεγαλύτερη στη Δυτική Ελλάδα παρά στην Ανατολική. Το εντονότερο ανάγλυφο του εδάφους και οι περισσότερες βροχοπτώσεις, που παρατηρούνται στην Ήπειρο και τη Δυτική Στερεά Ελλάδα, είναι οι αιτίες που στις περιοχές αυτές υπάρχουν, αναλογικά με την έκτασή τους, περισσότερα γεφύρια από ό,τι στη Μακεδονία, στη Θεσσαλία, στην Ανατολική Στερεά, στη Θράκη και στην Πελοπόννησο. Είναι ενδεικτικό ότι ο μελετητής των πέτρινων γεφυριών της Ηπείρου Σπύρος Μαντάς εντόπισε 367 γεφύρια στο χώρο της Ηπείρου, από τα οποία τα 140 στην περιοχή Ζαγορίου. Τα αντιπροσωπευτικότερα δείγματα του είδους είναι το θρυλικό γεφύρι της Άρτας και τα μονότοξα γεφύρια της Κόνιτσας στον Αώο και της Πλάκας στον Άραχθο, με άνοιγμα τόξου περίπου 36 μ. και 39 μ. αντίστοιχα. Το μεγαλύτερο όμως άνοιγμα γεφυριού σε ολόκληρο τον ελληνικό και ίσως και στο βαλκανικό χώρο είχε το γεφύρι του Κοράκου στον Αχελώο, στη Θεσσαλική Πίνδο, με άνοιγμα τόξου 45 μ., το οποίο ανατινάχθηκε το 1949. Ένα πλήθος από μικρά, συνήθως μονότοξα, γεφύρια υπάρχει στην Ανατολική Μακεδονία, ενώ μικρά πέτρινα τοξωτά γεφύρια υπάρχουν ακόμα και σε νησιά, όπως στη Λέσβο, στη Λήμνο και στην Κρήτη.



Τα περισσότερα πέτρινα γεφύρια του ελληνικού χώρου παρουσιάζουν σήμερα σημαντικές φθορές από το χρόνο. Αυτές οφείλονται κυρίως στις καιρικές συνθήκες (παγετοί, βροχές) και παρουσιάζονται είτε ως υποσκαφή των θεμελίων και ως διάβρωση του εδάφους θεμελίωσης εξ αιτίας της δράσης των νερών, είτε ως αποκολλήσεις λίθων και κονιαμάτων, αλλά και με άλλες μορφές. Σημαντικές καταστροφές προκαλούν επίσης παράνομοι ερευνητές υποτιθέμενων κρυμμένων θησαυρών, οι οποίοι καταστρέφουν τμήματα των γεφυριών για "να βρουν λίρες".

Αρμόδιοι κρατικοί φορείς για την προστασία των πέτρινων γεφυριών είναι οι κατά τόπους εφορείες αρχαιοτήτων και μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού, οι οποίες κατά τα τελευταία χρόνια έχουν κηρύξει πολλά πέτρινα γεφύρια ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία και έχουν προβεί σε εργασίες συντήρησης, παράλληλα και με άλλους φορείς σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως η τοπική αυτοδιοίκηση. Οι προσπάθειες αυτές είναι ανάγκη να συνεχιστούν και να πολλαπλασιαστούν.

Στην ελληνική βιβλιογραφία υπάρχουν σήμερα ειδικές εκδόσεις για τα γεφύρια της Μακεδονίας, της Θράκης, της Ηπείρου, της Θεσσαλίας, της Ναυπακτίας και άλλων μικρότερων γεωγραφικών ενοτήτων, καθώς και για τα γεφύρια της αρχαίας περιόδου. Οι μελέτες και δημοσιεύσεις για γεφύρια πληθαίνουν με εντεινόμενο ρυθμό τα τελευταία χρόνια και πιστοποιούν το αυξανόμενο ενδιαφέρον των επιστημόνων και του ευρύτερου ελληνικού κοινού για τα πέτρινα γεφύρια.



Στο γεωγραφικό χώρο του νομού Σερρών υπάρχει ένα μεγάλο πλήθος σωζόμενων πέτρινων γεφυριών, μεγαλύτερο από ό,τι θα περίμενε κανείς σε ένα πυκνοκατοικημένο και, κατά βάση, πεδινό νομό. Κατά την έρευνά μου για τα πέτρινα γεφύρια ολόκληρου του μακεδονικού χώρου, που άρχισε πριν είκοσι χρόνια, και καρπός της οποίας υπήρξε το βιβλίο μου Μακεδονικά Γεφύρια, εντόπισα 28 πέτρινα γεφύρια στο χώρο του νομού, αριθμός που κατατάσσει το νομό Σερρών ως πρώτο σε αριθμό πέτρινων γεφυριών σε όλη τη Μακεδονία, σύμφωνα τουλάχιστον με την μέχρι τότε γνώση μου. Είχα την εντύπωση ότι σχεδόν εξάντλησα το θέμα, όταν ο συγγραφέας του παρόντος βιβλίου, κατά τη διάρκεια μιας ομιλίας μου στις Σέρρες για τα γεφύρια του νομού, που είχε οργανώσει η τοπική Λέσχη 4x4 τον Ιανουάριο 2000, με πληροφόρησε ότι τα πέτρινα γεφύρια του νομού είναι πολύ περισσότερα και ότι ο ίδιος τα είχε εντοπίσει και φωτογραφίσει. Δεν έμενε παρά η συγκέντρωση του κατάλληλου πληροφοριακού υλικού, ώστε να γράψει ένα βιβλίο για τα πέτρινα γεφύρια του νομού Σερρών, που άξιζαν μια ολοκληρωμένη καταγραφή και παρουσίαση.

Ο Θανάσης Τιλκίδης ανέλαβε και έφερε εις πέρας ένα σπουδαίο αλλά και εξαιρετικά επίπονο έργο, που τον απασχόλησε πολλά χρόνια. Τελικά κατάφερε να εντοπίσει πέτρινα γεφύρια, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που δεν υπάρχουν σήμερα, και 23 υδατογέφυρες, ενώ στο παράρτημα πρόσθεσε άλλα 30 γεφύρια και δύο υδατογέφυρες. Ερεύνησε τη βιβλιογραφία της τοπικής ιστορίας και αρχαιολογίας. Περπάτησε όλο το νομό Σερρών για να ψάξει και να εντοπίσει τα παλιά πέτρινα γεφύρια, να τα φωτογραφίσει, να μετρήσει τις διαστάσεις τους, να ερευνήσει, να καταγράψει και να περιγράψει οποιοδήποτε στοιχείο σχετίζεται με τη γεωγραφική θέση, την αρχιτεκτονική, την ιστορία και τη λαογραφία τους. Διέθεσε απεριόριστο χρόνο και κόπο για να περιπλανηθεί στις ρεματιές και τους ξερόλακκους, να πάει και να ξαναπάει πολλές φορές στο ίδιο γεφύρι για να το αποτυπώσει φωτογραφικά όσο γίνεται καλύτερα, για να συζητήσει με τους απλούς ξωμάχους της σερραϊκής υπαίθρου, και ιδίως τους μεγαλύτερους σε ηλικία, με σκοπό να καταγράψει τις σωζόμενες τοπικές λαϊκές παραδόσεις. Με οδηγό το εν-

διαφέρον προς την ιδιαίτερη πατρίδα του, το νομό Σερρών, και με εφόδιο την πολύ καλή γνώση της τοπικής ιστορίας και γεωγραφίας, αποθησαύρισε ένα αξιόλογο υλικό. Η επιμελημένη συγκέντρωση, καταγραφή και επεξεργασία του υλικού αυτού από έναν άνθρωπο μη έχοντα επαγγελματική σχέση με το αντικείμενο, αλλά ρέκτη και εραστή της τοπικής παράδοσης, αποδεικνύουν την αξία της προσφοράς του ντόπιου καλού γνώστη της γεωγραφίας της ιδιαίτερης πατρίδας του, που είναι αναντικατάστατη και ιδιαίτερα χρήσιμη στους ειδικούς επιστήμονες, οι οποίοι θα χρησιμοποιήσουν το βιβλίο αυτό ως πολύτιμη πηγή πληροφοριών.

Το έργο του Θανάση Τιλκίδη για τον εντοπισμό, την καταγραφή και τη διάσωση (μέσα από τα κείμενα και τις φωτογραφίες) των πέτρινων γεφυριών του νομού Σερρών καλύπτει ένα κενό στη βιβλιογραφία και αποτελεί σημαντική συμβολή στην προσπάθεια ανάδειξης και προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς της ιδιαίτερης πατρίδας του.

Εύχομαι στον συγγραφέα να συνεχίσει με τον ίδιο ζήλο την έρευνα και για άλλα παρόμοια θέματα και στον εκδοτικό φορέα, τη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, να συνεχίσει με την ίδια μέριμνα να υποστηρίζει και να αναδεικνύει το έργο των τοπικών συγγραφέων. Εύχομαι, ακόμα, το βιβλίο αυτό να συντελέσει στη ανάπτυξη ενός γενικότερου αισθήματος σεβασμού, αναγνώρισης και προσοχής προς τα σωζόμενα πέτρινα γεφύρια και προς όλη την τοπική αρχιτεκτονική κληρονομιά, αλλά και στην ευαισθητοποίηση των αρμοδίων για την αναστολή της φθοράς της. Μια τέτοια προσπάθεια θα πρέπει πρωτίστως να την ενστερνιστεί και να την υποστηρίξει η τοπική κοινωνία του νομού, η οποία και τελικά θα ωφεληθεί από τη διάσωση, ανάδειξη και προβολή των τοπικών αρχιτεκτονικών μνημείων.

Με την παρούσα έκδοση, η πλούσια πνευματική παράδοση των Σερρών, και ιδιαίτερα αυτή των πολλών και σημαντικών πνευματικών ανθρώπων που έγραψαν για την τοπική ιστορία, συνεχίζεται. Με κριτήριο τη μεγάλη και ανιδιοτελή προσφορά του, ο Θανάσης Τιλκίδης συγκαταλέγεται ανάμεσά τους.

Γεώργιος Τσότσος



Σχολικός Σύμβουλος Αρχιτεκτόνων, Τοπογράφων, Πολιτικών Μηχανικών
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Βόρειας Ελλάδας,
συγγραφέας του βιβλίου Μακεδονικά Γεφύρια,
εκδ. University Studio, Θεσσαλονίκη 1997.



ΓΕΝΙΚΑ

Η έκταση του νομού Σερρών ανέρχεται σε 3.790 τετραγωνικά χιλιόμετρα, από τα οποία 48% είναι πεδινά, 34% ημιορεινά και 18% ορεινά (Γεωγραφία της Ελλάδος Δημητράκου).

Περικλείεται από οροσειρές, που αποτελούν τα όρια του νομού, ενώ ταυτόχρονα παρέχουν μια φυσική προστασία, αφήνοντας δύο διόδους επικοινωνίας, μια στο βορρά με τα στενά του Ρούπελ και μια στο νότο με τις εκβολές του ποταμού Στρυμόνα.

Στα βορειοδυτικά του νομού βρίσκεται η οροσειρά του Μπέλες ή Κερκίνης με υψόμετρο 2.031 μ., που προεκτείνεται σε αυτή των Κρουσίων ή Δυσώρου με υψόμετρο 860 μ., του Μαυροβουνίου με υψόμετρο 1.133 μ. και του Βερτίσκου με υψόμετρο 1.103 μ. Στα νότια του νομού βρίσκεται η οροσειρά των Κερδυλίων με υψόμετρο 1.091 μ., που καταλήγει στον Στρυμονικό κόλπο.

Στα βορειοανατολικά του νομού βρίσκονται το όρος Όρβηλος με υψόμετρο 2.212 μ., που είναι η υψηλότερη κορυφή στο νομό Σερρών, τα όρη της Βροντούς με υψόμετρο 1.849 μ., το Μενοίκιο με υψόμετρο 1.963 μ. και τέλος στην ανατολική πλευρά του νομού υπάρχει το Παγγαίο όρος με υψόμετρο 1.956 μ.



Ανάμεσα σ' αυτές τις οροσειρές εκτείνεται η μεγάλη πεδιάδα των Σερρών με 1.630.000 στρέμματα καλλιεργήσιμης έκτασης, από τα οποία τα 615.000 είναι αρδεύσιμα. Η πεδιάδα έχει κατεύθυνση από βορρά προς νότο και απλώνεται κατά το μεγαλύτερο μέρος της παράλληλα με τον ποταμό Στρυμόνα, ενώ ένα τμήμα της έχει κατεύθυνση παράλληλη με τον ποταμό Αγγίτη.

Το νομό Σερρών διασχίζει ο ποταμός Στρυμόνας που πηγάζει 15 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της Σόφιας από το όρος Βίτοσα, το Σκόμιον των αρχαίων, και εκβάλλει στον Στρυμονικό κόλπο. Το συνολικό μήκος του είναι 330 χλμ. από τα οποία τα 115 βρίσκονται σε ελληνικό έδαφος. Δεύτερος σε μήκος ποταμός και ποσότητα νερού είναι ο Αγγίτης που πηγάζει από το σπήλαιο Μααρά του νομού Δράμας και χύνεται στο Στρυμόνα ποταμό. Άλλοι σπουδαίοι παραπόταμοι, που χύνονται στον Στρυμόνα, είναι από ανατολικά ο Κρουσοβίτης, των Αγίων Αναργύρων, του Ελαιώνα, της Βροντούς και του Αγκίστρου, από δυτικά ο Κερκινίτης που χύνεται στην λίμνη της Κερκίνης, ο Κοπατσινός (της Βέργης), των Θερμών (Γκουλιάμα Ρυάκα = μεγάλο ρέμα), ο Εζοβίτης (της Δάφνης) και ο Καστρινός.

Συνολικά αρχίζουν από τις παρακείμενες ορο-

σειρές 83 χείμαρροι που έχουν κατεύθυνση κάθετη προς την πεδιάδα και χύνονται οι περισσότεροι από αυτούς στον Στρυμόνα και λίγοι στον Αγγίτη. Οι πεδινές εκτάσεις, πριν από το 1929, καλύπτονταν από την Κερκινίτιδα λίμνη (Αχινού), ενώ η σημερινή τεχνητή λίμνη Κερκίνη, που δημιουργήθηκε στην θέση του έλους του "Μπουτκόβου", ταυτίζεται από τους περισσότερους ερευνητές της ιστορικής γεωγραφίας της Ανατολικής Μακεδονίας με την αρχαία λίμνη Πρασιάδα. Η λίμνη του Αχινού αποξηράνθηκε από την εταιρεία JOHN MONKS AND SONS ULEN AND COMPANY κατά τη διάρκεια της περιόδου από το 1929 έως το 1932. Την εποχή εκείνη διευθετήθηκε και η Πρασιάδα λίμνη με το πρώτο φράγμα που κατασκευάστηκε και περιόρισε την έκτασή της, ενώ συγχρόνως διευθετήθηκε η νέα κοίτη του ποταμού Στρυμόνα. Λόγω της ύπαρξης των δυο λιμνών και των πολλών ελών, οι οικισμοί, όπως ήταν φυσικό, ήταν κτισμένοι στα ημιορεινά εδάφη και παράλληλα προς τον κάμπο. Η επικοινωνία μεταξύ τους ήταν δύσκολη, δεδομένου ότι όλοι οι δρόμοι που ένωναν τους περισσότερους οικισμούς διασταυρώνονταν με χείμαρρους, που δυσχέραιναν πάρα πολύ την επικοινωνία αλλά και την ανταλλαγή προϊόντων μεταξύ των κατοίκων. Γι' αυτό το λόγο ήταν επιτακτική η ανάγκη κατασκευής πέτρινων γεφυρών που αποτελούσαν και την καλύτερη λύση για τη "ζεύξη" των ποταμών.

Με την ευκαιρία σημειώνουμε ότι, σύμφωνα με μία έκδοση του Ελληνικού Στρατού, στο νομό Σερρών στα 1912 αναφέρονται 276 οικισμοί με πληθυσμό 164.559 κατοίκων (Επιτελική Υπηρεσία του Ελληνικού Στρατού: *Στατιστικοί πίνακες του πληθυσμού κατ' εθνικότητας των νομών Σερρών και Δράμας*, Αθήνα 1919). Οι πολλοί οικισμοί ήταν αποτέλεσμα της μεγάλης οικονομικής ευμάρειας της πόλεως των Σερρών και γενικά όλης της περιοχής. Το γεγονός ότι οι περισσότεροι οικισμοί ήταν κτισμένοι κατά το μήκος των πλευρών της πεδιάδας των Σερρών, σε ημιορεινές και δύσβατες θέσεις, όπου υπήρχαν πολλοί λάκκοι που δημιουργούσαν οι χείμαρροι, οι οποίοι είχαν κατεύθυνση κάθετη προς τον κάμπο, ενίσχυσε ακόμη περισσότερο την ανάγκη κατασκευής πέτρινων γεφυριών στους δρόμους που διασταυρώνονταν μαζί τους, με αποτέλεσμα ο νομός Σερρών να είναι ανάμεσα στους πρώτους νομούς στην Ελλάδα σε αριθμό πέτρινων γεφυριών. Τα πιο πολλά γεφύρια βρίσκονταν στα βορειοανατολικά και νοτιοδυτικά του νομού, διότι σ' αυτές τις περιοχές υπήρχαν οι περισσότεροι οικισμοί από τους αρχαίους ακόμη χρόνους.

ΟΔΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΚΑΙ ΠΕΤΡΙΝΑ ΤΟΞΩΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΪΚΗ-ΚΛΑΣΙΚΗ-ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ-ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΠΟΧΗ

Οδικοί άξονες

Κατά την καταγραφή των πέτρινων γεφυριών που υπάρχουν στο νομό Σερρών, εντοπίστηκαν τα παρακλάδια της Εγνατίας οδού και οι τοπικοί δρόμοι, που κάποτε ένωναν τις αρχαίες πόλεις. Στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών υπήρχαν πόλεις που ανάγουν την ίδρυσή τους στην αρχαία και κλασική εποχή της Ελλάδος και αυτές είναι: η Αμφίπολη, η Άργιλος, η Βισαλτία, η Ευπορία, η Βέργη, η Σίρις η Παιονική, η Σκοτούσσα και η Ηράκλεια Σιντική.

Στην αρχαία εποχή στρατιωτικοί, διοικητικοί, εμπορικοί και θρησκευτικοί λόγοι, πέραν αυτών της καθημερινότητας, είχαν επιβάλει στους κατοίκους της Ανατολικής Μακεδονίας την ανάγκη κατασκευής ενός πυκνού οδικού δικτύου, το οποίο αργότερα συμπληρώθηκε με τα έργα οδοποιίας των Μακεδόνων βασιλιάδων. Από τους αρχαίους δρόμους ο κυριότερος, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, ήταν αυτός που ερχόταν από το Βυζάντιο, διέσχιζε τη Θράκη, την Ανατολική Μακεδονία, περνούσε από τον κάτω ρου του Στρυμόνα και οδηγούσε στη Θέρμη, όπου διακλαδιζόταν σε δύο αρτηρίες, από τις οποίες η μία οδηγούσε στη νότια Ελλάδα και η άλλη, αφού διέσχιζε τη Μακεδονία και την Ιλλυρία, έφτανε μέχρι το Δυρράχιο, εξασφαλίζοντας έτσι την επικοινωνία μεταξύ της Αδριατικής και της Μαύρης Θάλασσας.

Σε τοπικό επίπεδο έχουμε το δρόμο που οδηγούσε από τους Φιλίππους στην Αμφίπολη, περνώντας από τη βόρεια πλευρά του Παγγαίου όρους. Ένας άλλος δρόμος ξεκινούσε από την Αμφίπολη με κατεύθυνση ανατολικά του Στρυμόνα, περνούσε διαδοχικά τη Μύρκινο, το Δραβίσκο, έφτανε στη Σίρι και συνέχιζε προς τη Σκοτούσσα και την Ηράκλεια Σιντική. Το δρόμο αυτό είχαν χρησιμοποιήσει πιθανώς και οι Σιριοπαίονες, όταν κατέβηκαν στη θάλασσα για να αντιμετωπίσουν το στρατηγό Μεγάβαζο, ο οποίος για να τους αποφύγει, αφού διέσχισε τον ποταμό Αγγίτη, έφθασε στην Σίρι την Παιονική την οποία και κατέλαβε. Τέλος, ένας άλλος δρόμος ξεκινούσε από τα παράλια και δυτικά του ποταμού Στρυμόνα, διέσχιζε τη Βισαλτία και έφθανε στην περιοχή της Κρηστωνίας.

Μερικά ίχνη ρωμαϊκών λιθόστρωτων δρόμων, ορισμένες τοξωτές ρωμαϊκές γέφυρες, καθώς και μερικά *μιλιάρια* (μαρμάρινες κολόνες με χαραγμένες τις χιλιομετρικές αποστάσεις, όπως οι σημερινές πινακίδες στους εθνικούς δρόμους) που βρέθηκαν, σε συνδυασμό με τις περιγραφές διαφόρων περιηγητών, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι κυρίως πάνω στα χνάρια των αρχαίων δρόμων κατασκευάστηκε και η Εγνατία οδός με τις δευτερεύουσες αρτηρίες. Αργότερα οι Ρωμαίοι χάραξαν καινούργιους δρόμους για την εξυπηρέτηση των αναγκών της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και των κτήσεών της και η πέτρινη τοξωτή γέφυρα γνώρισε την αποθέωσή της από τους μηχανικούς τους.

Πέτρινα τοξωτά γεφύρια

Παρά το γεγονός πως στην αρχαία Ελλάδα ήταν γνωστή η τεχνική κατασκευής τοξωτών γεφυριών, οι Ρωμαίοι ήταν εκείνοι που άρχισαν τη συστηματική κατασκευή τους μαζί με άλλα έργα, όπως δρόμους και υδραγωγεία. Στα ρωμαϊκά χρόνια ανάγεται η κατασκευή της γέφυρας στη Συμβολή, γνωστής με την τουρκική ονομασία της Kadim Köprü, πάνω στον ποταμό Αγγίτη, που ένωνε το κομμάτι της Εγνατίας οδού που ξεκινούσε από τους Φιλίππους και κατέληγε στην Αμφίπολη. Επίσης στο τμήμα του οδικού άξονα Αμφίπολης - Σερρών συναντάμε ό,τι έχει απομείνει από το πέτρινο γεφύρι του ποταμού Αγγίτη, που βρίσκεται ανάμεσα στις δύο νεώτερες γέφυρες μεταξύ Δραβίσκου και Δήμητρας. Στη συνέχεια συναντάμε το πέτρινο τοξωτό γεφύρι που βρίσκεται στη διασταύρωση των δρόμων Νέας Ζίχνης και Θολού και μετά το γεφύρι στη θέση Λόφκα του Γαζώρου.

Ο δρόμος αυτός, που οδηγούσε από την Αμφίπολη στις Σέρρες, περνούσε μέσα από το σημερινό Δαφνούδι, όπου υπάρχει το ομώνυμο γεφύρι από το οποίο σώζεται μόνο ο διάδρομος ανάβασης, γιατί το υπόλοιπο έχει σκεπαστεί από την κατασκευή οχετού. Πιο πάνω συναντάμε το γεφύρι της Συκιάς και το γεφύρι στο Ζιλί ανάμεσα στα χωριά Χρυσό και Άγιο Πνεύμα. Ανεβαίνοντας πιο βόρεια συναντάμε το γεφύρι του Νέου Σουλίου, που βρίσκεται κάτω ακριβώς από το χωριό Οινούσα στο δρόμο προς Σέρρες, όπου στην σημερινή γέφυρα του ποταμού του Ελαιώνα πρέπει να υπήρχε γεφύρι αλλά δεν σώζονται καθόλου ίχνη του. Πριν την είσοδο στην πόλη των Σερρών, ο δρόμος περνούσε το ποτάμι των Αγίων Αναργύρων από την πέτρινη γέφυρα των Μοναχών, που οδηγούσε στην Βασιλική οδό ή περνούσε από αυτή των Αγίων Αναργύρων, αλλά δεν γνωρίζουμε, αν και οι δύο γέφυρες υπήρχαν την ίδια εποχή μαζί.

Ένα άλλο παρακλάδι της Εγνατίας οδού ξεκινούσε από τους Φιλίππους, περνούσε τον ποταμό Αγγίτη από τη γέφυρα της Συμβολής, πήγαινε προς την Αλιστράτη, όπου υπάρχει το ομώνυμο πέτρινο γεφύρι, ακόμη πιο βόρεια συναντούσε το γεφύρι του Σφελινού και, κάπου πριν την πέτρινη γέφυρα που βρίσκεται στη διασταύρωση των δρόμων Νέας Ζίχνης - Θολού, ενώνονταν με τον οδικό άξονα Αμφίπολης - Σερρών. Μια άλλη οδική αρτηρία ξεκινούσε από τα παράλια με κατεύθυνση βόρεια και δυτικά του Στρυμόνα, συναντούσε το γεφύρι του Γερούξαλη και το γεφύρι της Ντρίστας νότια και βορειοδυτικά αντίστοιχα, στη συνέχεια τα γεφύρια του Αηδονοχωρίου, του Λευκότοπου, του Σιτοχωρίου, του Χουμνικού, περνούσε δίπλα από τα ρωμαϊκά λουτρά των Θερμών, όπου τα κτίσματα σώζονται ακόμη σε καλή κατάσταση, και οδηγούσε προς τη Βέργη και πιο βόρεια.

Στη ρωμαϊκή εποχή όλα τα γεφύρια έχουν την ίδια σχεδόν

κατασκευαστική ταυτότητα. Τα μόνα που διαφέρουν είναι τα πέτρινα γεφύρια της Συμβολής και του Σ. Σ. Αγγίστας, των οποίων η κατασκευή ανάγεται στα πρώτα χρόνια της ρωμαϊκής κατάκτησης, γι' αυτό έχουν μια βαριά μορφή. Σύμφωνα με τον Σερραίο ιστορικό και καθηγητή του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης Δ. Σαμσάρη, τα δύο τόξα της γέφυρας της Συμβολής είναι αρχαϊκά (Δ. Σαμσάρης: *Ιστορική Γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 49).

ΟΙ ΓΕΦΥΡΕΣ ΤΗΣ ΑΜΦΙΠΟΛΗΣ

Υπάρχουν πολλές αναφορές για τις γέφυρες της Αμφίπολης στον ποταμό Στρυμόνα, όπως τις κατέγραψαν οι ιστορικοί από την αρχαιότητα μέχρι τους σημερινούς χρόνους.



Μυθολογία

Στους άθλους του Ηρακλή και συγκεκριμένα στον 10ο, ο ήρωας, αφού τοποθέτησε πέτρες στον ποταμό Στρυμόνα, τον κατέστησε προσβάσιμο. «*Μόλις δέ τῶν βοῶν συνελθουσῶν, Στρυμόνα μεμψάμενος τόν ποταμόν, πάλαι τό ῥεῖθρον πλωτόν ὄν, ἐμπλήσας πέτραις ἄπλωτον ἐποίησε καί τάς βόας Εὐρυσθεῖ κομίσας δέδωκεν. Ὁ δέ αὐτάς κατέθυσεν Ἥρᾳ*».
(Γ. Καφταντζή: *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της*, τ. 1ος, Αθήνα 1967, σ. 47, σημ. 3).

Αρχαιότητα

Στο έργο του *Ρήσος*, ο Ευριπίδης αποκαλεί το Στρυμόνα καλλιγέφυρο. (Ευριπίδη *Ρήσος* στ. 344 - 352). Κατά μια εκδοχή ο Στρυμόνας, πατέρας του βασιλιά των Θρακών Ρήσου που συμμάχησε με τον Πρίαμο, όταν έμαθε ότι ο Οδυσσέας και ο Διομήδης σκότωσαν το γιο του, πνίγηκε στο ποτάμι που πήρε το όνομά του. (Γ. Καφταντζή: *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της*, τ. 1ος, Αθήνα 1967, σ. 22).

Ὦ ποταμοῦ παῖ,	*Έρχεσαι ποταμόπαιδο*
ἧκεις...	*και σ' οδηγούν εδώ..*
ἐπεί σε χρόνῳ	*η Πιερίδα η μάνα σου*
Πιερίς μάτηρ ὅ τε	*και ο Στρυμόνας ποταμός*
καλλιγέφυρος	*με τα καλά γιοφύρια*
ποταμός πορεύει	*που τα νερά τα γοργοστρόβιλα*
Στρυμών, ὅς ποτε τᾶς	*κυλώντας τα ως τον κόρφο*
μελωδοῦ	*της γλυκοτραγουδίστρας*
Μούσας ὀι' ἀκηράτων	*Μούσας*
δινηθείς ὑδροειδής	*τα 'φερε κι έσπειρε την ήβη σου.*
κόλπων σάν ἐφύτευσεν ἥβαν.	

Για τη γέφυρα της Αμφίπολης γίνεται αναφορά από το Χάρωνα (απόσπασμα 9 στον Αθήναιο, XII 520 d-f), σύμφωνα με τον οποίο οι Βισάλτες, που κατοικούσαν δυτικά του Στρυμόνα, εκστράτευσαν εναντίον της Καρδίας, μιας πόλης στις ανατολικές ακτές της Θρακικής Χερσονήσου, την οποία κατέλαβαν, άγνωστο όμως πότε ακριβώς. Επίσης ο Ηρόδοτος μάς αναφέρει πως, όταν ο βασιλιάς Ξέρξης στην εκστρατεία του κατά της Ελλάδος έφτασε με τον στρατό του στην περιοχή, διέταξε να κατασκευαστούν δύο γέφυρες, μια για το στρατό και μια για τα μεταγωγικά: «*Τοῖσι δέ αὐτοῖσι τούτοισι τοῖσι περ καί τό ὄρυγμα, προσετέτακτο καί τόν Στρυμόνα ποταμόν ζεύξαντες γεφυρῶσαι*». (Ηροδότου Ιστορίαι: *Πολύμνια*, εκδόσεις Πάπυρος, χ.χ, βιβλ. Ζ΄, σ. 147, στ. 24). Υπεύθυνοι για το έργο ήταν οι Πέρσες Βούβαρης του Μεγαβάζου και Αρταχαίης του Αρταίου και μάλλον δούλεψαν οι ίδιοι άνθρωποι που άνοιξαν και τη διώρυγα του Άθωνα. (Γ. Καφταντζή: *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της*, τ. 2ος, Σέρρες 1972, σ. 265).

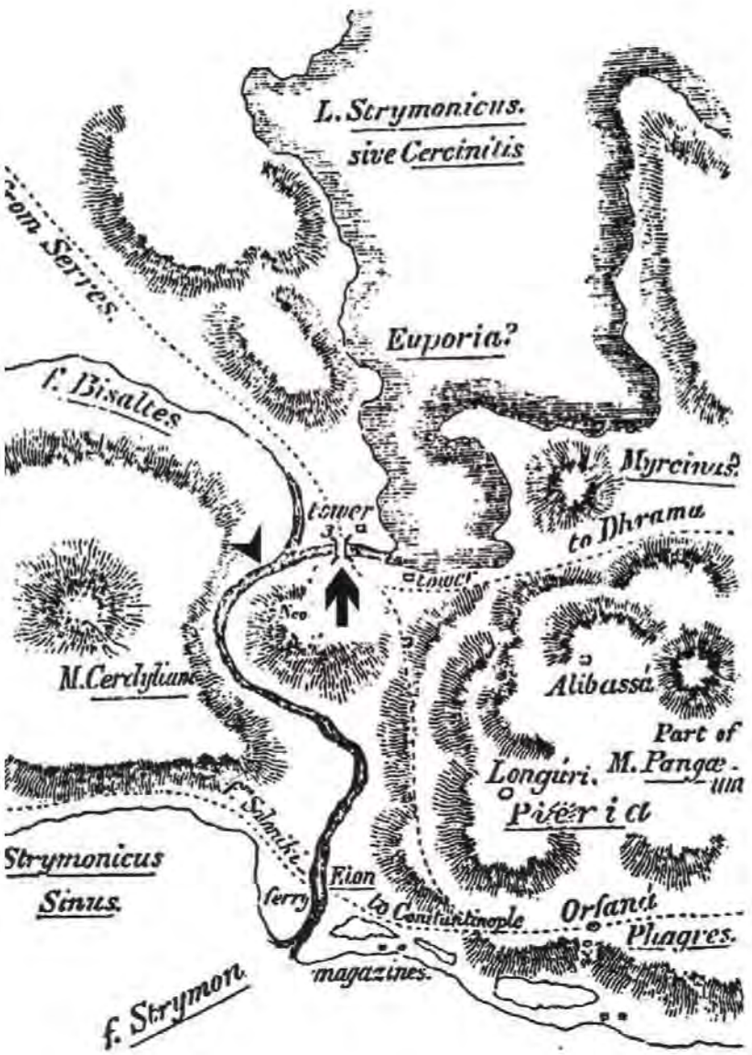
Ο Θουκυδίδης στην ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου, στην περιγραφή μιας μάχης μπροστά στα τείχη της Αμφίπολης μεταξύ του Σπαρτιάτη Βρασίδα και του Αθηναίου Κλέωνα, αναφέρει την ύπαρξη μιας γέφυρας. Την εποχή εκείνη τα τείχη της Αμφίπολης δεν έφταναν μέχρι τη γέφυρα, γεγονός που τονίζει ο Θουκυδίδης με τη φράση *«Η γέφυρα βρίσκεται αρκετά μακριά απ' την πόλη και τα τείχη τότε δεν έφταναν, όπως τώρα, ως αυτήν...»* αναφερόμενος σ' αυτά, γιατί το κείμενο γράφτηκε αργότερα, όταν πλέον έγινε η προσθήκη των τειχών (*Θουκυδίδη Ιστορία*, βιβλ. IV, κεφ. 103, Μαλλιάρης - Παιδεία, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 268). Το γεγονός αυτό απέδειξε ο αρχαιολόγος Δ. Λαζαρίδης που ανακάλυψε τμήμα της γέφυρας που έφθανε μέχρι την Γ πύλη, όπως μας αναφέρει ο Θουκυδίδης. Δυστυχώς δεν σώζεται κανένα τμήμα από τη γέφυρα ούτε μέσα στην κοίτη αλλά ούτε στην αντίπερα όχθη. Κατά τη διάρκεια της ανασκαφής που πραγματοποίησε ο Δ. Λαζαρίδης στην περιοχή, βρέθηκαν περίπου 100 πάσσαλοι θεμελίωσης από ξύλο δρυός, με διατομή τετράγωνη ή κυκλική, που είχαν μπηχθεί κατακόρυφα με τη βοήθεια κάποιου είδους πασσαλοπήκτη στην αριστερή όχθη του Στρυμόνα. Οι πάσσαλοι καταλήγουν σε πελεκητή κορυφή και σε αρκετούς έχει τοποθετηθεί σιδερένια αιχμηρή μύτη για καλύτερη εισχώρηση στο έδαφος. Τέτοιες σιδερένιες μύτες, καθώς και διάφορα χάλκινα καρφιά, πριόνια, πέλεκες, αξίνες και λεπίδες βρέθηκαν κατά τη διάρκεια της ανασκαφής. Οι περισσότεροι πάσσαλοι είναι τοποθετημένοι κατά τριάδες ή τετράδες, σχηματίζοντας δώδεκα σειρές, όχι αυστηρά παράλληλες, για να ενισχύεται η υποδομή της γέφυρας. (Δ. Λαζαρίδης: *Αμφίπολις*, Τ.Α.Π.Α., ΥΠ.ΠΟ, Αθήνα 1993, σ.σ. 40-41).



Φωτογραφία από τον χώρο της ανασκαφής στην Αμφίπολη (Δ. Λαζαρίδη: Αμφίπολις, Τ.Α.Π.Α., ΥΠ.ΠΟ., Αθήνα 1993).



Φωτογραφία από τον χώρο της ανασκαφής στην Αμφίπολη (Δ. Λαζαρίδη: Αμφίπολις, Τ.Α.Π.Α., ΥΠ.ΠΟ., Αθήνα 1993).



Σχεδιάγραμμα της γέφυρας της Αμφίπολης του W. E. Leake από το βιβλίο του Γ. Μακρή: Οι γέφυρες στην αρχαία Ελλάδα.

Κατά την προσωπική μου εκτίμηση πρόκειται για πέτρινη γέφυρα, γιατί δίπλα στις σειρές των πασσάλων και ανάμεσά τους υπάρχουν πωρόλιθοι, που έχουν μήκος πάνω από 1 μ. και πλάτος πάνω από 0,5 μ., που μάλλον αποτελούσαν τα θεμέλια των πεσσών που στήριζαν τα βάθρα και αυτά με τη σειρά τους τα πέτρινα τόξα. Οι πάσσαλοι ήταν τοποθετημένοι πιο βαθιά γύρω από τους πωρόλιθους, ώστε να τους προστατεύουν από τη δύναμη του νερού από την ανάντη πλευρά και από τη δίνη που σχηματίζονταν γύρω από τα βάθρα στην κατάντη πλευρά. Το ίδιο συμβαίνει και στον πύργο Γ έξω από τον οποίο βρίσκεται η πύλη από την οποία ξεκινάει η γέφυρα, όπου και εκεί υπάρχουν πάσσαλοι γύρω από τους πωρόλιθους, που σχηματίζουν με τη σειρά τους το τείχος του πύργου, για να το προστατεύουν, διότι τα νερά του Στρυμόνα προφανώς έφταναν μέχρι εκεί. Τα βάθρα, που βρίσκονται ανάμεσα στους πασσάλους, απέχουν μεταξύ τους περίπου τέσσερα μέτρα, γεγονός που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι και το άνοιγμα των τόξων θα είχε ίδιο μήκος.

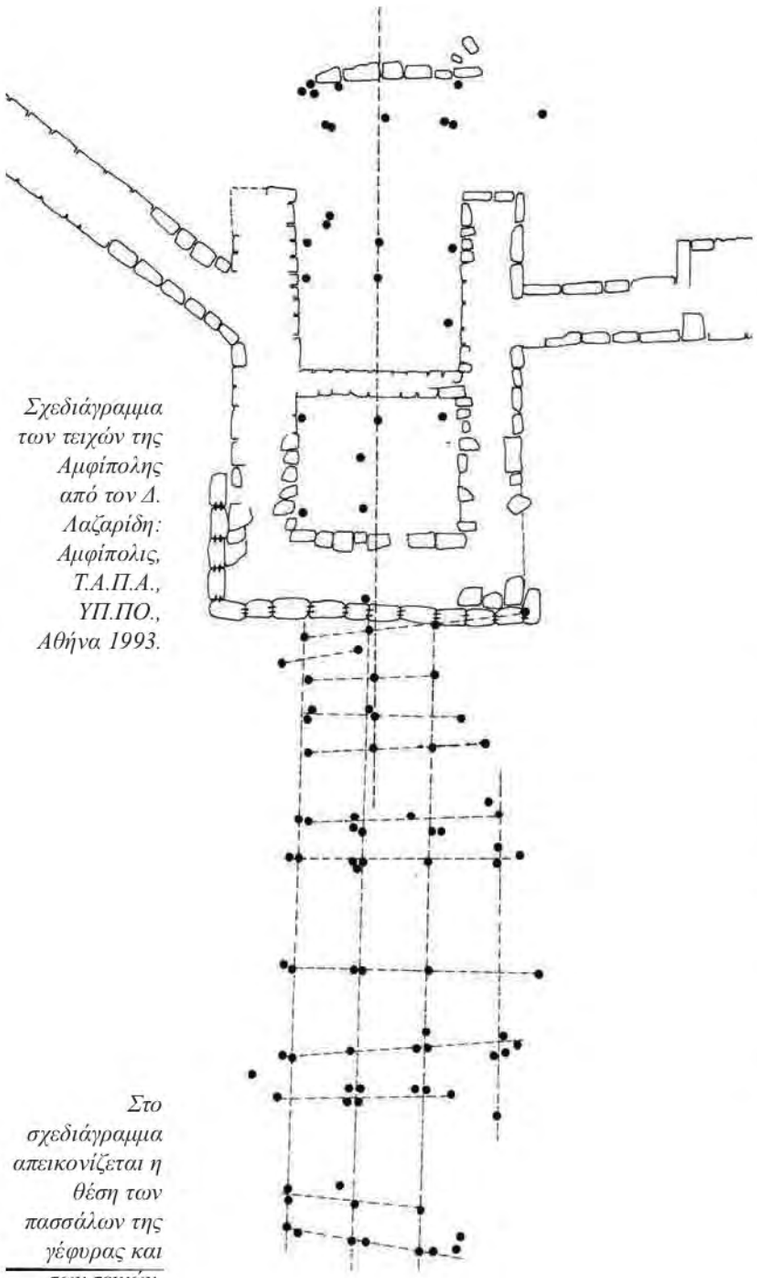
Άλλη μαρτυρία για τη γέφυρα συναντάμε στον Αρριανό, σύμφωνα με τον οποίο ο Μέγας Αλέξανδρος διάβηκε τον Στρυμόνα κατά την εκστρατεία του στην Ασία· *Διαβάς δέ τόν Στρυμόνα παρήμειβε (ὁ Μ. Ἀλέξανδρος) τό Πάγγαιον ὄρος τήν ὡς ἐπ' Ἄβδηρα καί Μαρώνειαν, πόλεις Ἑλληνίδας, ἐπί θαλάσσῃ ᾠκισμένας.* (Αρριανός: *Αλεξάνδρου Ανάβασις*, I, 11, Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2004).

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο για την ύπαρξη γέφυρας είναι μια μαρμάρινη πλάκα που βρέθηκε μέσα στον Στρυμόνα κατά τη διάρκεια ανασκαφών με την ακόλουθη επιγραφή:

IMP. CAESARE
DIVIF. AYG.
LTARIO RVFPR C
PR
LEG. X. FRET
PONTEM. FECIT

Ο Γ. Καφταντζής σχετικά με αυτή την επιγραφή μάς αναφέρει τα εξής: *Κατά τον Α. Κεραμόπουλο και την ανακοίνωσή του (δημοσιεύτηκε στην Αρχαιολογική Εφημερίδα το 1932), η επιγραφή είναι των χρόνων του αυτοκράτορα*





Σχεδιάγραμμα των τειχών της Αμφίπολης από τον Δ. Λαζαρίδη: Αμφίπολις, Τ.Α.Π.Α., ΥΠ.ΠΟ., Αθήνα 1993.

Στο σχεδιάγραμμα απεικονίζεται η θέση των πασσάλων της γέφυρας και των τειχών.

Τιβέριου και την γέφυρα κατασκεύασε ο Τάριους Ρούφους. Κατά τον Κανατσούλη (Μακεδονική Προσωπογραφία, σ. 152, αρ. 1344*) τη γέφυρα κατασκεύασε ένας έπαρχος κατά τη διάρκεια της αντιστρατηγίας του την εποχή του Αυγούστου* (Γ. Καφταντζή: *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της*, τ. 1ος, Αθήνα, 1967, επιγρ. 722, σ. 422). Σε αντίθεση με τους προηγούμενους ο Θεόδωρος Σαρικάκης δίνει διαφορετική ερμηνεία στην επιγραφή και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η γέφυρα κατασκευάστηκε επί αυτοκράτορα Αυγούστου από τον διοικητή της Μακεδονίας Τάριους Ρούφους το 17 π.Χ. (Θ. Σαρικάκης: *Ρωμαίοι άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας, μέρος Β, από του Αυγούστου μέχρι του Διοκλητιανού 27 π.Χ. - 284 μ. Χ.*, σ.σ. 28-30).

Βυζάντιο

Στα χρόνια του Βυζαντίου η διάβαση του Στρυμόνα γινόταν από μια γέφυρα που βρισκόταν κοντά στο χωριό Μαρμαράς και συγκεκριμένα από τον Πόρο Μαρμαρίου, κοντά στο σημείο που βρίσκεται σήμερα η σιδερένια γέφυρα. Ο Ι. Α. Παπάγγελος αντικρούει αυτή την παλιότερη άποψη για τη θέση του Πόρου και υποστηρίζει ότι ο Πόρος Μαρμαρίου βρισκόταν κοντά στην αρχαία πέτρινη γέφυρα. (Ι. Α. Παπάγελλος: «*Ο πόρος Μαρμαρίου*». Πρακτικά Αρχαιολογικού Συνεδρίου: *Πόλις και χώρα στην αρχαία Μακεδονία, Μνήμη Δ. Λαζαρίδη*, Καβάλα 9-11 Μαΐου 1986, Θεσσαλονίκη 1990, σ.σ. 333-356) Σύμφωνα πάλι με τον Γ. Καφταντζή, αναφορά στο Στρυμόνα και τον τρόπο διέλευσής του κάνει και ο Καντακουζηνός ως εξής: «ἦλαυνεν (ἐκ Θράκης) ἐπί Θεσσαλονίκης διά Στρυμόνος. Και διαβάς τόν ποταμόν κατά τόν Μαρμάριον προσαγορευόμενον...»



(Γ. Καφταντζή: *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της*, τ. 2ος, Σέρρες 1972, σ.σ. 151-152, σημ. 7).

Μια άλλη μαρτυρία για την ύπαρξη γέφυρας στο ίδιο σημείο έχουμε από τον Γ. Θεοχαρίδη ο οποίος μας περιγράφει τη μάχη που έδωσε το 1043 ο στρατηγός Μανιάκης κατά των βυζαντινών στρατευμάτων, (Γ. Θεοχαρίδης: *Ιστορία της Μακεδονίας κατά τους μέσους χρόνους 285 - 1354*, Θεσσαλονίκη 1980). Σήμερα στην περιοχή υπάρχουν διάσπαρτα λευκά τεμάχια μαρμάρων που μαρτυρούν την ύπαρξη βυζαντινής μαρμάρινης γέφυρας.

Τουρκοκρατία

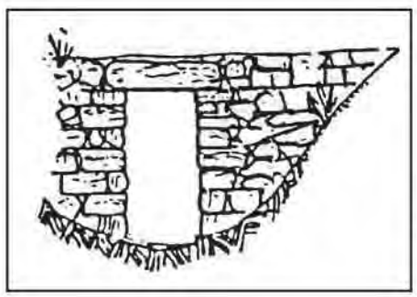
Μια ακόμη μαρτυρία για την ύπαρξη γέφυρας στην περιοχή βρίσκουμε στον Marie Esprit Cousinery, ο οποίος μας παρουσιάζει μια γκραβούρα του L. Langlumi όπου διακρίνεται η γέφυρα με την ακόλουθη λεζάντα: *Άποψη των ερειπίων της Αμφίπολης από τα βουνά των Κερδυλίων*. (M. E. Cousinery: *Voyage dans la Macedoine*, τ. Α΄, Paris 1831, κεφ. IV, σ.σ. 134-135).

Ο Γιώργος Μακρής στο βιβλίο του (Γ. Μακρής: *Οι γέφυρες στην αρχαία Ελλάδα*, Αίολος, Αθήνα 2004), μας παραθέτει τη μαρτυρία του W. M. Leake, όπως την κατέγραψε στο έργο του (W. M. Leake: *Travels in northern Greece Vol. III*, Amsterdam 1967), σύμφωνα με την οποία στις 9.11.1835 διέσχισε μια ξύλινη γέφυρα "...and is crossed a little below that point by a wooden bridge" (σ. 183), που είχε μήκος 275 μ. (300 γιάρδες) "... at 8.10 Turkish time, we cross the bridge of the "Strymon", which is 300 yards long" (σ. 193). Επίσης από το σχεδιάγραμμα (σ. 191) που παραθέτει, συγκρινόμενο με άλλα της εποχής, διαπιστώνεται ότι υπήρχε αρχαία γέφυρα που βρισκόταν 600 μ. πιο χαμηλά.



ΒΑΣΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΠΕΤΡΙΝΩΝ ΓΕΦΥΡΙΩΝ

Με οριζόντιες δοκούς



Οριζόντιοι δοκοί (Σχεδιάγραμμα Α. Πετρονώτης: "Επτά ημέρες", ένθετο εφημ. Καθημερινή, 13.2.2000).

Τέτοιες κατασκευές χρησιμοποιήθηκαν κατά τους προϊστορικούς χρόνους, όταν οι πεσμένοι, κάθετα στα ρέματα, κορμοί των δέντρων διευκόλυναν τη διέλευσή τους. Έτσι δημιουργήθηκε η πρώτη "ζεύξη" με την τοποθέτηση μιας λιθόπλακας επάνω σε δυο γερές βάσεις (στύλους ή βάθρα). Τέτοιου είδους γέφυρα συναντάμε στην δυτική πύλη της Ερέτριας στην Εύβοια (του β΄ μισού του 5ου αιώνα π.Χ.). (Σχεδιάγραμμα Α. Πετρονώτης: *"Επτά ημέρες"*, ένθετο εφημ. Καθημερινή 13.2.2000).

Με εκφορικό σύστημα

Το εκφορικό σύστημα χρησιμοποιήθηκε στους προϊστορικούς χρόνους. Υπάρχουν, τουλάχιστον, είκοσι λείψανα προϊστορικών γεφυρών στην περιοχή των Μυκηνών από τα οποία αντλούμε πολύτιμες πληροφορίες για την τεχνογνωσία που είχαν αναπτύξει οι Μυκηναίοι τεχνικοί πάνω σ' αυτό το είδος γεφυρών. Απόδειξη για την χρησιμοποίηση του εκφορικού συστήματος αποτελεί η γέφυρα που βρίσκεται στην Ελεύθερνα Κρήτης (του α΄ μισού του 4ου αιώνα π.Χ.), στην οποία τα ακρόβαθρα έχουν άνοιγμα 3,83 μ., καλυπτόμενα με τριγωνικό εκφορικό θόλο ύψους 1,85 μ. (Σχεδιάγραμμα Α. Πετρονώτης: *"Επτά ημέρες"*, ένθετο εφημ. Καθημερινή, 13.2.2000.).

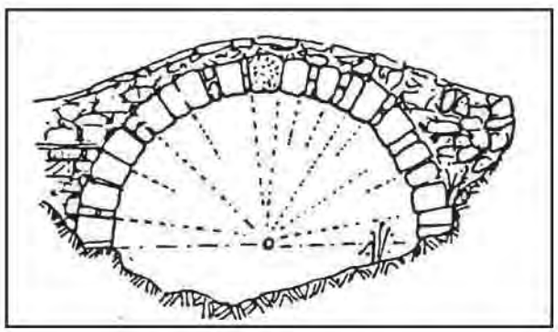


Με τοξωτή κατασκευή

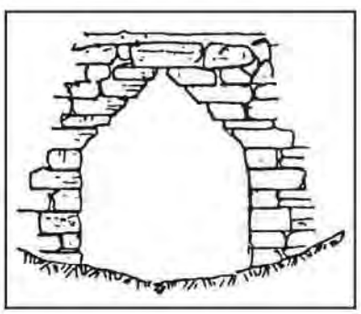
Η τοξωτή κατασκευή ήταν γνωστή στην κλασική και ελληνιστική εποχή και εφαρμοζόταν για να καλυφθούν κυρίως πύλες ή καμαροσκεπείς τάφοι, όμως οι ειδικοί της εποχής δίστασαν να την χρησιμοποιήσουν για την κατασκευή πέτρινων γεφυρών. Τα τοξωτά γεφύρια είναι ημικυκλικά έως ελλειπτικά. Υπάρχουν τα οξυκόρυφα τόξα, τα οποία είναι ανατολικού και γοτθικού τύπου και είναι πιο εύκολα στην κατασκευή από τα ημικυκλικά. Οι μηχανικοί των ρωμαϊκών χρόνων, στην προσπάθειά τους να χαράξουν συντομότερους οδικούς άξονες για τη μεταφορά στρατευμάτων και τη διακίνηση ταχυδρομείου, εμπορευμάτων και πολιτών, χρησιμοποίησαν την τοξωτή μορφή για την κατασκευή γεφυριών.

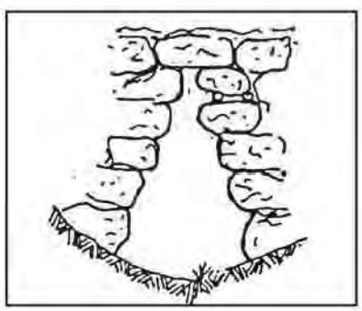
Υπάρχουν οι ακόλουθες μορφές τοξωτής κατασκευής:

α) Στην βαριά κατασκευή, που ανάγεται από την αρχαία, κλασική μέχρι την πρώιμη ρωμαϊκή εποχή, οι θολίτες, οι πέτρες που αποτελούν την καμάρα, έχουν μήκος 40 εκ., ύψος 50 εκ. και πλάτος από 15-25 εκ., ενώ έχουν σχήμα κώνου. Οι όψεις τους είναι χτισμένες με το ισόδομο σύστημα, δηλαδή με οριζόντιους αρμούς, με πελεκητές πέτρες που έχουν μήκος 70 εκ., πλάτος 40 εκ. και ύψος 40 εκ. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό ήταν οι μεγάλες λιθόπλακες διαστάσεων περίπου 90 εκ. μήκους, 17 εκ. πάχους και 40 εκ. πλάτους, που τοποθετούνταν επάνω στο κατάστρωμα της πέτρινης γέφυρας και προεξείχαν τουλάχιστον 10 εκ. από το υπόλοιπο σώμα της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της βαριάς κατασκευής είναι τα δύο τόξα στο γεφύρι της Συμβολής.



Τοξωτή κατασκευή (Σχεδιάγραμμα Α. Πετρονώτης: "Επτά ημέρες", ένθετο εφημ. Καθημερινή, 13.2.2000).





Εκφορικά συστήματα (Σχεδιάγραμμα Α. Πετρονώτης: "Επτά ημέρες", ένθετο εφημ. Καθημερινή, 13.2.2000).

β) Με την ελαφριά κατασκευή, που ανάγεται από την υστερορωμαϊκή, βυζαντινή, οθωμανική μέχρι τη νεότερη ελληνική εποχή και τις αρχές του 20ου αιώνα, κτίστηκαν όλα τα υπόλοιπα γεφύρια. Οι θολίτες έχουν μήκος και ύψος 30 εκ. και πλάτος 15 εκ., ενώ οι υπόλοιπες πέτρες, που αποτελούν το κυρίως σώμα του γεφυριού, έχουν ύψος και πλάτος 15 εκ. και μήκος 35 εκ. Αξίζει να σημειωθεί ότι μια δεύτερη καμάρα αγκαλιάζει την πρώτη σαν στεφάνι από την επάνω μεριά και εξέχει τουλάχιστον 5 εκ. από τους θολίτες της πρώτης. Αυτή η προεξοχή προστατεύει το γεφύρι, γιατί, αν το νερό περάσει από τους αρμούς, σε περίπτωση παγωνιάς δημιουργείται πάγος και προκαλείται ρωγμή στην γέφυρα. (Σχεδιάγραμμα Α. Πετρονώτης: *"Επτά ημέρες"*, ένθετο εφημ. Καθημερινή 13.2.2000).

ΤΡΟΠΟΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΠΕΤΡΙΝΩΝ ΓΕΦΥΡΙΩΝ

Η θέση που θα κατασκευαστεί η γέφυρα

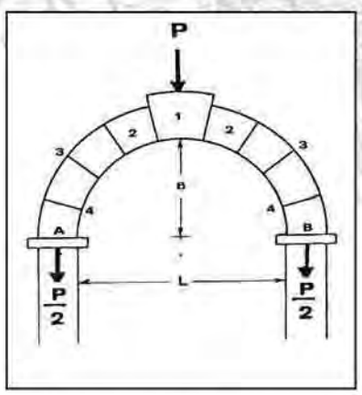
Η τοποθεσία και το φάρδος του ποταμού ήταν αυτά που προσδιόριζαν το είδος (σχήμα) του γεφυριού, δηλαδή αν θα ήταν μονότοξο, δίτοξο ή τρίτοξο, αλλά και τις διαστάσεις του, δηλαδή το μήκος, το πλάτος και το άνοιγμα της καμάρας. Η συνηθέστερη προτίμηση των μαστόρων ήταν να θεμελι-

ώνουν τα ακρόβαθρα επάνω σε βράχο για να είναι πιο στέρεα τα θεμέλια του γεφυριού, έτσι ώστε να μην κινδυνεύουν να παρασυρθούν από τα ορμητικά νερά του ποταμού κατά την διάρκεια μιας νεροποντής.

Επίσης διάλεγαν τα στενότερα περάσματα του ποταμού για την κατασκευή μικρών τόξων σε άνοιγμα για να είναι γερά και ασφαλή και να αντέχουν το πέρασμα βαριών φορτίων πάνω από το κατάστρωμά τους. Αν υπήρχε μέσα στην κοίτη του ποταμού βράχος (ριζιμιός βράχος), πατούσαν πάνω στον βράχο και κατασκεύαζαν περισσότερα τόξα τα οποία ήταν μικρότερα και πιο ασφαλή. Σε αντίθετη περίπτωση επέλεγαν η θέση των ακρόβαθρων να βρίσκεται σε ρηχά νερά.

Η κατασκευή του τόξου

Το πιο δύσκολο και απρόβλεπτο έργο ήταν η κατασκευή της καμάρας. Το κτίσιμο της καμάρας ξεκινούσε από κάτω προς τα πάνω από τις δύο άκρες, με δύο συνεργεία που δούλευαν ταυτόχρονα και, όταν αντάμωναν στη κορυφή, σφήνωναν την τελευταία πέτρα (θολίτη) που ονομάζονταν κλειδί. Η ονομασία ήταν συμβολική, γιατί κλείδωνε την καμάρα. Το κλειδί σε ορισμένα γεφύρια προεξείχε πάνω από το κατάστρωμα του γεφυριού, δίνοντας την εντύπωση ενός στέμματος. Οι θολίτες ήταν οι πέτρες με τις οποίες κατασκεύαζαν το τόξο και, συνήθως, ήταν πελεκητές, όταν αποτελούνταν από πωρόλιθο, ή φυσικές, αν ήταν από γρανίτη. Το μήκος και το ύψος τους ήταν περίπου 30 εκ. και έφθανε μέχρι και τα 45 εκ., ενώ το πλάτος από 15 έως 20 εκ. Σε ορισμένα γεφύρια, επάνω ακριβώς από την καμάρα, οι μάστορες τοποθετούσαν και δεύτερο τόξο για πιο στερεή κατασκευή. Οι θολίτες του δεύτερου τόξου εξείχαν από αυτούς του πρώτου, δίνοντας μια διαφορετική αισθητική στην όλη εικόνα του γεφυριού, προστατεύοντας συγχρόνως τους αρμούς των θολιτών του πρώτου τόξου από τα νερά της βροχής. Στο γεφύρι της Αλιστράτης έχει κατασκευαστεί και τρίτο τόξο πάνω ακριβώς από τη δεύτερη καμάρα. (Γ. Μακρής: *Οι γέφυρες στην αρχαία Ελλάδα*, Αίολος, Αθήνα 2004, σ. 29, εικ. 8).



Τοποθέτηση κλειδιού (Σχεδιάγραμμα Γ. Μακρή: Οι γέφυρες στην αρχαία Ελλάδα, Αίολος, Αθήνα 2004).

Η επιλογή της εποχής

Η καταλληλότερη εποχή για κατασκευή γεφυριών ήταν το καλοκαίρι και συγκεκριμένα από Ιούνιο μέχρι Σεπτέμβριο. Ο μεγαλύτερος εφιάλτης για τον πρωτομάστορα, όταν κατασκεύαζαν την καμάρα, ήταν η πλημμύρα από μια ξαφνική νεροποντή, γιατί κατά τη διάρκεια της κατασκευής της στηρίζονταν σε ξύλινα υποστυλώματα τα οποία πατούσαν μέσα στην κοίτη του ποταμού. Όπως μας αναφέρει χαρακτηριστικά ο Αργύρης Πετρονώτης, το πετρογέφυρο του Ομολίου καταποντίστηκε κατακαλόκαιρα από μία νεροποντή, ανήμερα της Αγια-Σωτήρας (6 Αυγούστου) στα 1811. (Α. Πετρονώτη: *"Επτά ημέρες"*, ένθετο εφημ. Καθημερινή 13.2.2000). Για να αποφύγουν, λοιπόν, οι μάστορες παρόμοιες καταστροφές φρόντιζαν να στηρίζουν επάνω σε βράχια τα ξύλινα υποστυλώματα, αλλιώς τοποθετούσαν αγκυρώσεις κατευθείαν πάνω στα λίθινα βάθρα του γεφυριού.

Η θεμελίωση στα πεδινά

Η θεμελίωση των γεφυριών στα ορεινά βραχώδη εδάφη ήταν απλή, ενώ στα πεδινά προσχωσιγενή και ιλυώδη εδάφη ήταν πολύ δύσκολη, επειδή απαιτούνταν η σταθεροποίησή τους, τεχνική που ήταν γνωστή στους αρχαίους προγόνους μας, χρησιμοποιήθηκε όμως και από τους Ρωμαίους σε διάφορες θεμελιώσεις. Για τη σταθεροποίηση του εδάφους χρησιμοποιούσαν ξύλινους πασσάλους από δρυ ή καστανιά, οι οποίοι επιφανειακά ήταν ελαφρώς καμένοι για να μην σαπίζουν. Μετά την τοποθέτηση των ξυλοπασσάλων, που γινόταν με ταυτόχρονη άντληση νερού και λάσπης, ακολουθούσε η κατασκευή κεφαλοδέσμου με διάταξη εσχάρας διασταυρουμένων ξυλοδοκών, πάνω στην οποία χτιζόταν τα θεμέλια του βάθρου. Σήμερα ακολουθείται η ίδια μέθοδος, μόνο που τους ξύλινους πασσάλους αντικατέστησαν αντίστοιχοι από μπετόν (φρεατοπάσσαλοι, έγχυτοι, πρόχυτοι).

Το υλικό

Τα υλικά αποτελούνταν από πέτρες που διαλέγονταν από την γύρω περιοχή. Συνήθως ήταν ασβεστόλιθοι, σχιστόλιθοι, πωρόλιθοι και γρανίτες που είναι το σκληρότερο πέτρωμα. Οι πέτρες που χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή του τόξου είχαν σφηνοειδή μορφή, ονομάζονταν θολίτες και ήταν συνήθως από λαξευμένο πωρόλιθο. Η εξωτερική όψη του γεφυριού ήταν κατασκευασμένη από λαξευτές πέτρες, ενώ το υπόλοιπο σώμα από διάφορες μη επεξεργασμένες πέτρες, που διαλέγονταν με προσοχή από τους μαστόρους. Για τα επιχρίσματα χρησιμοποιούνταν συνήθως το ασβεστοκονίαμα και το κουρασάνι, που αποτελούνταν από τρίμματα κεραμιδιού, σβησμένο ασβέστη, ελαφρόπετρα και νερό. Ως ενισχυτικά υλικά χρησιμοποιούνταν μέσα στο κονίαμα άχυρα, τρίχες από γίδα και ασπράδια αυγών, που είχαν την ιδιότητα να αυξάνουν τη συνδετική ικανότητα του κουρασανιού. Σε πολλά γεφύρια χρησιμοποιούσαν σιδεριές που ήταν καρφωμένες στο σώμα του γεφυριού, ενισχύοντας την τοιχοδομή του.

Οι μάστορες

Συνήθως στα πέτρινα γεφύρια του νομού Σερρών μνημονεύονται μόνο οι χρηματοδότες και δεν υπάρχει καμία αναφορά στους κτίστες. Σύμφωνα με τον τοπογράφο μηχανικό, ερευνητή και συγγραφέα, Γ. Τσότσο, ονομαστοί ήταν οι μάστορες από την επαρχία Βοΐου του νομού Κοζάνης, της Πυρσόγιαννης και Κόνιτσας του νομού Ιωαννίνων και από άλλες περιοχές της Ηπείρου, που θεωρούνταν οι κορυφαίοι στον ελλαδικό χώρο (Γ. Τσότσος: *Μακεδονικά γεφύρια,* University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1997, σ. 20). Στην Ήπειρο γνωρίζουμε αρκετούς πρωτομάστορες που έχτισαν τα πιο επιβλητικά πέτρινα τοξωτά γεφύρια, όπως για παράδειγμα το γεφύρι της Πλάκας, που το έχτισε το 1866 ο Κώστας Μπέκας από το χωριό Πράμαντα με ύψος 19 μ. και άνοιγμα τόξου 39 μ., το οποίο εκείνη την εποχή κόστισε 187.000 γρόσια (μία λίρα είχε 100 γρόσια και κάθε γρόσι 40 παράδες).

Στο νομό Σερρών φήμες υπάρχουν για τους μαστόρους που κατάγονταν από το χωριό Άνω Βροντού.

Οι μύθοι

Θέλοντας ο λαός να τονίσει τη δυσκολία κατασκευής ενός πέτρινου γεφυριού, έπλασε διάφορους μύθους γύρω από το κτίσιμό τους. Όλοι αυτοί οι μύθοι αποτυπώθηκαν στο πασίγνωστο δημοτικό τραγούδι που αναφέρεται στο γεφύρι της Άρτας.

> Σαρανταπέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες
> τρεις χρόνους εδουλεύανε της Άρτας το γιοφύρι.
> Οληερίς εχτίζανε κι αποβραδύ γκρεμιέται.
> .....

(Γιώργου Ιωάννου: *Τα δημοτικά μας τραγούδια*, Ταχυδρόμος, Αθήνα 1966, σ. 48)

Επίσης σχετικά με την επιλογή της εποχής υπάρχει το παρακάτω τραγούδι που αναφέρεται στην αναχώρηση και

επιστροφή των μαστόρων που ξενιτεύονταν για διάφορες κατασκευές.

Το τραγούδι αυτό ακούγεται στο Ροδοχώρι Βοΐου, λίγο πιο πάνω από την Κόνιτσα.

Οι δυο άγιοι μάλουναν, Αϊ-Γιώργης κι Αϊ-Δημήτρης·
γυρνάει Αϊ-Δημήτρης κι τουν λέει, τουν λέγ' τουν Αϊ-Γιώργη:
Αϊ-Γιώργη, Αϊ- Γιώργη βούργαρη κι σκουρπουφαμιλίτη,
ιγώ μαζώνου φαμπιλιές κι συ μι τις χουρίζεις,
σμαζώνου μάνες μι παιδιά κι συ μι τα χουρίζεις·
ιγώ σμίγου αντρόγυνα κι συ μι τα σκουρπίζεις.
Γυρνάει Αϊ-Γιώργης κι τουν λέει, γυρνάει, κουβεντιάζει.
Δεν φταίγου 'γω, Αϊ-Δημήτρη μου, δεν φταίγου, αδερφέ μου,
μόν' φταίγει ου σκυλουβασιλιάς, ου αφέντης, ου βεζύρης,
που έδουκαν τουν ορισμό να φύγουν οι μαστόροι.

(Δ .Γ. Γκαβανάς: *Τραγούδια ξενιτιάς δημοτικά Δυτικής Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 21. Νο 16).

ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΕΤΡΙΝΩΝ ΓΕΦΥΡΙΩΝ

Το είδος (σχήμα) του γεφυριού

Το είδος (σχήμα) του γεφυριού, ανάλογα με τον αριθμό των τόξων που φέρει, χαρακτηρίζεται σαν μονότοξο, δίτοξο, κ.τ.λ., δηλαδή αποτελείται από μια, δύο ή και περισσότερες καμάρες αντίστοιχα. Όταν επιλέγονταν η κατάλληλη θέση, ήταν στην κρίση του πρωτομάστορα και του συνεργείου του να αποφασίσει, αν το γεφύρι θα γίνονταν με ένα ή περισσότερα τόξα, ώστε η ζεύξη του ποταμού να είναι στερεή και ασφαλής, ενώ η καλή και άνετη ροή του ποταμού κάτω από το γεφύρι καθόριζε το άνοιγμα και το ύψος της κάθε καμάρας.

Τα βάθρα

Τα βάθρα έπαιζαν επίσης σημαντικό ρόλο στη στήριξη της καμάρας και γενικά σε όλη τη στατική του γεφυριού. Έτσι σε ένα συνήθως ορμητικό ποτάμι, στο οποίο το ύψος της επιφάνειας του νερού ήταν ανεξέλεγκτο μετά από κάποιες βροχοπτώσεις, επιλέγονταν η κατασκευή του μονότοξου γεφυριού με άνοιγμα καμάρας τέτοιο, ώστε τα βάθρα να βρίσκονται όσο το δυνατόν μακριά από τα ορμητικά νερά του ρέματος και, αν ήταν δυνατόν, να πατάνε επάνω σε βράχο. Επίσης, αν υπήρχε μέσα στην κοίτη του ποταμού βράχος ριζμιός, κατασκεύαζαν επάνω σ' αυτόν ακόμη ένα βάθρο, έτσι ώστε τα τόξα να γίνουν περισσότερα και μικρότερα σε άνοιγμα και φυσικά πιο ασφαλή. Τα βάθρα έπρεπε να είναι ενισχυμένα, γιατί εκτός από την πίεση που δέχονταν από το ορμητικό νερό ήταν και τα φερτά υλικά, όπως η λάσπη, τα κλαδιά και οι κορμοί των δέντρων, που παρασύρονταν μετά από έντονη βροχόπτωση και, πολλές φορές, έφραζαν τη δίοδο του νερού με αποτέλεσμα το νερό να υπερκαλύπτει το γεφύρι, ασκώντας πάνω του τεράστια πίεση, με άμεσο κίνδυνο την κατάρρευσή του. Ένας ειδικός τρόπος ενίσχυσης της αντοχής των γεφυριών ήταν η κατασκευή προεξοχών ή προβόλων μπροστά από τα βάθρα.



Ημικυκλική προεξοχή πέτρινης γέφυρας.

Οι προεξοχές

Όταν η κατασκευή ενός γεφυριού απαιτούσε πολλά βάθρα κτισμένα κάθετα μέσα στο ποτάμι, για να μειώσουν την πίεση που ασκούσε επάνω τους το νερό, κατασκεύαζαν ειδικές προεξοχές που διευθετούσαν καλύτερα τη ροή του νερού έτσι ώστε να περνά κάτω από τις καμάρες. Οι προεξοχές, που είχαν τριγωνικό και σε αρκετές γέφυρες ημικυκλικό σχήμα, κατασκευάζονταν συνήθως στην μπροστινή μεριά του βάθρου αλλά και στην πίσω, με σκοπό να αποτρέψουν τη δημιουργία δίνης στο νερό που θα υπέσκαπτε τα θεμέλια του βάθρου. Τα βάθρα που βρίσκονταν το ένα από την μια μεριά της κοίτης και το άλλο από την άλλη λέγονται ακρόβαθρα.

Ψευτοκαμάρες ή παράθυρα

Πάνω ακριβώς από τα βάθρα, το τμήμα ανάμεσα από τις δύο καμάρες και μέχρι το κατάστρωμα του γεφυριού συμπληρώνονταν με τοιχοποιία για να καταστεί πιο επίπεδο το κατάστρωμα της γέφυρας. Για να αποφύγουν τον κίνδυνο κατάρρευσης της γέφυρας και να μειώσουν την πίεση που ασκούσε η τοιχοποιία στους θολίτες της καμάρας, δημιουργούσαν σ' αυτήν μεγάλα ή μικρά ανοίγματα (ανάλογα με το μέγεθος του γεφυριού) που είχαν σχήμα ημικυκλικό ή ορθογώνιο. Έτσι μπορούσαν να διέρχονται από το κατάστρωμα της γέφυρας μεγάλα φορτία, ενώ παράλληλα, όταν τα νερά του χειμάρρου φούσκωναν επικίνδυνα και υπήρχε ο φόβος να καλύψουν ολόκληρο το γεφύρι, τα ανοίγματα αυτά διευκόλυναν τη δίοδο του νερού, αποτρέποντας πολλές φορές δυσάρεστες συνέπειες. Αυτά τα ανοίγματα ονομάζονται ψευτοκαμάρες ή παράθυρα.

Τοιχία αντιστήριξης ή πτερυγότοιχοι

Η είσοδος και η έξοδος κάθε γεφυριού προστατεύονταν δεξιά και αριστερά από τοιχία αντιστήριξης, τα οποία κατηύθυναν το δρόμο μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας, χρησίμευαν στην ενίσχυση των βάθρων επάνω στα οποία στηρίζονταν οι καμάρες, διευκόλυναν τη ροή του νερού και ταυτόχρονα μείωναν την πίεση που ασκούσε αυτό στα βάθρα. Τα τοιχία αυτά είναι γνωστά ως πτερυγότοιχοι.

Οι επιγραφές

Επάνω στα ακρόβαθρα πολλών γεφυριών τοποθετούσαν μαρμάρινες επιγραφές (συνήθως εντοιχισμένες), στις οποίες αναγράφονταν ο χορηγός και η χρονολογία που κτίσθηκε το γεφύρι. Δυστυχώς, μερικοί (κυρίως χρυσοθήρες), νομίζοντας ότι κάτω από τις πλάκες αυτές ίσως κρύβονταν κάποιος θησαυρός, τις αποκολλούσαν, με αποτέλεσμα να χαθούν μαζί μ' αυτές και πολύτιμες πληροφορίες για τα γεφύρια.

Το οδόστρωμα και ο διάδρομος ανάβασης

Η κατασκευή του οδοστρώματος επάνω στις πετρογέφυρες ποικίλλει ανάλογα με το σχήμα τους. Συνήθως ο διάδρομος της ανάβασης στρώνονταν με πέτρες, σχηματίζοντας έτσι καλντερίμι. Σε ορισμένα γεφύρια που ο διάδρομος παρουσίαζε κάποια κλίση, για να μη γλιστρούν οι διερχόμενοι και τα ζώα, τοποθετούσαν κάθετα στο οδόστρωμα και σε κανονικές αποστάσεις μια σειρά από λαξευμένες πέτρες που προεξείχαν ελαφρώς. Όταν η κλίση του διαδρόμου ήταν μεγάλη και απότομη, τοποθετούνταν μια ή και περισσότερες σειρές από ελαφρώς γερτά πλατύσκαλα.

Αρκάδες

Για την προστασία των διερχομένων πάνω από μια γέφυρα, τοποθετούσαν από τις δύο μεριές του οδοστρώματος τις αρκάδες, που ήταν όρθιες πέτρες και χρησίμευαν σαν προστατευτικά πεζούλια (στηθαία) που παρείχαν ασφάλεια στους διερχόμενους. Τέτοιες αρκάδες συναντάμε στο γεφύρι του χωριού Λάκκος έξω από τις Σέρρες και στο γεφύρι του Καλόγερου στην Ήπειρο.



Χαρακτηριστική μορφή αρκάδων.

Το καμπανάκι

Σε αρκετά πέτρινα γεφύρια, κάτω από την καμάρα και στο μέσο αυτής, υπήρχε κρεμασμένο ένα καμπανάκι το οποίο κτυπούσε (κουδούνιζε), όταν φυσούσαν δυνατοί άνεμοι, προειδοποιώντας έτσι τους διερχόμενους για τυχόν κινδύνους.

Ονοματολογία

Η ονομασία του γεφυριού παίρνονταν συνήθως από το όνομα ή του χρηματοδότη ή της τοποθεσίας που είχε κτιστεί ή του ομώνυμου χωριού.

Συμφωνητικό ή συμβόλαιο

Την απόφαση για να χτισθεί ένα γεφύρι την έπαιρνε ολόκληρο το χωριό ή ο ηγούμενος κάποιου μοναστηριού, ενώ στην περίοδο της τουρκοκρατίας οι τοπικοί άρχοντες (πασάδες). Όταν υπήρχε χορηγός ή ευεργέτης, τότε το γεφύρι έπαιρνε το όνομά του. Πολλές φορές υπογράφονταν συμφωνητικό μεταξύ του χορηγού και του πρωτομάστορα του συνεργείου που θα το έκτιζε. Ένα τέτοιο συμφωνητικό είναι και το ακόλουθο:

ΤΟ ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟ ΓΕΦΥΡΙ ΤΗΣ ΜΑΕΡΗΣ

Το γεφύρι κατασκευάστηκε το 1910 και ένωσε την κοινότητα Μαέρη της Ανασελίτσας, σημερινό Δασύλιο Γρεβενών, με το Τριτσκό, σημερινό Τρίκορφο. Το συμφωνητικό συντάχθηκε μεταξύ της κοινότητας της Μαέρης και μαστόρων από το κοντινό Ζουπάνι, σήμερα Πεντάλοφος Κοζάνης.

Το πρωτοδημοσίευσε ο Σπύρος Μαντάς και είναι το ακόλουθο.

Συμβόλαιον

Δια του παρόντος εγγράφου δηλούται, ότι μεταξύ των υποσημειουμένων αντιπροσώπων της κοινότητος Μαέρης και του εκ Ζουπανίου εργολάβου κ. Νικολάου Μπαμπαλή και κ. Παύλου Μούρτζιου συνεβάλοντο τα ακόλουθα.

Αον: Οι εν λόγω κύριοι αναλαμβάνουσι την οικοδομήν λιθίνης γεφύρας ασβεστοκτίστου επί του μεταξύ των κοινοτήτων Μαέρης και λουντζίου διερχομένου παραποτάμου του Αλιάκμονος, υποχρεούμενοι να εργασθώσιν ευσυνειδήτως μέχρι τελείας αποπερατώσεως του έργου, ούτινος το σχεδιαγράφημα εχάραξεν ο εκ λιβοχόβου κ. Γεώργιος Ζούφας, εις όν και η περί την ακριβή αυτού εφαρμογήν εποπτεία ανατίθεται.

Βον: Υποχρεούνται προσέτι να κατασκευάσωσι και τοποθετήσωσι το εκ ξύλων πρόστυπον της γέφυρας (καλούπια) άτινα η κοινότης θέλει μετακομίση εις το ωρισμένον της οικοδομής μέρος, κατά την μετακόμισιν δε των μεγάλων ξύλων θέλουσι βοηθήση την κοινότητα και οι εν λόγω εργολάβοι μετά των κτιστών.

Γον: Πρωτίστως οφείλουσι να εύρωσι κατάλληλον λατομείον εκ του οποίου θέλουσι προμηθευθή λίθους όσον οίοντε στερεούς, ούς υποχρεούνται οι κ. εργολάβοι να μετακομίσωσιν εις το ωρισμένον μέρος της οικοδομής. Την αναγκαιούσαν δε δια την εξαγωγήν των λίθων πυρίτιδα υποχρεούται να παράσχη αυτοίς η κοινότης προς δε και να επιδιορθώνη τα αναγκαιούντα αυτοίς εργαλεία.

Δον: Συμφώνως τω σχεδιαγραφήματι του κ. Γ. Ζούφα το έργον δέον να έχη μήκος μεν μέτρα δέκα και οκτώ (αριθμ. 18) πλάτος δε τρία (αριθμ. 3) και ύψος επτά και ήμισυ (αριθμ. 7 ½) το δε μεταξύ του τόξου και των βάσεων διάστημα θα έχη μήκος μέτρα ένδεκα (αριθμ. 11) εκατέρωθεν δε της βάσεως το τείχος θα έχη μήκος τρία και ήμισυ μέτρα (αριθμ. 3 ½).

Εον: Οι λίθοι της βάσεως και του τόξου δέον να ώσι καλώς επεξειργασμένοι και εφηρμοσμένοι καθώς και άπασα η οικοδομή, τα δε καμαρολίθια της βάσεως και του τόξου δέον να έχωσι πάχος 0,16 του μέτρου μέχρι 0,20 το δε ύψος 0,60 του μέτρου.

ΣΤον: Η κοινότης Μαέρης υποχρεούται να πληρώση τοις εν λόγω κ. εργολάβοις λίρας οθωμανικάς εβδομήκοντα και τρεις (αριθμ. 73) ας θα λαμβάνωσι παρά του ταμίου της αντιπροσωπείας αιδ. Παπανικολάου εις τρεις αναλόγους δόσεις, ων η τελευταία θέλει μετρηθή μετά είκοσι τουλάχιστον ημέρας μετά την αποπεράτωσιν του έργου. Εν περιπτώσει δε καθ ήν θέλει αναφανή κατά το διάστημα τούτο βλάβη τις ή έλλειψις του έργου, υποχρεούνται οι κύριοι εργολάβοι μετά την επιδιόρθωσιν της βλάβης και την συμπλήρωσιν της ελλείψεως να λάβωσι το υπόλοιπον της τελευταίας δόσεως. Συν τω επιδομάτι τούτω η κοινότης θέλει παράσχη αυτοίς και δύο φορτία οίνου, τρία σφάγια και δέκα οκάδας ρακήν.

Ζον: Ως προκαταβολή εμετρήθησαν αυτοίς σήμερον παρά του ταμίου λίραι τουρκ. πέντε (αρ. 5) μετά δε την έναρξιν του έργου θέλει συμπληρωθη ολόκληρος η πρώτη δόσις.

Όθεν εγένετο το παρόν εις διπλούν δι' ασφάλειαν των συμβαλλομένων μερών και υπεγράφη.
Ελάβαμη ένα κίστη λίρας ηκοσιπέντε αριθμός (25) Ιουλίου 26 1910
Ελαβάμη δέκα λίρας Αριθμός 10 Αυγούστου 15 1910.
Ελαβάμη δεκαπέντε λίρας Αριθμός 15 Αυγούστου 29 1910.
Έλαβον ο W(;) εις δύο δόσεις και άλλας είκοσι και μία λιρ. οθ. αριθ. 21

Εν Ζουπανίω τη 21 Σεπτεμβρϊου 1910

Σήμερον την 26η Σεπτεμβρίου εμετρήθησαν, ως υπόλοιπον της (ορισμένης συμφωνίας και ως δώρον ευχαριστήσεως λίρας Τουρκίας τέσσαρας (αριθμ. 4) ήτοι εν όλω λίρας Τουρκίας εβδομήκοντα πέντε (αριθμ. 75) και εξωφλήθη το παρόν συμβόλαιον. Διο και υποσημειούται παρά του κ. Εργολάβου.

Εν Μαγέρη τη 21η Σεπτεμβρίου 1910
Οι Εργολάβοι
+

(Σ. Μαντάς: *Το Γεφύρι κι ο Ηπειρώτης*, Τεχνικές Εκδόσεις, Αθήνα 1987, σ. 150).



ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΠΕΤΡΙΝΩΝ ΓΕΦΥΡΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΟΝ ΠΟΤΑΜΟ ΤΟΥ ΑΓΚΙΣΤΡΟΥ

Θα ξεκινήσουμε την περιγραφή από τη βορειοανατολική πλευρά του νομού Σερρών και συγκεκριμένα την περιοχή που διασχίζει ο ποταμός του Αγκίστρου, ο οποίος πηγάζει βορειοανατολικά της ομώνυμης κοινότητας με κατεύθυνση από ανατολή προς δύση, περνάει βόρεια από την ομώνυμη κοινότητα, συνεχίζει την πορεία του ανάμεσα από τα κατεστραμμένα χωριά Δαμάσκηνο και Άνω και Κάτω Καρυδιά και, αφού για μικρό διάστημα γίνει το φυσικό όριο μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας, χύνεται στον ποταμό Στρυμόνα. Στο σημείο που χωρίζει τα δύο κράτη έχει κατασκευαστεί γέφυρα από την οποία γίνεται η οδική σύνδεση των δύο κρατών.

1. Η γέφυρα μεταξύ των χωριών Δαμάσκηνο και Άνω Καρυδιά

Από το χωριό Δαμάσκηνο, από το οποίο σήμερα σώζεται μόνο η βρύση που βρίσκεται στη μέση περίπου της διαδρομής Προμαχώνα - Αγκίστρου, ξεκινούσε ένας χωματόδρομος αριστερά από τον δημόσιο δρόμο και, αφού διέσχιζε το ποτάμι με το ομώνυμο πέτρινο γεφύρι επάνω στο οποίο κτίστηκε σύγχρονη γέφυρα, κατέληγε στα χωριά Άνω και Κάτω Καρυδιά.



1. Η γέφυρα μεταξύ των χωριών Δαμάσκηνο και Άνω Καρυδιά.

2. Η γέφυρα μεταξύ Αγκίστρου και Άνω και Κάτω Καρυδιάς

Στην περιοχή του Αγκίστρου υπήρχε ακόμη ένα πέτρινο γεφύρι το οποίο επισκέφτηκα για πρώτη φορά το1989. Σε επόμενη επίσκεψή μου το 2000 διαπίστωσα με λύπη μου ότι το γεφύρι καλύφθηκε με χώματα, προκειμένου να επεκτείνουν παρακείμενο χωράφι για καλλιέργεια. Σύμφωνα με τα στοιχεία που κατέγραψα κατά την πρώτη μου επίσκεψη, το γεφύρι είχε διαστάσεις: μήκος 5 μ., πλάτος 1,20 μ. και άνοιγμα καμάρας 2,70 μ. Το γεφύρι συνέδεε μεταξύ τους τα χωριά Άγκιστρο και Άνω και Κάτω Καρυδιά. Το Άγκιστρο, που η παλιά του ονομασία ήταν Τσιγγέλι, πριν τον πόλεμο του 1912 είχε 1.330 κατοίκους. Η Άνω Καρυδιά, που παλιά ονομαζόταν Χόντζοβον, είχε 230 κατοίκους, ενώ τέλος η Κάτω Καρυδιά, που λεγόταν Βράνκα ή Φράνκοβο ή Αγία Βαρβάρα, είχε 120 κατοίκους, σύμφωνα με την απογραφή του Ελληνικού Στρατού.



2. Το σημείο που βρίσκονταν η γέφυρα μεταξύ Αγκίστρου και Άνω και Κάτω Καρυδιάς.

3. Το γεφύρι στην περιοχή του Αγκίστρου

Βορειοδυτικά του Αγκίστρου και σε μικρή απόσταση απ' αυτό βρίσκεται ένα πέτρινο γεφύρι που το άνοιγμά του είναι σκεπασμένο με μια λιθόπλακα επάνω στην οποία είναι τοποθετημένες πέτρες έτσι ώστε να ευθυγραμμιστούν τα δύο πρανή και να σχηματιστεί ένα πέρασμα πάνω από το μικρό ρέμα φάρδους περίπου τριών μέτρων. Στην γύρω περιοχή υπάρχουν υπολείμματα σιδηρούχου μεταλλεύματος, αλλά δεν ξέρουμε ποια εποχή γινόταν η εξόρυξη.



3. Το γεφύρι στην περιοχή του Αγκίστρου.

ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΟΝ ΠΟΤΑΜΟ ΜΕΓΑΛΟ ΚΡΟΥΣΟΒΙΤΗ

Ο ποταμός Μεγάλος Κρουσοβίτης πηγάζει από τα βουνά Όρβηλος και της Βροντούς και μετά από μία διαδρομή σαράντα χιλιομέτρων φθάνει στο Σιδηρόκαστρο. Ακολουθώντας μία πορεία προς τα δυτικά, αφού δεχθεί στην κοίτη του από τη νότια πλευρά τους χειμάρρους που πηγάζουν από το βουνό Λαϊλιάς, από την βόρεια αυτούς που πηγάζουν από το όρος

Άγκιστρο ή Τσιγγέλι, διασχίζει την πόλη του Σιδηροκάστρου. Στη συνέχεια, αφού πραγματοποιήσει μια μεγάλη διαδρομή με κατεύθυνση νότια μέσα στον κάμπο των Σερρών και δεχθεί στις κοίτες του μικρά ρέματα από τις πλαγιές και τα υψώματα του βουνού Λαϊλιά, χύνεται στον ποταμό Στρυμόνα στην θέση των Δημοτικών Διαμερισμάτων Ψυχικού και Παραλιμνίου. Ο ποταμός Μεγάλος Κρουσοβίτης, στην πορεία του μέσα στον κάμπο των Σερρών, είναι γνωστός με το όνομα Μπέλιτσα. Την περίοδο 1929 - 1930 έγινε η διάνοιξη νέας τάφρου από την εταιρεία Monks - Ulen, έργο που βοήθησε στην αποξήρανση της λίμνης του Αχινού. Κατά μήκος του ποταμού υπήρχαν συνολικά δώδεκα πέτρινα γεφύρια. Από αυτά τα οκτώ σώζονται σήμερα σε καλή κατάσταση και από τα υπόλοιπα υπάρχουν μόνο μερικά τμήματά τους. Στα κατεστραμμένα ανήκει και το γεφύρι του Σιδηροκάστρου, που ήταν το δεύτερο μεγαλύτερο στο νομό Σερρών, όπως φαίνεται σε φωτογραφία του 1913.



4. Το γεφύρι του Σιδηροκάστρου.

Υπάρχει ακόμη ένα γεφύρι με διπλή καμάρα που κατασκευάστηκε το 1939. Η πρώτη επίσκεψή μου με σκοπό την καταγραφή και φωτογράφηση των γεφυριών του Μεγάλου Κρουσοβίτη στην περιοχή του Αχλαδοχωρίου έγινε στις 4.2.1990 με συνοδό τον Νικόλαο Μπαρακλή. Η δεύτερη πραγματοποιήθηκε στις 21.3.2004 και ήταν πιο αποδοτική, γιατί στην περιήγησή μου είχα οδηγούς δύο κατοίκους του Αχλαδοχωρίου, τον Νικόλαο Τούπα και τον Γιώργο Κούφτα, οι οποίοι, γνωρίζοντας την περιοχή, μου υπέδειξαν σύντομα μονοπάτια που οδηγούσαν στα γεφύρια, διευκολύνοντας έτσι σημαντικά την έρευνά μου, γι' αυτό και τους ευχαριστώ θερμά.

4. Το γεφύρι του Σιδηροκάστρου

Το πέτρινο γεφύρι του Σιδηροκάστρου ήταν το δεύτερο μεγαλύτερο γεφύρι στο νομό Σερρών, στη θέση του οποίου κατασκευάστηκε μία σύγχρονη γέφυρα, ενώ δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς καταστράφηκε. Το γεφύρι απεικονίζεται σε δύο φωτογραφίες που δημοσιεύτηκαν η μια στο περιοδικό L' ILLUSTRATION στο τεύχος 3675 στις 2 Αυγούστου 1913 και η άλλη στην εφημερίδα Figaro στο φύλλο της 4ης Αυγούστου του 1913. Από την ανάλυση των φωτογραφιών εκτιμούμε ότι το γεφύρι είχε περίπου τις εξής διαστάσεις: μήκος 40 μ., πλάτος 3 μ. και ύψος 5,5 μ. Αποτελούνταν από τρεις καμάρες από τις οποίες η πρώτη, από δυτικά, είχε άνοιγμα περίπου 4,5 μ., η μεσαία που ήταν και η μεγαλύτερη 12 μ. και η τρίτη από ανατολικά 4 μ. Στις φωτογραφίες διακρίνουμε τρεις ψευτοκαμάρες που, όπως έχουμε αναφέρει, χρησίμευαν αποτελεσματικά στην προστασία του γεφυριού κατά τη διέλευση βαριών φορτίων, αφού μείωναν την πίεση που ασκούσαν τα φορτία στους θολίτες, αλλά και στις περιπτώσεις εκείνες που υπερχείλιζε το ποτάμι από έντονες βροχοπτώσεις, οπότε το νερό έβρισκε άλλη μια διέξοδο διαφυγής.

5. Το γεφύρι της Φαιάς Πέτρας

Το γεφύρι της Φαιάς Πέτρας, σύμφωνα με τον πρόεδρο της κοινότητας Σταύρο Τερζή, βρίσκονταν δίπλα στη σύγχρονη γέφυρα του δρόμου που οδηγεί προς το ομώνυμο χωριό. Δεν σώζεται κανένα ίχνος του και εκτιμούμε ότι μάλλον καταποντίστηκε από τα νερά του ποταμού.

6. Το γεφύρι του Καπνοφύτου

Ακόμη ένα πέτρινο γεφύρι που δεν σώζεται σήμερα είναι αυτό που βρισκόταν 500 περίπου μέτρα βόρεια από τη δεύτερη γέφυρα που ενώνει σήμερα το Αχλαδοχώρι με το Καπνόφυτο. Σήμερα σώζεται μόνο το δεξιό βάθρο της γέφυρας από την κάτω μεριά του ποταμού, το οποίο ήταν κτισμένο επάνω σε βράχο σε σχήμα ορθογώνιο, μήκους 5 μ. και πλάτους 3 μ. Οι διαστάσεις της γέφυρας εκτιμούμε ότι ήταν: μήκος 17 μ., πλάτος 3 μ., ύψος 4 μ. και το άνοιγμα του τόξου της καμάρας περίπου 10 μ. Από τον δημόσιο δρόμο που οδηγεί στο Αχλαδοχώρι απέχει μόλις 200 μ.

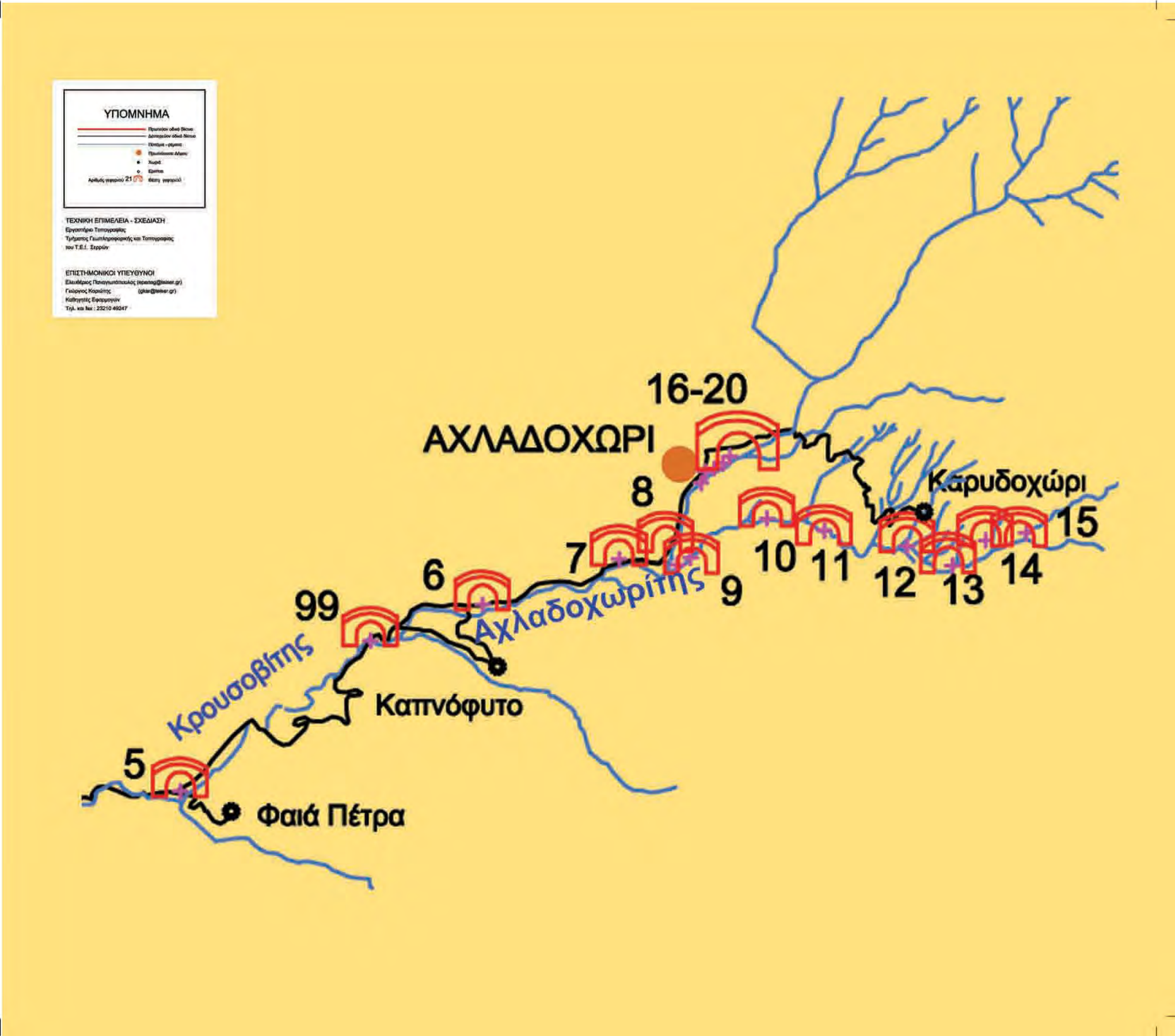


6. Το γεφύρι του Καπνοφύτου.



4. Το γεφύρι του Σιδηροκάστρου.

ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΑΧΛΑΔΟΧΩΡΙΟΥ


ΥΠΟΜΝΗΜΑ
Πρωτεύον οδικό δίκτυο
Δευτερεύον οδικό δίκτυο
Πόντια - ρέματα
Ημιαστικοποιημένο Δάσος
Χωριό
Εμπόριο
Αριθμός γεφυριού 21
Θέση γεφυριού
ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΣΧΕΔΙΑΣΗ
Εργαστήριο Τοπογραφίας
Τμήματος Γεωπληροφορικής και Τοπογραφίας
του Τ.Ε.Ι. Σερρών
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ
Ελευθέριος Παναγιωτόπουλος (epanag@teiser.gr)
Γεώργιος Καρώτης (gkar@teiser.gr)
Καθηγητές Εφαρμογών
Τηλ. και fax : 23210 49247
16-20
ΑΧΛΑΔΟΧΩΡΙ
8
7
6
99
5
9
10
11
12
13
14
15
Καρυδοχώρι
Καπνόφυτο
Φαιά Πέτρα
Κρουσοβίτης
Αχλαδοχωρίτης

ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΟΥ ΑΧΛΑΔΟΧΩΡΙΟΥ ΣΤΟΝ ΜΕΓΑΛΟ ΚΡΟΥΣΟΒΙΤΗ

7. Το γεφύρι της Σαμοκόβας

Το πέτρινο γεφύρι της Σαμοκόβας είναι μονότοξο, έχει μήκος 20 μ., πλάτος 3 μ., ύψος από την επιφάνεια του νερού 5,30 μ. και άνοιγμα καμάρας που φθάνει τα 10,50 μ. Μεταγενέστερα έχτισαν και στις δύο πλευρές του τσιμεντένιο στηθαίο ύψους 1 μ. Βρίσκεται σε απόσταση μόνο 50 μ. από το δρόμο Σιδηροκάστρου - Αχλαδοχωρίου και απέχει περίπου δύο χιλιόμετρα από το Αχλαδοχώρι.



7α. Το γεφύρι της Σαμοκόβας και το πρόσθετο στηθαίο.



7β. Ο διάδρομος διάβασης στο γεφύρι της Σαμοκόβας.



7γ. Το γεφύρι της Σαμοκόβας (κατάντη).



8β. Το γεφύρι της Πεχτσέτας.

8α. Το σημείο που υπήρχε η εντοιχισμένη πλάκα στο γεφύρι της Πεχτσέτας.

8. Το γεφύρι της Πεχτσέτας

Το πέτρινο γεφύρι της Πεχτσέτας είναι μονότοξο, έχει μήκος 21 μ., πλάτος 3 μ., ύψος από την επιφάνεια του νερού 4,5 μ., που φτάνουν τα 5,5 μ. με την προσθήκη στηθαίου που έχτισαν μεταγενέστερα, και άνοιγμα καμάρας 9 μ. Οι θολίτες της καμάρας είναι από πελεκητό πωρόλιθο. Επάνω ακριβώς από την πρώτη καμάρα υπάρχει και δεύτερη που αποτελείται από πλάκες που προεξέχουν περίπου 5 εκ. Η δεύτερη καμάρα με την προεξοχή της προστατεύει τους αρμούς των θολιτών από τη διάβρωση που προκαλούν τα νερά της βροχής.

Σε μια πέτρα του τόξου ήταν σμιλευμένος ένας σταυρός, ενώ στη δυτική όψη υπήρχε εντοιχισμένη πλάκα η οποία αποκολλήθηκε, με αποτέλεσμα να χάσουμε πολύτιμες πληροφορίες για το πότε χτίσθηκε το γεφύρι, καθώς και τον χορηγό του.

9. Το γεφύρι της Τουπουβίτσας

Σε απόσταση 500 μέτρων από το γεφύρι της Πεχτσέτας, ανεβαίνοντας το ποτάμι, βρίσκεται στη θέση Τουπουβίτσα το ομώνυμο γεφύρι. Η ονομασία προήλθε από το ότι σε αυτό το σημείο οι γυναίκες της περιοχής χτυπούσαν τα ρούχα, όταν τα έπλεναν στο ποτάμι. (Γ. Τσότσος: *Μακεδονικά γεφύρια*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 143) Το γεφύρι είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 5,5 μ., μήκος 15 μ., πλάτος 3 μ. και ύψος από 3,7 μ. μέχρι 4 μ. από την επιφάνεια του νερού. Το βόρειο τμήμα του τόξου του είναι ημικατεστραμμένο. Σύμφωνα με πληροφορίες καταστράφηκε από έκρηξη νάρκης. Και τα δύο ακρόβαθρα είναι κτισμένα πάνω σε βράχους ύψους 1 μ. Ο διάδρομος ανάβασης της καμάρας παρουσιάζει κλίση περίπου 2 μ.



9. Η καμάρα της γέφυρας της Τουπουβίτσας.

Σελ. 41
Το γεφύρι της Τουπουβίτσας.



10. Το γεφύρι της Κάτω Μπέλιτσας

Ανεβαίνοντας τον ρου του ποταμού, συναντάμε το γεφύρι της Κάτω Μπέλιτσας. Το γεφύρι είναι δίτοξο, με ένα μεγάλο τόξο που έχει άνοιγμα 11 μ. και ύψος 3,5 μ. και ένα μικρότερο τόξο με άνοιγμα 3 μ. και ύψος 1,50 μ. από την επιφάνεια του νερού. Οι διαστάσεις του είναι: μήκος 25 μ., πλάτος 2,3 μ., ύψος από την κάτω μεριά (κατάντη) 9 μ. Η μεγάλη διαφορά ύψους οφείλεται στην ύπαρξη καταρράκτη από την κατάντη πλευρά. Τα βάθρα της μεγάλης καμάρας είναι θεμελιωμένα πάνω σε βράχια. Οι θολίτες του είναι από πωρόλιθο, ενώ μεταγενέστερα προστέθηκαν τσιμεντένια στηθαία. Στη δυτική πλευρά του υπήρχε εντοιχισμένη πλάκα που αποκολλήθηκε.



10α. Ο διάδρομος διάβασης στο γεφύρι της Κάτω Μπέλιτσας. (ένθετη φωτογραφία)

10β. Το γεφύρι της Κάτω Μπέλιτσας.

11. Το γεφύρι της Τζιογκόλας (Άνω Μπέλιτσα)

Το γεφύρι της Τζιογκόλας είναι το μεγαλύτερο μονότοξο σε όλο το νομό Σερρών, με άνοιγμα καμάρας 13 μ., μήκος 25 μ., πλάτος 3,20 μ. και ύψος 7 μ. Ο δρόμος που περνούσε επάνω από το γεφύρι οδηγούσε από το συνοικισμό των Βλάχων του Αχλαδοχωρίου στα λιβάδια της Αγίας Κυριακής. Πάνω στο κατάστρωμα της γέφυρας έχουν κατασκευασθεί τσιμεντένια προστατευτικά. Η κλίση της καμάρας στο γεφύρι της Τζιογκόλας φθάνει τα 3 μ. και το καθιστά πανέμορφο. Οι θολίτες της καμάρας είναι από πωρόλιθο, ενώ τα υπόλοιπα τμήματα από σχιστόλιθο της περιοχής.



11. Το γεφύρι της Τζιογκόλας (Άνω Μπέλιτσα).

ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΡΥΔΟΧΩΡΙΟΥ ΣΤΟΝ ΜΕΓΑΛΟ ΚΡΟΥΣΟΒΙΤΗ

12. Το γεφύρι στη θέση Ποτιστικά

Ανατολικά του Αχλαδοχωρίου και στους πρόποδες του όρους Όρβηλος βρίσκεται η Κοινότητα του Καρυδοχωρίου. Στην περιοχή του Δημοτικού Διαμερίσματος υπάρχουν τέσσερα πέτρινα τοξωτά γεφύρια όλα στον ποταμό Μεγάλο Κρουσοβίτη, πιο πάνω από αυτά του Αχλαδοχωρίου, όπως ανεβαίνουμε τον ρου του ποταμού. Η πρώτη επίσκεψη στα γεφύρια της περιοχής έγινε στις 30.9.1990 και η δεύτερη στις 21.3.2004 μαζί με τους Νικόλαο Τούπα και Γεώργιο Κούφτα. Το πρώτο βρίσκεται στη θέση Ποτιστικά, υπάρχει πάνω του καλντερίμι και οδηγεί σε αγρούς και βοσκοτόπια. Είναι δίτοξο και το μεγαλύτερο σε μήκος της κοιλάδας Αχλαδοχωρίου - Καρυδοχωρίου. Η μεγάλη καμάρα έχει άνοιγμα τόξου 8 μ. και ύψος 3,15 μ. Η μικρή καμάρα έχει άνοιγμα τόξου 3,65 μ. και ύψος 2,30 μ. από την κατάντη πλευρά και 1,60 μ. από την ανάντη. Το συνολικό μήκος είναι 26 μ. και το πλάτος 2,15 μ., πλέον του τσιμεντένιου στηθαίου που προστέθηκε μεταγενέστερα.



12α. Το γεφύρι στη θέση Ποτιστικά.

12β. Ο διάδρομος διάβασης στο γεφύρι στη θέση Ποτιστικά.

13. Τμήμα βάθρου από το κατεστραμμένο γεφύρι.



13. Το κατεστραμμένο γεφύρι

Συνεχίζοντας να ανεβαίνουμε τον ρου του ποταμού, συναντάμε πιο πάνω ένα κατεστραμμένο γεφύρι, που βρίσκεται πάνω στο σημερινό χωματόδρομο που οδηγεί από το Καρυδοχώρι στην τοποθεσία Σαριγιάρ. Ο δρόμος δυτικά οδηγεί στην Ορεινή, ανατολικά στο εγκαταλειμμένο χωριό Μπάνιτσα και από εκεί φθάνουμε στο 17ο χιλιόμετρο του δρόμου Σερρών -



Βροντούς. Το γεφύρι το ανατίναξαν κατά τη διάρκεια του πολέμου για να μην περάσουν τα γερμανικά στρατεύματα, αφού ο δρόμος οδηγεί στην πόλη των Σερρών. Τα ακρόβαθρα, τα οποία σώζονται, έχουν ύψος 2,50 μ. και στηρίζονται πάνω σε βράχο ύψους 1 μ. Το μήκος του ήταν περίπου 14 μ. και το πλάτος του 2,20 μ. Πιθανολογούμε ότι το άνοιγμα της καμάρας ήταν 6 μ. και το ύψος της 4 μ.

14. Το γεφύρι των Λιβαδιών

Το επόμενο γεφύρι βρίσκεται ενάμισι χιλιόμετρο πιο πάνω και είναι μικρό και δίτοξο, οδηγούσε δε στα λιβάδια, εξ ου και η ονομασία του. Η μια καμάρα έχει άνοιγμα τόξου 4,30 μ. με ύψος 1,80 μ. και η άλλη έχει άνοιγμα τόξου 3,30 μ. και ύψος 2,50 μ. Το πλάτος του είναι 2,20 μ. και το συνολικό μήκος του 14 μ. Οι θολίτες του είναι από πελεκητό σχιστόλιθο της περιοχής.



14α. Το γεφύρι των Λιβαδιών.

15. Το γεφύρι στη διασταύρωση για Βροντού

Τέσσερα χιλιόμετρα ανατολικά του Καρυδοχωρίου, και πάντα στον ποταμό Μεγάλο Κρουσοβίτη, υπάρχει ένα πέτρινο γεφύρι από το οποίο ξεκινούν δύο δρόμοι. Ο ένας οδηγεί στην κοινότητα της Βροντούς και ο άλλος συνεχίζει προς το Κατάφυτο του νομού Δράμας. Το γεφύρι είναι μονότοξο και έχει μήκος 16,50 μ., πλάτος 2,60 μ., ύψος 5,15 μ. και άνοιγμα καμάρας 10 μ. Τα βάθρα του είναι κτισμένα πάνω σε βράχο ύψους 1,30 μ. και οι θολίτες του είναι από πελεκητό σχιστόλιθο. Στη βορειοδυτική πλευρά και πάνω στην τοιχοποιία υπήρχε εντοιχισμένη πλάκα την οποία αφαίρεσαν.





14β. Ο διάδρομος διάβασης από το γεφύρι των Λιβαδιών.

15. Το γεφύρι στη διασταύρωση για Βροντού.

ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΟΝ ΠΟΤΑΜΟ ΜΙΚΡΟ ΚΡΟΥΣΟΒΙΤΗ

Ο Μικρός Κρουσοβίτης πηγάζει λίγο πιο πάνω από το Αχλαδοχώρι. Διασχίζει το χωριό δημιουργώντας δύο συνοικίες και λίγο πιο κάτω χύνεται στον Μεγάλο Κρουσοβίτη. Οι ποταμοί Μεγάλος και Μικρός Κρουσοβίτης είναι δύο από τους λίγους στην Ελλάδα επάνω στους οποίους κτίστηκαν τόσα πολλά γεφύρια, αφού μόνο στην ευρύτερη περιοχή του Αχλαδοχωρίου συναντάμε δέκα πέτρινα γεφύρια από τα οποία τα πέντε βρίσκονται μέσα στο Αχλαδοχώρι, συνδέοντας τις δύο συνοικίες μεταξύ τους, ενώ τα πέντε πετρογέφυρα του Μεγάλου Κρουσοβίτη χρησίμευαν για την μετακίνηση των κοπαδιών προς τα υψώματα του Λαϊλιά. Η ύπαρξη τόσων πολλών γεφυριών δικαιολογείται από το ότι ο πληθυσμός του χωριού, σύμφωνα με την απογραφή του 1912, ήταν 2.230 κάτοικοι, ενώ λέγεται ότι παλαιότερα έφτανε τους 10.000, γεγονός που οφείλονταν στην μεγάλη ανάπτυξη της κτηνοτροφίας στην περιοχή. Συνολικά πέντε μονότοξα γεφύρια βρίσκονται μέσα στο Αχλαδοχώρι. Ο Μικρός Κρουσοβίτης διασχίζει την κωμόπολη και την χωρίζει σε δύο περιοχές. Για να διευκολύνουν την επικοινωνία των δύο συνοικιών οι κάτοικοι, κατασκεύασαν τα γεφύρια τα οποία χρησιμοποιούν ακόμη σήμερα, αφού από το ένα περνάει ο δημόσιος δρόμος.

Θα ξεκινήσουμε την περιγραφή από το χαμηλότερο υψομετρικά σημείο της κοίτης του χειμάρρου και σταδιακά θα ανεβαίνουμε τον ρου του προς τα πάνω.

16. Το γεφύρι των Αγίων Ταξιαρχών

Το γεφύρι των Αγίων Ταξιαρχών ονομάστηκε έτσι από την εκκλησία που βρίσκεται σε απόσταση εκατό μέτρων βόρεια από τη γέφυρα. Είναι μονότοξο και έχει μήκος 14,50 μ., πλάτος 2,70 μ., ύψος 2,90 μ. και άνοιγμα καμάρας 4,10 μ. Οι θολίτες είναι από πελεκητό πωρόλιθο και έχουν διαστάσεις: μήκος 30 εκ., ύψος 30 εκ. και πλάτος 12 εκ. Είναι επισκευασμένο με τσιμεντένιο στηθαίο και σιδερένια κάγκελα.



16. Το γεφύρι των Αγίων Ταξιαρχών.

17. Το γεφύρι της Αγοράς

Το γεφύρι της Αγοράς βρίσκεται στο κέντρο του χωριού και συνδέει την αγορά με το συνοικισμό (μαχαλά) των Βλάχων. Είναι αρκετά φαρδύ και περνάει από πάνω του ο δημόσιος δρόμος. Οι θολίτες της καμάρας είναι από λαξευμένο σχιστόλιθο της περιοχής. Είναι μονότοξο και έχει μήκος 15,70 μ., πλάτος 3,40 μ., ύψος 5,90 μ. και άνοιγμα καμάρας 3,90 μ. Και σε αυτό έχουν προστεθεί σιδερένια κάγκελα.

Αξιοσημείωτη είναι η μεγάλη διαφορά ύψους που υπάρχει μεταξύ του κλειδώματος της καμάρας και της επιφάνειας του δρόμου, που είναι περίπου τρία μέτρα, προφανώς για να γίνει πιο επίπεδο το κατάστρωμα της γέφυρας.



17. Το γεφύρι της Αγοράς.

18. Το γεφύρι του Κούτσεβιτς

Το γεφύρι του Κούτσεβιτς είναι μονότοξο και έχει μήκος 15 μ., πλάτος 2,90 μ., ύψος 3,30 μ. και άνοιγμα καμάρας 6,40 μ. Αργότερα τοποθετήθηκαν κι εδώ σιδερένια κάγκελα επάνω σε ένα πεζούλι ύψους 20 εκ.

Οι θολίτες του είναι από λαξευτό πωρόλιθο. Σύμφωνα με μια πληροφορία υπήρχε πάνω στο κλειδί του θολίτη (η πέτρα που κλείδωνε την καμάρα) εντοιχισμένη πλάκα που αφαιρέθηκε άγνωστο πότε. Τρία μέτρα πιο κάτω από τη γέφυρα υπάρχει παλιά βρύση.



18. Το γεφύρι του Κούτσεβιτς.



19. Η εντοιχισμένη πλάκα στη γέφυρα της Γκέρκας ή της Πίκλας.

19. Το γεφύρι της Γκέρκας ή της Πίκλας

Το γεφύρι της Γκέρκας ή Πίκλας είναι μονότοξο και έχει μήκος 15 μ., πλάτος 2,90 μ., ύψος 4,40 μ. και άνοιγμα καμάρας 6,80 μ. Οι θολίτες του είναι από λαξευτό πωρόλιθο. Στη βορειοδυτική πλευρά υπάρχει εντοιχισμένη μαρμάρινη πλάκα με ανάγλυφο σταυρό. Στην πλάκα αναγράφεται το έτος 1868, που είναι η ημερομηνία κατασκευής του γεφυριού, και μερικά δυσανάγνωστα γράμματα. Στα νοτιοανατολικά του συνεχίζεται ο διάδρομος ανάβασης με πτερυγότοιχους μήκους 7 μ. Στην ανατολική πλευρά πάνω στην αψίδα του τόξου υπάρχει σιδερένιος κρίκος, όπου πιθανόν, παλαιότερα, να υπήρχε κρεμασμένο κουδούνι. Έχουν τοποθετηθεί και σ' αυτό το γεφύρι, μεταγενέστερα, στηθαίο και σιδερένια κάγκελα.



20α. Η εντοιχισμένη πλάκα στη γέφυρα του Πίτσουρ.

20. Το γεφύρι του Πίτσουρ

Το γεφύρι του Πίτσουρ είναι το τελευταίο πέτρινο γεφύρι του χωριού. Είναι μονότοξο και έχει μήκος 7,30 μ., πλάτος 3,10 μ., ύψος 3,50 μ. και άνοιγμα καμάρας 5,60 μ. Και σε αυτό το γεφύρι οι θολίτες του τόξου είναι από λαξευτό πωρόλιθο. Όπως μας αναφέρει ο Γ. Τσότσος, στην νοτιοανατολική όψη, επάνω στην τοιχοποιία, υπάρχει εντοιχισμένη μαρμάρινη πλάκα με σταυρό, στα τέσσερα άκρα του οποίου είναι γραμμένη η συντομογραφία ΙΓ-ΧΣ-ΝΙ-ΚΑ (Ιησούς Χριστός Νικά). Πάνω από το σταυρό γράφει ΕΤΟΣ 1871, προφανώς η ημερομηνία κατασκευής του, από κάτω ΑΠΡΗΛΗΟΥΣ ΗΤΗΣΟ ΒLIPICK, ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ και τρία ακόμη γράμματα δυσανάγνωστα. Όλα τα γράμματα είναι με γαλάζιο χρώμα. (Γ. Τσότσος: *Μακεδονικά γεφύρια*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1997, σ.141). Και σε αυτό έχουν προσθέσει τσιμεντένιο στηθαίο και σιδερένια κάγκελα.



20β. Το γεφύρι του Πίτσουρ.

21. Η κατεστραμμένη γέφυρα στο χείμαρρο του Λευκώνα

Η γέφυρα βρισκόταν περίπου δύο χιλιόμετρα από τη θέση Μπατάνι απ' όπου αρχίζει ο χείμαρρος του Λευκώνα και από πάνω της περνούσε ο δρόμος που ένωνε το παλιό χωριό Μετόχι με το Καπετανούδι. Η περιοχή αυτή ονομάζεται Καλνταρούμι, επειδή ο δρόμος που ένωνε τα δύο χωριά ήταν καλντερίμι. Από το παλιό Μετόχι, που πριν το 1912 αριθμούσε 100 κατοίκους, σήμερα σώζονται μόνο μερικά χαλάσματα, όπως και από το Καπετανούδι, που την ίδια περίοδο κατοικούνταν από 55 Τούρκους και η ονομασία του ήταν Μουράμορ. Παράλληλα το γεφύρι εξυπηρετούσε και το παλιό Μετόχι με το χωριό Βύσσιανη από το οποίο επίσης σώζονται μόνο χαλάσματα, ενώ πριν το 1912 είχε 50 κατοίκους. Το σημείο στο οποίο υπήρχε το γεφύρι το επισκέφτηκα στις 10.10.2004 ύστερα από υπόδειξη του Στέργιου Σαμαντά, ο οποίος με διαβεβαίωσε ότι μέχρι το 1996, που ήταν βοσκός στην περιοχή, το γεφύρι υπήρχε σε καλή κατάσταση.

Κάτω από το δρόμο κατασκευάστηκε ο αγωγός που μεταφέρει νερό από το Μπατάνι στην πόλη των Σερρών και εικάζεται ότι το γεφύρι καταστράφηκε, όταν εκτελούνταν τα έργα. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Στέργιου Σαμαντά το γεφύρι είχε διαστάσεις, μήκος 6 μ., πλάτος 2,5 μ., ύψος 2,5 μ. και ήταν μονότοξο.

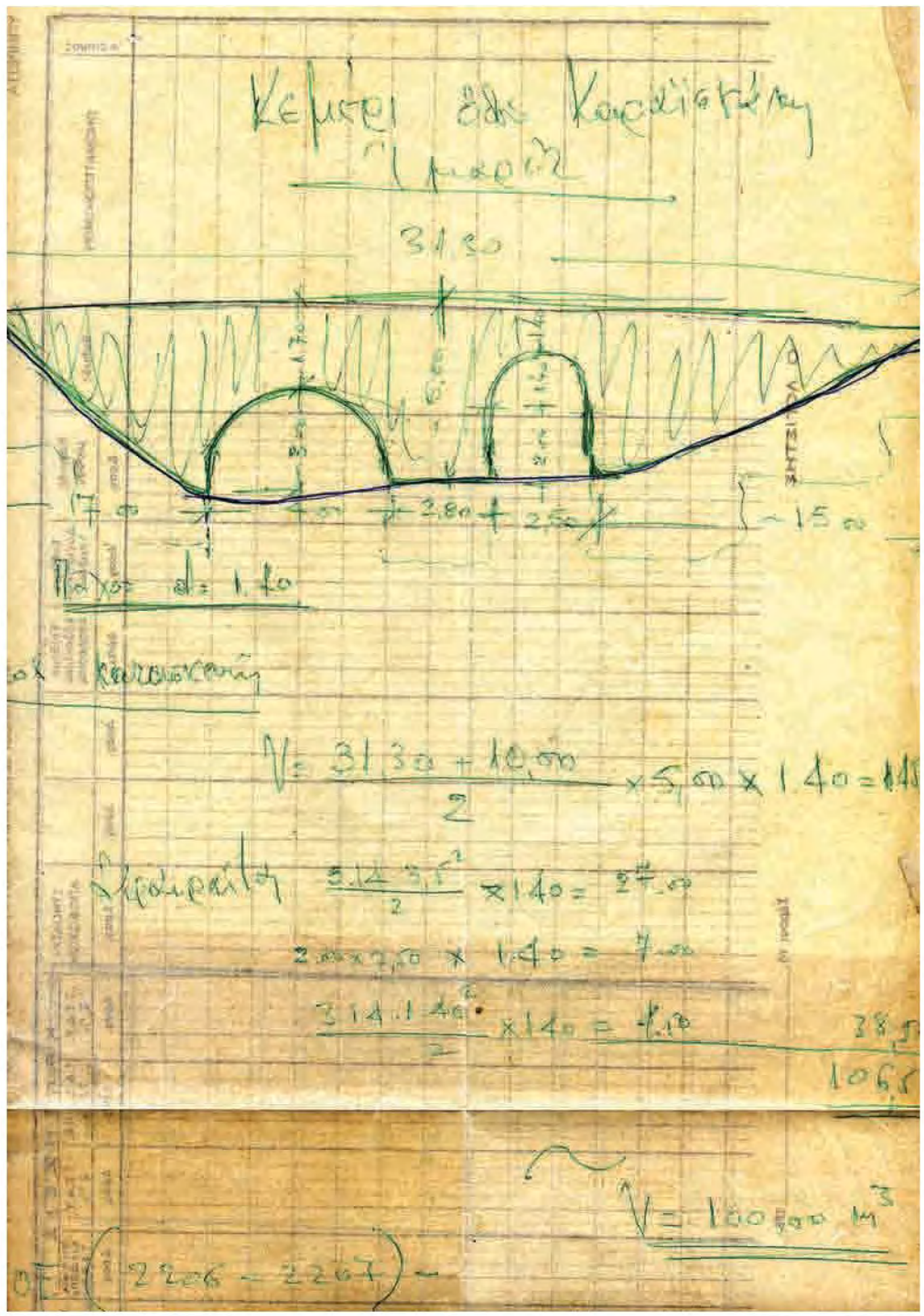
ΤΑ ΠΕΤΡΙΝΑ ΤΟΞΩΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

22. Η γέφυρα στο ρέμα του Ιμαρέτ

Στη συνοικία Ιμαρέτ με το ομώνυμο ρέμα, στο σημείο που ξεκινούσε η ρεματιά, επί της σημερινής οδού Καραϊσκάκη, υπήρχε μια πέτρινη δίτοξη γέφυρα, την οποία οι κάτοικοι της συνοικίας αποκαλούσαν κεμέρι, γιατί τη χρησιμοποιούσαν και για την ύδρευση της πόλης. Το γεφύρι κατεδαφίστηκε το 1958, όπως φαίνεται από τα έγγραφα που απόκεινται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους - Αρχεία Ν. Σερρών, στο αρχείο του Δήμου Σερρών, φάκελος 26. Σύμφωνα με το σκαρίφημα του μηχανικού Β. Καλογήρου που βρέθηκε στον ίδιο φάκελο, η μεγάλη καμάρα είχε άνοιγμα 4 μ., ύψος 3 μ. και το ύψος μέχρι το κατάστρωμα ήταν 1,70 μ. Η μικρή καμάρα είχε άνοιγμα 2,5 μ., ύψος 2 μ. και το ύψος μέχρι το κατάστρωμα ήταν 1,40 μ. Το συνολικό μήκος της γέφυρας ήταν 31,30 μ. και η απόσταση που χώριζε τα δύο τόξα ήταν 2,80 μ., ενώ το κατάστρωμα είχε πλάτος 1,40 μ. Την χρησιμοποιούσαν, σύμφωνα με πληροφορίες, οι Βλάχοι της συνοικίας για να πάνε βορειότερα στους παρακείμενους αγρούς και βοσκοτόπια.



22α. Το σημείο που υπήρχε η γέφυρα στο ρέμα του Ιμαρέτ.



22β. Σκαρίφημα της γέφυρας του Ιμαρέτ (ΓΑΚ - Αρχεία Ν. Σερρών).

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΗΜΟΣ ΣΕΡΡΩΝ
ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

'Αριθ. Πρωτ. 206

'Εν Σέρραις τῇ Σερραις 9-30/8/ 195 8

ΠΡΟΣ

Τόν κ. Δήμαρχον Σερρῶν

'Εντεῦθα

Λαμβάνω τήν τιμήν ν' ἀναφέρω ὑμῖν ὅτι παρίσταται ἀνάγκη διαθέσεως πιστώσεως ἐκ δραχμῶν πεντε χιλιάδων (5.000) διά τήν καταδάφισιν τῆς ὑγιεστάτης τοίχου (καμάρας) ἐπί τῆς εἰσόδου Κοιμητηρίου τῆς ἐκκλ. ὑπαιθρίου τῆς Ἁγ. Θεοδώρας ἐπειδή ἐμποδίζει τήν διέλευσιν τῶν ἐξόδων τῶν Ἁγ. Θεοδώρας ἀναγκαίων εἰς 100 μέτρα κυβικά

Παρακαλοῦμεν 'Υμᾶς ὅπως εὐαρεστούμενοι ἐγκρίνητε τήν διάθεσιν πιστώσεως ἐκ δραχμῶν 5000 πρός ἐκτέλεσιν τῶν ὡς ἄνω ἐργασιῶν ἀπ' εὐθείας καί ἄνευ διαγωνισμοῦ λόγῳ τοῦ ἐπείγοντος καί τοῦ μικροῦ ποσοῦ, τῆς δαπάνης βαρυνούσης τό κεφ. 8 καί ἄρθρον 7 τοῦ προϋπολογισμοῦ χρήσεως 1958

ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ
Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΣΕΡΡΩΝ

ΒΑΣ. ΧΑΤΖΗΪΑΚΩΒΟΥ

Ο ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΟΣ

22γ. Αίτημα χρηματοδότησης για την κατεδάφιση της γέφυρας (ΓΑΚ - Αρχεία Ν. Σερρών).

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΗΛΩΣΙΣ

'Ο κάτωθι ὑπογεγραμμένος ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΧΑΤΖΗ'ΓΑΚΩΒΟΥ Δήμαρχος Σερρῶν, ἔχων ὑπ' ὄψιν μου τήν ἀπό 30/8/58 ἀναφοράν τοῦ Προϊσταμένου Τεχ. Ὑπηρεσίας δι' ἧς ἀναφέρει ὅτι παρίσταται ἀνάγκη διαθέσεως πιστώσεως ἐκ δραχμῶν πεντε χιλιάδων (5.000) διά τήν καταδάφισιν τῆς ὑγιεστάτης τοίχου (καμάρας) ἐπί τῆς εἰσόδου Κοιμητηρίου τῆς ἐκκλ. ὑπαιθρίου τῆς Ἁγ. Θεοδώρας ἐπειδή ἐμποδίζει τήν διέλευσιν τῶν ἐξόδων τῶν Ἁγ. Θεοδώρας ἀναγκαίων εἰς 100 μ. κυβικά

Δηλῶ ὑπευθύνως

Ὅτι παρίσταται ἀνάγκη διαθέσεως πιστώσεως ἐκ δραχμῶν πεντε χιλιάδων διά τήν ἀνωτέρω ἐργασίαν

Ἔχων ὡσαύτως ὑπ' ὄψει μου καί τό ἄρθρον 3 παρ. 3 τοῦ ἀπό 22. 2. 52. Β. Δ., περί ἐκτελέσεως δημοτικῶν ἔργων ὡς ἐπίσης καί τό ἄρθρον 206 παρ. 2 ἐδάφ. εἰ τοῦ Δ. καί Κ. Κώδικος

Διά ταῦτα

'Εγκρίνομεν τήν διάθεσιν πιστώσεως ἐκ δραχμῶν πεντε χιλιάδων (5000) διά τήν καταδάφισιν τῆς ὑγιεστάτης τοίχου καμάρας ἐπί τῆς εἰσόδου Κοιμητηρίου τῆς ἐκκλ. ὑπαιθρίου τῆς Ἁγ. Θεοδώρας ἐπειδή ἐμποδίζει τήν διέλευσιν τῶν ἐξόδων τῶν Ἁγ. Θεοδώρας ἀναγκαίων εἰς 100 μ. κυβικά

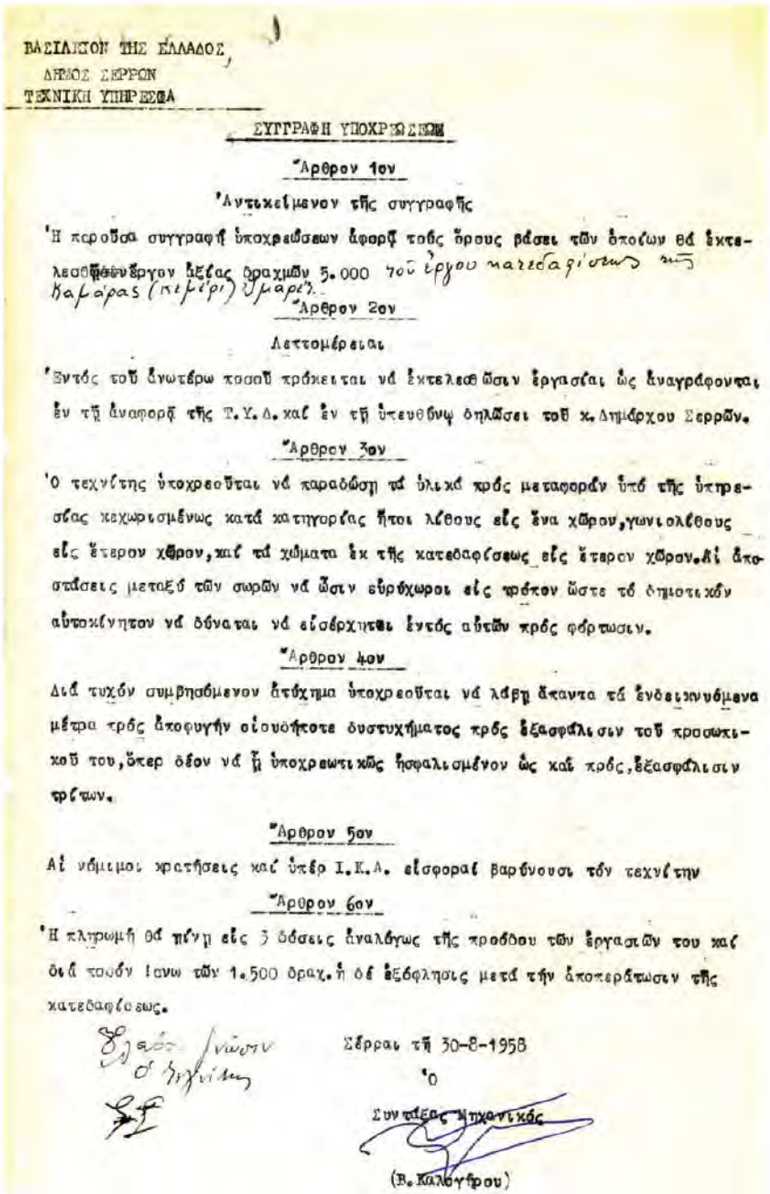
τῆς δαπάνης βαρυνούσης τό κεφ. συμπλ. καί ἄρθρον τοῦ προϋπολογισμοῦ χρήσεως 195

Σέρραι τῇ 30 Αυγ. 195 8

Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΣΕΡΡΩΝ

ΒΑΣ. ΧΑΤΖΗΪΑΚΩΒΟΥ

22δ. Έγκριση χρηματοδότησης (ΓΑΚ - Αρχεία Ν. Σερρών).



ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΔΗΜΟΣ ΣΕΡΡΩΝ
ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΩΝ

Άρθρον 1ον

Αντικείμενον της συγγραφής

Η παρούσα συγγραφή υποχρεώσεων άφορᾷ τους όρους βάσει των οποίων θά έκτελεσθῇ τό έργον ἀξίας δραχμῶν 5.000 τοῦ ἔργου καταδαφίσεως της Καμάρας (πυρίμαχη) Σμαρδέλη.

Άρθρον 2ον

Λεπτομέρειαι

Έντός τοῦ ἀνωτέρω ποσοῦ πρόκειται νά ἐκτελεσθῶσιν ἐργασίαι ὡς ἀναγράφονται ἐν τῇ ἀναφορᾷ τῆς Τ.Υ.Δ. καί ἐν τῇ ὑπευθύνῳ δηλώσει τοῦ κ. Δημάρχου Σερρῶν.

Άρθρον 3ον

Ο τεχνίτης ὑποχρεοῦται νά παραδώσῃ τά ὑλικά πρός μεταφοράν ὑπό τῆς ὑπηρεσίας κεχωρισμένως κατά κατηγορίας ἤτοι λίθους εἰς ἕνα χῶρον, γωνιολίθους εἰς ἕτερον χῶρον, καί τά χώματα ἐκ τῆς κατεδαφίσεως εἰς ἕτερον χῶρον. Αἱ ἀποστάσεις μεταξύ τῶν χώρων νά ὦσιν εὐρύχωροι εἰς τρόπον ὥστε τό ὁμοτικόν αὐτοκίνητον νά δύναται νά εἰσέρχηται ἐντός αὐτῶν πρός φόρτωσιν.

Άρθρον 4ον

Διά τυχόν συμβησόμενον ἀτύχημα ὑποχρεοῦται νά λάβῃ ἅπαντα τά ἐνδεικνυόμενα μέτρα πρός ἀποφυγήν οἱουδήποτε δυστυχήματος πρός ἐξασφάλισιν τοῦ προσωπικοῦ του, ὅπερ ὀφείλει νά ᾖ ὑποχρεωτικῶς ἠσφαλισμένον ὡς καί πρός ἐξασφάλισιν τρίτων.

Άρθρον 5ον

Αἱ νόμιμοι κρατήσεις καί ὑπέρ Ι.Κ.Α. εἰσφοραί βαρύνουσι τόν τεχνίτην

Άρθρον 6ον

Η πληρωμή θά γίνῃ εἰς 3 ὁσεις ἀναλόγως τῆς προόδου τῶν ἐργασιῶν του καί ὁριστικόν ἐπί τῶν 1.500 δραχ. ἡ δέ ἐξόφλησις μετά τήν ἀποπεράτωσιν τῆς κατεδαφίσεως.

Σέρραι τῇ 30-8-1958

Ο Συντάξας Μηχανικός

(Β. Καλογήρου)

22ε. Συγγραφή υποχρεώσεων για την κατεδάφιση της γέφυρας (ΓΑΚ - Αρχεία Ν. Σερρών).

Ο χείμαρρος της Κλοποτίτσας ή Τσιομλέκ Δερέ και το ποτάμι των Αγίων Αναργύρων

Ο χείμαρρος της Κλοποτίτσας αρχίζει δύο χιλιόμετρα βόρεια από την εκκλησία του Αγίου Συμεών. Ο Π. Ν. Παπαγεωργίου αναφέρει ότι στον χείμαρρο αυτό υπήρχαν μια ξύλινη και δύο πέτρινες γέφυρες. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο χείμαρρος της Κλοποτίτσας και το ποτάμι των Αγίων Αναργύρων καθόριζαν τα δυτικά και ανατολικά σύνορα αντίστοιχα της αρχαίας πόλης των Σερρών. Χάρη στην ιστορικοαρχαιολογική μελέτη του Π. Ν. Παπαγεωργίου μαθαίνουμε την ύπαρξη τεσσάρων λίθινων και πέντε ξύλινων γεφυρών σε αυτούς τους χειμάρρους στα έτη 1891-1892. Ο Π. Ν. Παπαγεωργίου, Κρουσοβίτης στην καταγωγή, υπηρέτησε ως Γυμνασιάρχης στις Σέρρες κάποια περίοδο ανάμεσα στο 1888 και το 1894. Στην εισαγωγή της μελέτης του αναφέρει: *"Ἐγώ δέ διατρίβων ἐν Σέρραις (1889-1891) ἄξιον τοῦ κόπου ἐνόμισα νά ασχοληθῶ περί τήν ἀναγραφήν ..."*, προσδιορίζοντας έτσι την παραμονή του στην πόλη σε δύο σχολικά έτη. Στην εργασία του αναφέρει πολλές σημαντικές πληροφορίες, ειδικά για το τοπογραφικό διάγραμμα του τείχους των Σερρών, για τους δρόμους, τις γέφυρες, τις πύλες, τις εκκλησίες, τα τζαμιά και τους τάφους των κατακτητών (Π. Ν. Παπαγεωργίου: *Αι Σέρραι και τα προάστεια, τα περί τας Σέρρας και η Μονή Ιωάννου του Προδρόμου*, Σέρρες 1988, επανέκδοση από τη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, σ. 7).

23. Η γέφυρα του Αγίου Βλασίου

Η πρώτη γέφυρα του χειμάρρου της Κλοποτίτσας ήταν του Αγίου Βλασίου, που, σύμφωνα με το τοπογραφικό διάγραμμα του Π. Ν. Παπαγεωργίου, βρισκόταν δίπλα στο ναό του Αγίου Βλασίου στη σημερινή διασταύρωση των οδών Λεωνίδα Παπαπαύλου και Λαζάρου Κούση.

24. Η γέφυρα του Αγίου Παντελεήμονα

Η δεύτερη ήταν του Αγίου Παντελεήμονα, κάτω από την ομώνυμη εκκλησία, και η τρίτη, η ξύλινη, ήταν λίγο πιο πάνω. Δυστυχώς, δεν σώζεται κανένα ίχνος από αυτές τις γέφυρες, γιατί όλο το ρέμα της Κλοποτίτσας καλύφθηκε με μπετό και έγινε υπόγειο. Επάνω από το ρέμα σήμερα περνάει η οδός Λεωνίδα Παπαπαύλου.

25. Η γέφυρα στα Ταμπάχανα (σημερινή πλατεία Εμπορίου)

Στο σημείο που η οδός Λεωνίδα Παπαπαύλου τέμνει την πλατεία Εμπορίου (Ταμπάχανα) υπήρχε ένα ακόμη γεφύρι, το ένα βάθρο του οποίου πατούσε στη θέση που είναι σήμερα το ξενοδοχείο Μητρόπολις και το άλλο στην γωνία με την οδό Δ. Σολωμού (κρεοπωλείο Γιοβάνη). Κάτω από το γεφύρι περνούσαν τα νερά της Κλοποτίτσας.

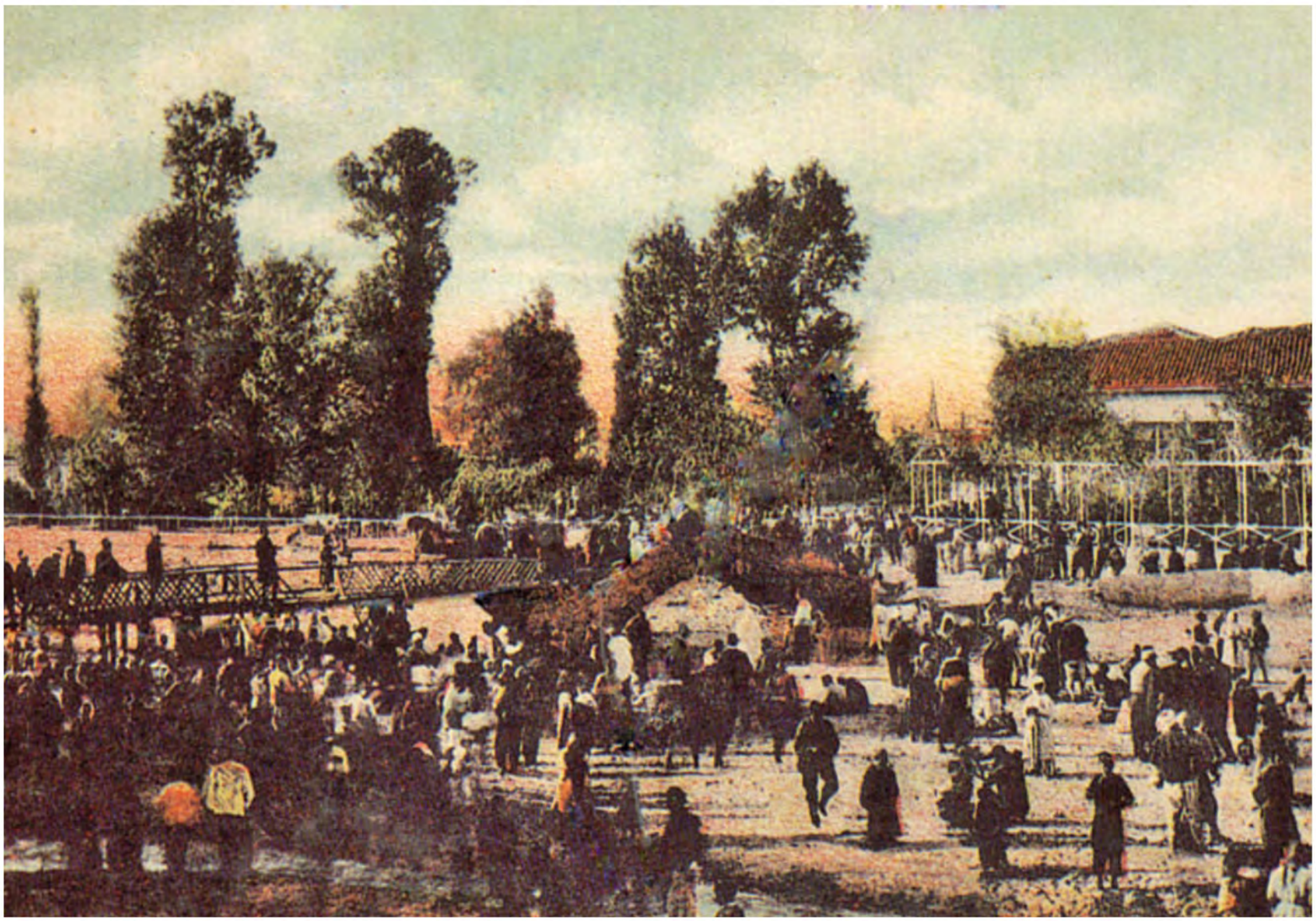
ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ

Το ποτάμι των Αγίων Αναργύρων πηγάζει από τις υπώρειες του βουνού του Λαϊλιά. Τρεις είναι κυρίως οι χείμαρροι που ενώνονται και σχηματίζουν το ποτάμι. Ο ένας πηγάζει κάτω από την κορυφή του Αλή Μπαμπά και περνάει ανατολικά της κοινότητας Άνω και Κάτω Ορεινής, ο δεύτερος πηγάζει από το Κούτελι και ο τρίτος από την περιοχή Σαριγιάρ (κίτρινο μέρος), περνάει από το κατεστραμμένο χωριό Μπάνιτσα και πιο κάτω, πριν από τον οικισμό της Χρυσοπηγής, γίνεται η συμβολή των τριών χειμάρρων. Κατεβαίνοντας πιο νότια ο ποταμός των Αγίων Αναργύρων περνάει ανατολικά από την πόλη των Σερρών, στη συνέχεια ενώνεται με το ποτάμι του Ελαιώνα και πιο κάτω με αυτά του Αϊ Γιάννη και της Βροντούς και, ακολουθώντας μία πορεία προς νότο, χύνεται στον ποταμό Μεγάλο Κρουσοβίτη ή Μπέλιτσα. Τρεις ήταν οι πέτρινες τοξωτές γέφυρες στο ποτάμι των Αγίων Αναργύρων, ανατολικά των Σερρών.

26. Η γέφυρα των Μοναχών ή Κεσίς Κιουπρί

Την ονομασία της η γέφυρα των Μοναχών ή Κεσίς Κιουπρί την πήρε από το μετόχι της Ιεράς Μονής Ιωάννου Προδρόμου, το σημερινό Προδρομούδι. Από τη γέφυρα αυτή πήρε το όνομά της η παρακείμενη πύλη που ονομαζόταν Μπασδάρ Καπού, ήτοι η πύλη του εισπράκτορα των τελών, ή Κεσίς Κιουπρί Καπού, ήτοι η πύλη της γέφυρας των Μοναχών, αλλά ονομαζόταν και Βασιλική Πύλη, γιατί από αυτήν στα χρόνια του Βυζαντίου ανέβαινε η βασιλική οικογένεια στην ακρόπολη. Η γέφυρα οδηγούσε στη συνοικία της Λιόκαλης, όπου βρίσκεται ακόμη σήμερα ο ιερός ναός της Παναγίας της Λιόκαλης που είναι μετόχι της Ιεράς Μονής της Εικοσιφίνισσας. Ο Π. Ν. Παπαγεωργίου αναφέρει χαρακτηριστικά για αυτή την γέφυρα: *«Ἡ ξυλίνη γέφυρα ἀντικατέστησε πρό πολλοῦ τήν παλαιάν λιθίνην, Κεσίς Κιουπρού, Μοναχῶν γέφυραν, ἧς τά τόξα, τά ἄλλοτε τόσον ψηλά ὥστε καί ἅμαξαι διήρχοντο ὑπ' αὐτά, ἀπό πολλῶν ἐτῶν εἶναι κατακεχωσμένα ὑπό τῇ ἰλύι τοῦ χειμάρρου τοῦ κατά τό θέρος ἐνίοτε φοβερωτέρου ἤ κατά τόν χειμῶνα· κατερχομένου τῆς γεφύρας ἄρτι διεκρίνοντο δύό μόνα τόξα, ἅτινα διά τήν κατασκευήν τῆς νέας ἁμαξιτοῦ θά ἐξαφανισθῶσι μετ' ὀλίγον καί αὐτά, ἄν μή ἤδη ἐξηφανίσθησαν».* (Π. Ν. Παπαγεωργίου: *Αι Σέρραι και τα προάστεια, τα περί τας Σέρρας και η Μονή Ιωάννου του Προδρόμου*, Σέρρες 1988, επανέκδοση από τη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, σ. 66).

Ο Γάλλος πρόξενος της Θεσσαλονίκης E. M. Cousinery, μας αναφέρει τα εξής: "En sortant de Serres du cote de l' est, le premier objet qui se presente est un pont en ruines, adherant au Varouch. Ce pont etait aurrefois compose de six arches ; il n'en subsiste que trois; on a supplee a la destruction des autres par une char-pente sur laquelle passent les charges, et qui est interdite aux voitures" (E. M. Cousinery: *Voyage dans la Macedoine*, τ. 1ος, Paris 1831, κεφ. VIII, σ.σ. 204-205). "Βγαίνοντας



26. Η γέφυρα των Μοναχών ή Κεσίς Κιουπρί.

από τις Σέρρες, από ανατολικά, το πρώτο πράγμα που βλέπουμε είναι μία ερειπωμένη πέτρινη γέφυρα, που εντάσσεται στο Βαρόσι. Η γέφυρα αυτή αποτελούνταν άλλοτε από έξι καμάρες, από τις οποίες δεν διασώζονται παρά μόνο οι τρεις. Οι κατεστραμμένες καμάρες έχουν αντικατασταθεί από μια ξύλινη κατασκευή πάνω από την οποία περνάνε τα φορτωμένα άλογα, όμως απαγορεύεται να περάσουν οι άμαξες". (Μετάφραση: Όλγα Δανιηλίδου). Η αναφορά του E. M. Cousinery για τη συγκεκριμένη πέτρινη γέφυρα είναι πολύ σημαντική, διότι μαθαίνουμε ότι είχε έξι τόξα και την εποχή που την επισκέφθηκε, περίπου το 1816, σώζονταν μόνο τα τρία. Επίσης μας αναφέρει ότι βρισκόταν στη συνοικία Βαρόσι, σημερινή Αγίων Θεοδώρων, άρα θα ήταν η ίδια που μας περιγράφει ο Π. Ν. Παπαγεωργίου στο βιβλίο του περίπου στα 1891 και η οποία αποτελούνταν από δύο τόξα και ονομάζονταν Κεσίς Κιουπρί ή γέφυρα των Μοναχών, ονομασία που την πήρε από το μετόχι της Ιεράς Μονής του Ιωάννου Προδρόμου, το σημερινό Προδρομούδι. Είναι φυσικό μετά από τόσα χρόνια να καταστράφηκε και άλλο τόξο. Εκτιμούμε ότι πρόκειται για την ίδια γέφυρα που αναπαριστά η χαλκογραφία που κοσμεί το εξώφυλλο του βιβλίου του Β. Τζανακάρη, στην οποία διακρίνεται ένα τόξο της πέτρινης γέφυρας, ενώ το υπόλοιπο τμήμα της ήταν ξύλινο και πρέπει να βρισκόταν λίγα μέτρα πιο κάτω από τη σημερινή σύγχρονη τοξωτή γέφυρα που οδηγεί στην συνοικία Κατακουνόζι. Παλαιότερα πρέπει να υπήρχαν και άλλα τόξα. (Β. Τζανακάρης: *Εικονογραφημένη ιστορία των Σερρών*, τ. 2ος, Σέρρες 1995).

27. Η γέφυρα των Αγίων Αναργύρων

Η γέφυρα των Αγίων Αναργύρων βρισκόταν ανατολικά της πόλης των Σερρών και σε αυτήν οδηγούσε δρόμος που περνούσε από μια πύλη που ονομαζόταν Παραπόρτιον ή Κιόρ Καπουσί, δηλαδή τυφλή πύλη, όπως αναφέρεται, σύμφωνα με τον Π. Ν. Παπαγεωργίου, και στα χρυσόβουλα του Κράλη της Σερβίας Στεφάνου Δουσάν και του Αυτοκράτορα του Βυζαντίου Ανδρονίκου του πρεσβυτέρου. Έξω από την πόλη, η γέφυρα των Αγίων Αναργύρων οδηγούσε στον δρόμο που περνούσε δίπλα από την ομώνυμη εκκλησία, βόρεια από το ναό του Αγίου Γεωργίου του Κρυονερίτη. Ο δρόμος αυτός μετά το Γάζωρο διακλαδιζόταν και το ένα παρακλάδι οδηγούσε στην Νέα Ζίχνη και Αλιστράτη και το άλλο, μέσω του ποταμού Αγγίτη, στην Αμφίπολη. Αργότερα, και συγκεκριμένα το 1909, κατασκευάστηκε η καινούργια σύγχρονη σιδερένια γέφυρα από τον Τούρκο Δήμαρχο των Σερρών Ακίλ Μπέη, η οποία, μετά από τις επεμβάσεις και επεκτάσεις που έγιναν κατά καιρούς, υπάρχει και εξυπηρετεί ακόμη και σήμερα το οδικό δίκτυο της πόλης.

28. Η γέφυρα του Αχμέτ πασά

Η γέφυρα του Αχμέτ πασά ήταν κτισμένη νοτιοανατολικά της διασταύρωσης των οδών Μ. Αλεξάνδρου και Αγίας Σοφίας, όπου σε εκσκαφές που έγιναν για ανέγερση οικοδομών, ιδιοκτησίας Ι. Μπαδέκα, βρέθηκαν τρία βάθρα της. Από τα δύο της πρώτης εκσκαφής το ένα διατηρείται στο υπόγειο της οικοδομής, με ευθύνη της 12ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, ενώ το τρίτο βρέθηκε σε πρόσφατη εκσκαφή. Το μήκος των βάθρων είναι 3 μ. και μαζί με τις προεξοχές φθάνουν τα 4,5 μ., ενώ το πλάτος είναι 1,5 μ. Οι προεξοχές σχηματίζουν τρίγωνο, η κάθε πλευρά του οποίου έχει μήκος 1,7 μ. Είναι κτισμένα από πελεκητό πωρόλιθο, ενώ επάνω στην επιφάνειά τους υπάρχει ένα δεύτερο στρώμα από γρανιτένιες πέτρες, εμπλουτισμένο με ασβεστοκονίαμα. Από τις διαστάσεις αυτών των βάθρων εκτιμούμε ότι ήταν ένα μεγάλο γεφύρι. Αυτό το στρώμα ήταν η αρχή της καμάρας η οποία καταστράφηκε. Το άνοιγμα του τόξου, σύμφωνα με την απόσταση των δύο βάθρων που βρέθηκαν, εκτιμούμε ότι ήταν 5,5 μ. και το πλάτος του 3 μ. Η γέφυρα αυτή οδηγούσε μέσα στην πόλη από την πύλη που και αυτή ονομάστηκε Πύλη του Αχμέτ πασά. Δυστυχώς δεν γνωρίζουμε πόσα τόξα είχε αυτή η γέφυρα παρ' όλο που ο Τούρκος περιηγητής Evliya Chelebi, που το 1668 ήταν στις Σέρρες, στο έργο του Σεγιαχατναμέ (οδοιπορικά) αναφέρει τα εξής: *"υπάρχουν: [...] ωραίες λιθόκτιστες*

αψιδωτές γέφυρες, με πιο γνωστή τη γέφυρα του Αχμέτ Πασά". (Evliya Chelebi: "*Ταξίδι στην Ελλάδα*", Αθήνα 1991, εκδόσεις Εκάτη, σ. 84).

Ο Π. Ν. Παπαγεωργίου σχετικά με αυτή την γέφυρα μας αναφέρει χαρακτηριστικά: «*Τουρκικῆς κατασκευῆς ἦτο ἡ ξυλίνη γέφυρα ἡ ἐστηριγμένη ἐπί λιθίνων ποδῶν, καί τούτων κατακεχωσμένων, καί διερχομένη πρό τοῦ τζιαμίου Ἀχμέτ πασιᾶ· ἡ ὁδός, ἐφ ἧς ἔκειτο ἡ γέφυρα αὕτη, ἤρχετο ἐκ τῆς πύλης τοῦ παλαιοῦ τείχους 11, ἥν ἀντικατέστησε τοῦ προεκβεβλημένου Τουρκικοῦ τείχους ἡ νῦν ἠφανισμένη πύλη τοῦ Ἀχμέτ πασιᾶ παρ' ἧ κεῖται τό τζιαμίον I 59. Ἐφέτος προνοίᾳ τοῦ φιλοκάλου διοικητοῦ τῆς πόλεως κατεσκευάσθησαν ἐπί τοῦ χειμάρρου αἱ δύο ξύλιναι γέφυραι 24 καί 25*». (Π. Ν. Παπαγεωργίου: *Αι Σέρραι και τα προάστεια, τα περί τας Σέρρας και η Μονή Ιωάννου του Προδρόμου*, Δ.Κ.Β.Σ., Σέρρες 1988, σ. 66). Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι το ποτάμι περνούσε δυτικά του τζαμιού και η κοίτη του ήταν εκεί όπου σήμερα είναι η οδός Αγ. Σοφίας. Βέβαια ο Π. Ν. Παπαγεωργίου αναφέρει ότι η γέφυρα ήταν ξύλινη και στηρίζονταν σε λίθινες βάσεις, χωρίς να προσδιορίζει πόσες, ώστε να υπολογίσουμε πόσα τόξα είχε, αν και στο τοπογραφικό διάγραμμα που σχεδίασε, σημείωσε μόνο δύο λίθινα βάθρα, όπως αυτά που έχουν βρεθεί με την εκσκαφή στη συγκεκριμένη θέση. Μας αναφέρει ακόμα ότι τμήμα των λίθινων βάθρων είχε σκεπαστεί από φερτές ύλες του ποταμού, ίσως από κάποια απότομη άνοδο της στάθμης του νερού μετά από ξαφνική νεροποντή, που είχε σαν αποτέλεσμα να πλημμυρίσει το ποτάμι και με την ορμή του να γκρεμίσει τις καμάρες και ενδεχομένως και άλλα λίθινα βάθρα, αν υπήρχαν. Φυσικά δεν ανακατασκευάστηκε, λόγω έλλειψης χρημάτων. Την ίδια περίοδο, όπως αναφέρει και ο Π. Παπαγεωργίου, μετά την μετατόπιση της κοίτης του ποταμού, κατασκευάστηκε ο νέος δρόμος που ξεκινούσε πριν από το τέμενος Αχμέτ πασά, συνέχιζε ανάμεσα από το παλιό τείχος και το ποτάμι προς βορρά, περνούσε έξω από την πύλη των Μοναχών (Κεσίς Κιουπρί καπού) και πάνω από τα δύο τόξα της ομώνυμης γέφυρας τα οποία καταστράφηκαν και



28α. Το βάθρο της γέφυρας του Αχμέτ πασά, στο υπόγειο της οικοδομής Ι. Μπαδέκα.



28β. Τα δύο πρώτα βάθρα της γέφυρας του Αχμέτ πασά.



28γ. Το τρίτο βάθρο της γέφυρας του Αχμέτ πασά.

οδηγούσε στον Μπέη Μπαχτσέ (σημερινά Κιόσκια ή Κοιλάδα των Αγίων Αναργύρων). Στον καινούργιο πλέον δρόμο κατασκευάστηκαν δύο ξύλινες γέφυρες, η μια μετά το Αχμέτ πασά τζαμί, επάνω στη νέα κοίτη του ποταμού, και η άλλη στη θέση της παλιάς πέτρινης γέφυρας των Αγίων Αναργύρων. Οι γέφυρες αυτές πρέπει να κατασκευάστηκαν περίπου το 1892 και την ίδια περίοδο πρέπει να αντικαταστάθηκε και η πέτρινη γέφυρα των Μοναχών με ξύλινη που οδηγούσε στη συνοικία της Λιόκαλης.

29. Η θρυλική πέτρινη Κόκκινη γέφυρα

Ακολουθώντας το δρόμο που περνάει μπροστά από το Δημοτικό Αναψυκτήριο στην περιοχή του Κολυμβητηρίου, παράλληλα με το ποτάμι, προς βορρά και σε μία απόσταση 1.500 μέτρων από αυτό, συναντάμε την Κόκκινη γέφυρα. Για την ακρίβεια βρίσκεται 50 μ. αριστερά από το παλιό σπιτάκι των υδρονομέων, όπως ανεβαίνουμε για την μικρή τεχνητή λίμνη. Πρόκειται για μία μεγάλη πέτρινη



29α. Τμήμα από το κατάστρωμα της θρυλικής Κόκκινης γέφυρας.



29β. Η θρυλική πέτρινη Κόκκινη γέφυρα.



29γ. Τμήμα βάθρου της θρυλικής Κόκκινης γέφυρας.

γέφυρα που χρησίμευε για την διάβαση του ποταμού από ανθρώπους, ζώα και κάρα. Συγχρόνως υπήρχε επάνω της ένα αυλάκι φάρδους τουλάχιστον ενός μέτρου, από το οποίο περνούσε νερό που χρησιμοποιούνταν στους μύλους που βρίσκονταν πιο νότια, αλλά και για το πότισμα των τριγύρω οπωρώνων. Το άνοιγμα του τόξου της γέφυρας έφθανε τα 5 μ. και οι διαστάσεις της ήταν: μήκος 10 μ., πλάτος 3 μ. και ύψος από την κοίτη του ποταμού 3 μ. Από την πέτρινη αυτή γέφυρα, που ήταν κατασκευασμένη από γρανιτένιες πέτρες, σώζονται μόνο τα βάθρα και κάποια τμήματά της που είναι διάσπαρτα στην κοίτη του ποταμού. Ονομάστηκε *Κόκκινη* από μία μάχη που έγινε με τους Βούλγαρους στρατιώτες. Εδώ είναι σκόπιμο να αποσαφηνίσουμε μια σύγχυση που έχει δημιουργηθεί στους Σερραίους, ότι η θρυλική *Κόκκινη* γέφυρα δεν έχει καμία σχέση με τη σύγχρονη γέφυρα με τα κόκκινα κάγκελα που βρίσκεται αρκετά χαμηλότερα και από την οποία περνάει ο δρόμος που οδηγεί στην τεχνητή λίμνη.



30. Τμήμα από το γεφυράκι του τούρκικου μύλου.

ΤΑ ΠΕΤΡΙΝΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

30. Το γεφυράκι του τούρκικου μύλου

Το μικρό αυτό γεφυράκι βρίσκονταν μετά από την πέτρινη Κόκκινη γέφυρα, πιο πάνω από την μικρή τεχνητή λίμνη, στα αριστερά του ποταμού, όπως τον ανεβαίνουμε, και ακριβώς πριν από τον έκτο καταρράκτη, με πρώτο αυτόν που βρίσκεται πίσω από το ξενοδοχείο Ξενία. Την περιοχή επισκέφτηκα στις 8.5.2005.

31. Η γέφυρα μεταξύ Ορεινής και Ελαιώνα στη θέση Μος

Η γέφυρα αυτή υπήρχε στον παλιό δρόμο που ξεκινούσε από την Κάτω Ορεινή (Φράστανη) και κατέληγε στον Ελαιώνα (Ντουτλί). Η τοποθεσία που βρισκόταν η γέφυρα ονομάζεται Μος, που στα σλαβικά σημαίνει γέφυρα. Δυστυχώς, καταποντίστηκε από τα νερά του ποταμού και δεν σώζεται κανένα ίχνος της. Το μόνο που ξέρουμε από διάφορες πληροφορίες είναι ότι ήταν μονότοξη. Στο σημείο που βρισκόταν η γέφυρα Μος τα τρία ρέματα της περιοχής, δηλαδή του Αλή Μπαμπά (Ορεινής), Κούτελι και Σαριγιάρ (Μπάνιτσας), συμβάλλουν μεταξύ τους και σχηματίζουν τον ποταμό των Αγίων Αναργύρων.

32. Το γεφύρι της Κάτω Ορεινής.

Ανεβαίνοντας το ρέμα του Αλή Μπαμπά, και συγκεκριμένα κάτω ακριβώς από την Κάτω Ορεινή, συναντάμε το ομώνυμο γεφύρι. Έχει επισκευασθεί μερικώς και προστέθηκαν στις δύο πλευρές του στηθαία ύψους 70 εκ. Είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 6,50 μ. Το μήκος του είναι 22 μ., ενώ συνεχίζει προς δυτικά με δύο πτερυγότοιχους, από τους οποίους ο νότιος έχει μήκος 12 μ. και ο βόρειος 8 μ. Το πλάτος του είναι 3,80 μ. και το ύψος από την ανάντη πλευρά 6,50 μ. και από την

κατάντη 7 μ. Εξυπηρετεί ακόμη σήμερα την μετάβαση, στο χωματόδρομο, από την Κάτω Ορεινή προς βορρά στα χωράφια του Σαριγιάρ, όπου καλλιεργούνται οι πατάτες της Ορεινής, ενώ το άλλο τμήμα του δρόμου οδηγεί στο 18ο χλμ. του δρόμου Σερρών - Βροντούς, περνώντας μέσα από το κατεστραμμένο χωριό της Μπάνιτσας και δίπλα ακριβώς από το ομώνυμο πέτρινο γεφύρι. Το επισκέφθηκα πρώτη φορά το 1990 και μετά δεκατέσσερα χρόνια στις 27.4.2004.



31α. Το γεφύρι της Κάτω Ορεινής (κατάντη).



31β. Το γεφύρι της Κάτω Ορεινής (ανάντη).

33. Το δίτοξο γεφύρι κάτω από το χωριό Μπάνιτσα

Ακολουθώντας το ανατολικό ρέμα που περνάει μπροστά από το παλιό χωριό της Μπάνιτσας, και σε απόσταση δύο περίπου χιλιομέτρων κάτω από το χωριό, συναντάμε το γεφύρι. Είναι δίτοξο, η μεγάλη καμάρα έχει άνοιγμα 5,32 μ., ύψος 3,50 μ. από την κάτω μεριά και 3,20 μ. από την επάνω. Η μικρή καμάρα έχει άνοιγμα τόξου 5 μ., ύψος από την πάνω μεριά 2,25 μ. και 1,78 μ. από την κάτω. Το συνολικό μήκος του γεφυριού είναι 16 μ., το πλάτος 1,92 μ. και η απόσταση που χωρίζει τα δύο τόξα είναι 2 μ. Από την κάτω μεριά και στα δεξιά μας, όπως κοιτάμε το γεφύρι, υπήρχε εντοιχισμένη πλάκα ύψους 30 εκ. και πλάτους 22 εκ. η οποία αποκολλήθηκε. Ευτυχώς, κάποιος σκάλισε στην ανάντη μεριά και στην δεξιά καμάρα, επάνω



33α. Το σημείο που υπήρχε η εντοιχισμένη πλάκα στο γεφύρι κάτω από το χωριό Μπάνιτσα.



33β. Επιγραφή στην καμάρα στο γεφύρι κάτω από το χωριό Μπάνιτσα.



33γ. Το γεφύρι κάτω από το χωριό Μπάνιτσα.

στην πέτρα, στα σλαβικά, ίσως ό,τι ήταν γραμμένο στην εντοιχισμένη πλάκα και έτσι πληροφορηθήκαμε την ημερομηνία κατασκευής του γεφυριού που ήταν το 1875. Οι πέτρες της καμάρας είναι από πελεκητούς σχιστόλιθους.

34. Το γεφύρι της Μπάνιτσας

Το γεφύρι της Μπάνιτσας βρίσκεται στο ομώνυμο χωριό που καταστράφηκε το 1913. Την ίδια τύχη είχαν και άλλα χωριά, όπως ο Λάκκος, η Ραχοβίτσα, η Δράνοβα και η Μούκλιανη. Τον καιρό εκείνο η Μπάνιτσα είχε 500 κατοίκους. Το χωριό ήταν κτισμένο δυτικά του ποταμού. Σήμερα τα μόνα κτίσματα που σώζονται είναι ένα καμπαναριό και το πέτρινο γεφύρι. Το γεφύρι της Μπάνιτσας είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 6,25 μ., μήκος 17 μ., πλάτος 2,75 μ. και ύψος 3,10 μ. Στην ανάντη μεριά και στα δεξιά υπήρχε εντοιχισμένη πλάκα ύψους 30 εκ. και πλάτους 50 εκ. η οποία αποκολλήθηκε. Οι τοιχοποιίες του καταλήγουν σε τοίχους αντιστήριξης. Οι πέτρες της καμάρας αποτελούνται από πελεκητούς σχιστόλιθους της περιοχής. Το γεφύρι εξυπηρετούσε τη διέλευση ανθρώπων και των πολλών κοπαδιών της περιοχής, με κατεύθυνση τα απέναντι υψώματα αλλά και την επικοινωνία του χωριού με την Βροντού.



34α. Το γεφύρι της Μπάνιτσας και ο διάδρομος διάβασης.

Σελ 66.
34β.Το γεφύρι της Μπάνιτσας.



35. Το γεφύρι του Σαριγιάρ

Αφήνοντας το χωριό Μπάνιτσα και ακολουθώντας το μονοπάτι βόρεια προς την περιοχή Σαριγιάρ, σε απόσταση τουλάχιστον τριών χιλιομέτρων από το χωριό, συναντάμε το ομώνυμο πέτρινο γεφύρι. Το τοπωνύμιο Σαριγιάρ είναι τούρκικη λέξη και σημαίνει κίτρινο μέρος. Είναι μία ωραία περιοχή γεμάτη χωράφια που περικλείεται από τις βουνοκορφές των βουνών της Βροντούς. Σε αυτά τα χωράφια, λόγω του ορεινού κλίματος, οι κάτοικοι της Μπάνιτσας έσπερναν πατάτες. Μετά την καταστροφή του χωριού, τα χωράφια πέρασαν στη δικαιοδοσία των κατοίκων της Άνω και Κάτω Ορεινής. Από εδώ πηγάζει το ποτάμι της Μπάνιτσας, που με τα άλλα δύο, το Κούτελι και της Ορεινής, σχηματίζουν το ποτάμι των Αγίων Αναργύρων. Το γεφύρι της Μπάνιτσας είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 4,50 μ., μήκος 10,40 μ., πλάτος 2,10 μ. και ύψος από την κοίτη του ποταμού 2,40 μ. Από την κατάντη μεριά και στην αριστερή τοιχοποιία, όπως το βλέπουμε, υπήρχε εντοιχισμένη πλάκα αλλά την αφαίρεσαν. Οι πέτρες της καμάρας ήταν από πελεκητούς σχιστόλιθους της περιοχής.



35. Το γεφύρι του Σαριγιάρ.

36. Το ποτάμι και το πέτρινο γεφύρι του Ελαιώνα (Ντουτλί)

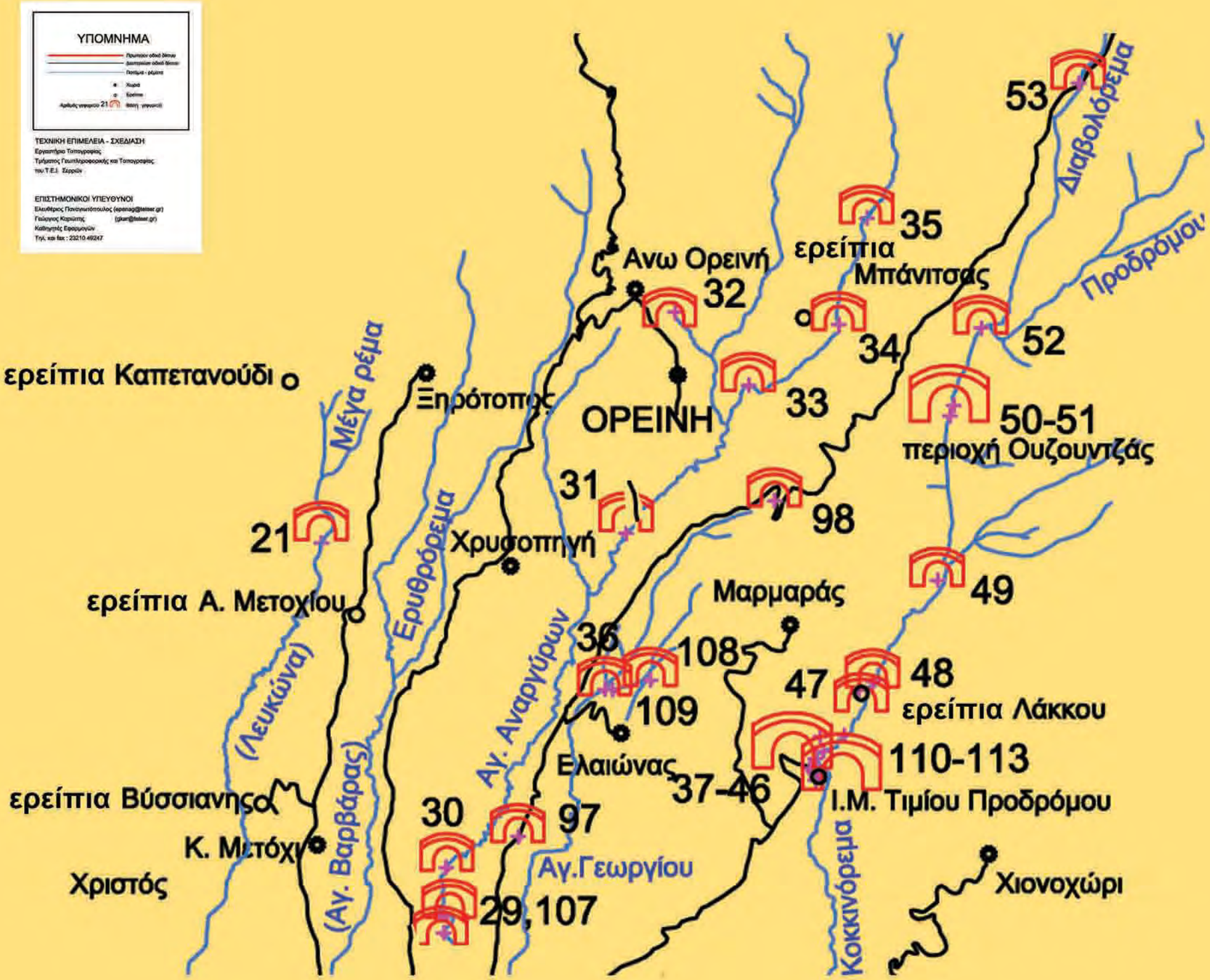
Το ποτάμι του Ελαιώνα πηγάζει λίγο πιο πάνω από το ομώνυμο χωριό. Μετά από κατάβαση λίγων χιλιομέτρων περνάει ανατολικά των Σερρών, ακολουθεί μία νότια διαδρομή και ενώνεται με τα ποτάμια των Αγίων Αναργύρων και του Αϊ Γιάννη. Στις Σέρρες, κοντά στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου του Κρυονερίτη, στο σημείο που σήμερα βρίσκεται η σύγχρονη γέφυρα, εκτιμούμε ότι υπήρχε αντίστοιχη πέτρινη, αν και δεν υπάρχουν ίχνη ούτε και ανάλογη μαρτυρία από κάποιον περιηγητή, γιατί από εδώ περνούσε μια διακλάδωση της Εγνατίας οδού. Η άποψη αυτή δικαιώνεται από τον Πευτιγγεριανό πίνακα που σημειώνει τις αποστάσεις των σταθμών που υπήρχαν στον ρωμαϊκό δρόμο που ένωνε την πόλη των Σερρών με τους Φιλίππους.



36. Το ποτάμι και το πέτρινο γεφύρι του Ελαιώνα (Ντουτλί).

Το πέτρινο γεφύρι του Ελαιώνα βρίσκεται ένα περίπου χιλιόμετρο βόρεια από το χωριό και δίπλα στο παλαιό ελαιοτριβείο. Διευκόλυνε την επικοινωνία των κατοίκων με τα χωριά Άνω και Κάτω Ορεινής και της Ραχοβίτσας, αλλά αποτελούσε και τη βασική πρόσβαση των κατοίκων του χωριού στους οπωρώνες και στους ελαιώνες τους. Να σημειώσουμε ότι την εποχή του 1912 ο πληθυσμός της Άνω και Κάτω Ορεινής ήταν 475 και 691 κάτοικοι αντίστοιχα, ενώ το παλιό όνομα των χωριών ήταν Φράσταινα. Το χωριό Ραχοβίτσα, πριν την καταστροφή του, είχε 500 κατοίκους. Παλιά η κοινότητα του Ελαιώνα είχε 450 κατοίκους και συμπεριλάμβανε στην δικαιοδοσία της τα χωριά Ραχοβίτσα, με 500 και Λάκκος με 275 κατοίκους. Το πέτρινο γεφύρι είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 5,50 μ., μήκος 10 μ., πλάτος 2,25 μ. και ύψος 3,35 μ. Το ύψος της καμάρας και των βάθρων είναι περίπου 1,50 μ. Η μία βάση της καμάρας στηρίζεται πάνω σε βράχο, ενώ η άλλη επάνω σε βάθρο κτισμένο με πέτρες της περιοχής. Οι θολίτες είναι από πελεκητούς σχιστόλιθους της περιοχής. Το γεφύρι του Ελαιώνα το επισκέφθηκα στις 31.1.1990

ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ


ΥΠΟΜΝΗΜΑ
Πρωτεύον οδικό δίκτυο
Δευτερεύον οδικό δίκτυο
Ποτάμια - ρέματα
Χωριά
Ερείπια
Αριθμός γνώμονα 21
Θέση γνώμονα
ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΣΧΕΔΙΑΣΗ
Εργαστήριο Τοπογραφίας
Τμήματος Γεωπληροφορικής και Τοπογραφίας
του Τ.Ε.Ι. Στερεάς Ελλάδας
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ
Ελευθέριος Πανεγυπόπουλος (epanag@teiser.gr)
Γεώργιος Καρώπης (gkar@teiser.gr)
Καθηγητές Εφαρμογών
Τηλ. και fax : 23210 49247
Ανω Ορεινή
32
ερείπια Μπάνιτσας
35
53
Διαβολόρεμα
Προδρόμου
34
52
ερείπια Καπετανούδι
Μέγα ρέμα
Ξηρότοπος
ΟΡΕΙΝΗ
33
50-51
περιοχή Ουζουντζάς
31
98
21
Χρυσοπηγή
Ερυθρόρεμα
ερείπια Α. Μετοχίου
Μαρμαράς
49
(Λευκώνα)
36
108
Αγ. Αναργύρων
47
48
ερείπια Λάκκου
109
Ελαιώνας
110-113
37-46
ερείπια Βύσσιανης
30
97
Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου
Κ. Μετόχι
Αγ.Γεωργίου
Κοκκινόρεμα
Χριστός
(Αγ. Βαρβάρας)
29,107
Χιονοχώρι

ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

Το Μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου, «οἰκητήριον τῷ πάλαι ἀνδρῶν, ἀρετήν μετιόντων», κτίστηκε στο μεσοδιάστημα των χρόνων 1270 - 1275 στους πρόποδες του Μενοικίου όρους. Ο πρώτος κτήτορας της Βασιλικής και Σταυροπηγιακής Μονής Ιωαννίκιος, συνοδευόμενος από μαθητές του και τον μικρό του ανεψιό Ιωακείμ, αφού διέτρεξε τις πλαγιές του βουνού του Μενοικέως, κατέληξε στην ερειπωμένη εκκλησία του Τιμίου Προφήτου Προδρόμου και Βαπτιστού. Ικανοποιημένος από την ησυχία του χώρου, περιποιήθηκε την εκκλησία και οικοδόμησε κελιά για τους αδελφούς του. Αυτή τη μικρή σε αριθμό μοναχών κοινότητα ο κτήτορας Ιωαννίκιος φρόντισε έως και το 1290, οπότε και εξελέγη Επίσκοπος Εζεβών. Το Μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου, με τη φροντίδα του δεύτερου κτήτορα Ιωακείμ, που από το 1288 έγινε Επίσκοπος Ζιχνών, αυξήθηκε, έδειξε την πνευματική του δύναμη και άρχισε να επηρεάζει θετικά τους χριστιανούς που κατοικούσαν στην ευρύτερη περιοχή.

Στο ταξίδι μέσα στον χρόνο, η Μονή του Τιμίου Προδρόμου δοκιμάστηκε από διάφορες περιστάσεις σφοδρά, αλλά άντεξε χάρη στην προστασία και συνδρομή των Σερραίων και των αυτοκρατόρων του Βυζαντίου Ανδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου, Ιωάννη Στ΄ Καντακουζηνού και Ανδρόνικου Γ΄ Παλαιολόγου, που ανακήρυξε με χρυσόβουλά του, τον Ιούνιο του 1321 και



Πανοραμική άποψη της Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου.



Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου.

τον Ιανουάριο του 1329, το Μοναστήρι σε Πατριαρχικό. Τον ιερό αυτό τόπο επέλεξε ο πρώτος μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως Οικουμενικός Πατριάρχης Γεννάδιος ο Σχολάριος για να εφησυχάσει, ενώ ο Πατριάρχης Καλλίνικος το Νοέμβριο του 1698 όρισε το Μοναστήρι ως Σταυροπηγιακό. Οι Τούρκοι, παρά την προστασία των σουλτανικών εγγράφων, ερήμωσαν το Μοναστήρι το 1571, ενώ το 1917 η Μονή έπαθε τη χειρότερή της καταστροφή. Οι Βούλγαροι, αφού εξόρισαν τους 19 πατέρες, έκλεψαν πάνω από τριακοσίους τόμους περγαμηνών και χαρτώων χειρογράφων, καθώς και όλα τα ανεκτίμητα κειμήλιά της. Το καθολικό της Μονής, αρχιτεκτονικά, είναι μονόκλιτη βασιλική με τρούλο και είναι κτίσμα του 14ου αιώνα. Οι αρχαιότερες από τις τοιχογραφίες του καθολικού έγιναν το 1319, ενώ η τεχνοτροπία τους σχετίζεται με την ελληνιστική παράδοση της Κωνσταντινουπόλεως. Εξαιρετικής τέχνης είναι το ξυλόγλυπτο τέμπλο του ναού, έργο του 1804, καθώς και τα βημόθυρα της Ωραίας Πύλης που κατασκευάσθηκαν το 1555. Την αυλή του Μοναστηριού στολίζει η Φιάλη, ένα κομψό πολυγωνικό

αρχιτεκτόνημα, έργο του 1854. Στα ιερά λείψανα του Μοναστηριού υπάρχουν η κάρα του αγίου Ιωάννου του κτήτορα και το ιερό λείψανο του Οικουμενικού Πατριάρχου Γενναδίου του Σχολαρίου. Από το 1986 εγκαθίσταται στο επί εξακόσια χρόνια «κατοικητήριον ἀνδρῶν, κοπιώντων καί ἀγωνιζομένων κατά δύναμιν πρός τό τυχεῖν τῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθῶν» μια μικρή συνοδεία μοναστριών.

ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΓΥΡΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

Επτακόσια μέτρα βόρεια από την είσοδο της Μονής βρίσκεται το σημείο εξόδου της φυσικής σήραγγας του ποταμού, τα νερά του οποίου, με τεχνητό πέτρινο τούνελ, οδηγούνταν ανατολικά της Μονής και στη συνέχεια αγκάλιαζαν όλο το νότιο τείχος της. Πίσω ακριβώς από το σπίτι του Εμμανουήλ Παπά υπάρχει η γέφυρα του Μυλωνά, ενώ, ακολουθώντας τον ρου του ποταμού προς τα κάτω, συναντάμε πέντε γεφύρια, από τα οποία το ένα είναι κατεστραμμένο και δύο υδρογέφυρες, από τις οποίες σώζεται μόνο η μία. Επάνω από το τούνελ που μετέφερε το νερό υπάρχει ένα μικρό πέτρινο γεφύρι, κάτω από το οποίο περνάει σήμερα ο σιδερένιος αγωγός που οδηγεί το νερό στο υδροηλεκτρικό εργοστάσιο της ΔΕΗ που βρίσκεται, μετά την έξοδό μας από το μοναστήρι, δεξιά και σε απόσταση περίπου εκατό μέτρων. Το εργοστάσιο αυτό, που τροφοδοτούσε με ηλεκτρική ενέργεια την πόλη των Σερρών, ήταν ιδιοκτησίας της Ηλεκτρικής Εταιρείας Σερρών Κ. Νάσιουτζικ Α.Ε. κτίσθηκε το 1928 και ήταν ένας από τους πρώτους υδροηλεκτρικούς σταθμούς που λειτούργησαν στην Ελλάδα. Μετά την καταστροφή του το 1949, η λειτουργία του αποκαταστάθηκε με δυο μεγαλύτερους υδροστροβίλους και γεννήτριες, ενώ το 1953 αγοράσθηκε από τη ΔΕΗ. Σήμερα η λειτουργική κατάσταση του σταθμού, που έχει εγκατεστημένη ισχύ 500 KW, είναι πλήρως αυτοματοποιημένη. Σε κάθε έργο,



Η περιοχή του Ουζουντζά.

γέφυρα, βρύση ή οτιδήποτε άλλο που κατασκεύαζαν στη Μονή και γύρω από αυτή, τοποθετούσαν σε εμφανές σημείο μια μαρμάρινη πλάκα στην οποία έγραφαν τον χορηγό, την ημερομηνία κατασκευής και άλλα στοιχεία, τα οποία ταυτόχρονα μετέφεραν και στους κώδικες της Μονής. Από αυτούς αντλούμε πολλές πληροφορίες για τα κτίσματα, αφού οι περισσότερες εντοιχισμένες πλάκες έχουν αφαιρεθεί. Η πρώτη επίσκεψη και φωτογράφηση της περιοχής έγινε στις 11.2.1990, η δεύτερη στις 28.3.2004 με τον Διευθυντή της Βιβλιοθήκης Ιωάννη Σαπουντζή και η τελευταία στις 4.4.2004.

37. Το γεφύρι δίπλα στην κεντρική πύλη της Μονής

Είναι το γεφύρι επάνω από το οποίο περνούσε το παλιό καλντερίμι νοτιοδυτικά της Μονής, κάτω ακριβώς από το φερόμενο ως εξοχικό σπίτι του Εμμανουήλ Παπά και οδηγούσε στην κεντρική πύλη της Μονής. Είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 3 μ., μήκος 6 μ., πλάτος 2,80 μ. και ύψος από την κατάντη πλευρά 2,55 μ. Επάνω στην τοιχοποιία του, στην αριστερή πλευρά του κατάντη, σώζεται ακόμη εντοιχισμένη κτητορική μαρμάρινη πλάκα που μας πληροφορεί για το χορηγό και την ημερομηνία κατασκευής του γεφυριού.

Η μαρμάρινη πλάκα έχει διαστάσεις 30 επί 25 εκ. και επάνω της είναι χαραγμένα τα εξής:

ΕΡΓΟΝ ΚΑΙ ΔΑ
ΠΑΝΗ ΤΟΥ ΓΕΡΩ
ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΥ ΜΟ
ΝΑΧΟΥ ΒΡΟΝ
ΤΙΝΟΥ 1835.

(Γ. Καφταντζή: *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς* της, τ. 1ος, Αθήνα 1967, σ. 243). Σύμφωνα με την επιγραφή χορηγός ήταν ο μοναχός Ιωαννίκιος που κατάγονταν από την Βροντού και η ημερομηνία κατασκευής του γεφυριού ήταν το 1835.



37α. Το γεφύρι δίπλα στην κεντρική πύλη της Μονής.



37β. Η εντοιχισμένη πλάκα στο γεφύρι δίπλα στην κεντρική πύλη της Μονής.

38. Το πρώτο γεφύρι στη νότια πλευρά του τείχους της Μονής

Νότια της κεντρικής πύλης της Μονής, παράλληλα με το τείχος, συναντάμε το πέτρινο γεφύρι που μας οδηγεί απέναντι από το ρέμα κι από εκεί στους κήπους, στην εκκλησία της Παναγίας και στο κοιμητήριο. Το γεφύρι είναι μονότοξο, με άνοιγμα καμάρας 5,30 μ., μήκος 7,50 μ., πλάτος 2,10 μ. και ύψος 4,50 μ. Τα δύο βάθρα στηρίζονται σε βράχους ύψους 1,50 μ. ο καθένας και η καμάρα απέχει από τη βάση της 1,80 μ. Πάνω στην αριστερή τοιχοποιία και στην κατάντη πλευρά υπήρχε εντοιχισμένη πλάκα η οποία αποκολλήθηκε. Οι θολίτες της καμάρας αποτελούνται από πελεκητούς σχιστόλιθους της περιοχής.

39. Η γέφυρα του παραπορτιού της Μονής

Δέκα μέτρα πιο κάτω το μονοπάτι μάς οδηγεί σε ένα άλλο γεφύρι από το οποίο περνάμε επίσης στην απέναντι πλευρά



38.Το πρώτο γεφύρι στη νότια πλευρά του τείχους της Μονής.

του ρέματος. Το γεφύρι αυτό, που βρίσκεται κάτω από το τείχος της Μονής, σχηματίζει γωνία ενενήντα μοιρών με ένα άλλο που εφάπτεται του τείχους και μας οδηγεί ακριβώς στο παραπόρτι.

Η μέθοδος αυτή επιλέχθηκε, γιατί η αρχική γέφυρα καταστράφηκε το 1874 από τα νερά του χειμάρρου κι επειδή στην ανατολική όχθη δεν υπήρχε βράχος για να γίνει η θεμελίωση του βάθρου, κατασκεύασαν μια συμπληρωματική γέφυρα 5 μ., στο βόρειο μέρος της οποίας έγινε η θεμελίωση της κυρίως γέφυρας, ενώ στη δυτική όχθη η θεμελίωση έγινε επάνω σε βράχο. Η γέφυρα είναι μονότοξη με άνοιγμα καμάρας 4,60 μ., μήκος 8 μ., πλάτος 2,30 μ., ύψος από την ανάντη πλευρά 4,85 μ. από τα οποία τα 2,50 μ. είναι βράχος, ακολουθεί η τοιχοποιία που συγκρατεί τη βάση της καμάρας με ύψος 1,75 μ. και υπάρχουν άλλα 60 εκατοστά τοιχοποιίας μέχρι το κατάστρωμα του γεφυριού. Από την κατάντη πλευρά το ύψος είναι 6,85 μ., από τα οποία τα 2 μ. είναι βράχος. Η καμάρα είναι



39α. Η γέφυρα του παραπορτιού της Μονής.

Σελ. 76.
39β.
Η γέφυρα του παραπορτιού της Μονής από άλλη οπτική γωνία.



καλοκτισμένη με πελεκητές πέτρες από ασβεστόλιθο και γρανίτη, ενώ όλη η αψίδα είναι σοβατισμένη με ασβεστοκονίαμα που διακρίνεται έντονα. Στην δεξιά τοιχοποιία στην ανάντη πλευρά υπήρχε εντοιχισμένη πλάκα που αποκολλήθηκε και στην οποία ήταν χαραγμένα τας εξής:

ΑΝΗΓΕΡΘΗ 'ΕΚ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥ-
ΣΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΤΟΥ: Χ# ΔΑ
ΝΙΗΛ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΣΤΑΡ-
ΤΖΙΣΤΙΝΟΥ: ΔΙ 'ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ
ΓΕΡΩ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΤΕΡΠΙΣΙΝΟΥ
1874

Σχετικά με το ίδιο γεφύρι μάς αναφέρουν και οι Β. Κατσαρός και Χ. Παπαστάθης, παραθέτοντας την ακόλουθη σημείωση, όπως καταχωρήθηκε στον κώδικα της Μονής. «*Τήν παρά τῷ παραπορτίῳ τοῦ μοναστηρίου, διά τῆς ὁποίας διαβαίνουσιν οἱ πατέρες τοῦ μοναστηρίου διά τό κοιμητήριον εἰς τήν παρ' αὐτῷ Ἱεράν Ἐκκλησίαν ἀρχαίαν γέφυραν κατέστρεψε κατά τό 1874 ὁ χεῖμαρρος ἐκ θεμελίου, καί πάλιν ἐκ θεμελίου ἀνηγέρθη σταθερά, ὡς ὁρᾶται σήμερον, ἐκ χρηματικῆς περιουσίας τοῦ μακαρίτου Χα(τζῆ) Δανιήλ Προηγουμένου Σταρτσιστινοῦ συγχρόνως δέ ἀνηγέρθη καί τό κάτωθεν λιθόκτιστον ὑδραγωγεῖον διά τούς κήπους ὡς ἡ ἐπιγραφή αὐτῶν δηλοῖ*». Από αυτή την καταγραφή πληροφορούμαστε ότι η κύρια και η συμπληρωματική γέφυρα κατασκευάσθηκαν το 1874 με χρήματα του Χατζή Δανιήλ, Προηγουμένου, Σταρτσιστινού, όταν Ηγούμενος στο Μοναστήρι ήταν ο Γέροντας Θεοδόσιος, που διοίκησε το Μοναστήρι του Προδρόμου τα έτη 1854 έως 1875 και ήταν μια ξεχωριστή προσωπικότητα του καιρού του. (Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθης: *«Ο "Νέος Μέγας Κώδηξ" της Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών»*, Σερραϊκά Ανάλεκτα, τ. 1ος, Σέρρες 1992, σ. 208). Ίχνη της παλιάς γέφυρας αλλά και της υδρογέφυρας διακρίνονται πέντε και τρία μέτρα αντίστοιχα βόρεια της σημερινής.



40. Η συμπληρωματική γέφυρα στο παραπόρτι της Μονής

Η συμπληρωματική γέφυρα στο παραπόρτι της Μονής είναι μονότοξη με άνοιγμα καμάρας 3,20μ., μήκος 7 μ., πλάτος 2 μ., ενώ το ύψος είναι 6,50μ. από τα οποία τα 5 μ. είναι η βάση και το 1,50μ. η καμάρα. Στο σημείο που ενώνονται οι δύο γέφυρες του παραπορτιού της Μονής και σχηματίζουν γωνία 90 μοιρών, για να διευκολύνεται το πέρασμα από τη μία γέφυρα στην άλλη, τοποθέτησαν διαγώνια μία λιθόπλακα μήκους 2 μ. και πλάτους 1 μ. Η γέφυρα αυτή οδηγεί το μονοπάτι ανατολικά και παράλληλα με το τείχος της Μονής κατευθείαν στην είσοδο του παραπορτιού. Η καμάρα του είναι καλοκτισμένη με πελεκητές πέτρες από ασβεστόλιθο και γρανίτη, υλικά που τα συνέλεξαν από το ποτάμι. Όλη η αψίδα του είναι σοβατισμένη με ασβεστοκονίαμα.

Σελ. 78.
40. Η συμπληρωματική γέφυρα στο παραπόρτι της Μονής.



41. Η παλιά (κατεστραμμένη) γέφυρα του παραπορτιού της Μονής

Από την κύρια παλιά γέφυρα του παραπορτιού σώζεται σήμερα το βόρειο βάθρο της που ήταν συγχρόνως το ανατολικό της συμπληρωματικής, το οποίο είχε κατεύθυνση δυτική και όχι νότια που είχε η κύρια. Από στοιχεία που άντλησα από τα αρχεία της Μονής, και ύστερα από επιτόπια έρευνα, εντόπισα το βόρειο βάθρο της γέφυρας και την αρχή της καμάρας που εξέχει μερικά εκατοστά, αφού όλο το υπόλοιπο τμήμα παρασύρθηκε από τον χείμαρρο το 1874. Η γέφυρα εκτιμώ ότι ήταν μονότοξη με άνοιγμα καμάρας 5 μ., μήκος 10 μ., πλάτος 1,50 μ. και ύψος περίπου 7 μ.



41. Η παλιά (κατεστραμμένη) γέφυρα του παραπορτιού της Μονής.

42. Το γεφύρι πάνω από την τεχνητή σήραγγα

Διακόσια περίπου μέτρα βόρεια της Μονής και επάνω στο μονοπάτι που οδηγεί στο στόμιο της φυσικής σήραγγας, που ξεκινάει από την περιοχή Ουζουντζάς, συναντάμε ένα ακόμη πέτρινο γεφύρι. Κάτω από αυτό το γεφύρι τοποθέτησαν έναν μεταλλικό σωλήνα που οδηγεί το νερό από τις δεξαμενές με ορμή στους στροβίλους για την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος. Το γεφύρι είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 1,80 μ., μήκος 3 μ., πλάτος 2 μ., ενώ το ύψος από την κάτω πλευρά είναι 2,55 μ. από τα οποία το 1,5 μ. είναι η βάση του, 70 εκ. η καμάρα και τα υπόλοιπα 30 εκ. οι θολίτες, δηλαδή οι πέτρες που σχηματίζουν την καμάρα.





42α. Το γεφύρι πάνω από την τεχνητή σήραγγα.

42β. Ο διάδρομος διάβασης στο γεφύρι πάνω από την τεχνητή σήραγγα.

43. Το δίτοξο γεφύρι κάτω από το στόμιο εξόδου του νερού

Κάτω ακριβώς από το στόμιο της φυσικής σήραγγας, στα βόρεια της Μονής, συναντάμε ένα μικρό δίτοξο πέτρινο γεφύρι, που διευκόλυνε το πέρασμα, στην περίπτωση που τα νερά που προορίζονταν είτε για την τεχνητή σήραγγα είτε για τη δεξαμενή που κατασκευάστηκε το 1928 κυλούσαν προς τα κάτω και χύνονταν στο ποτάμι. Το γεφύρι έχει δύο καμάρες από τις οποίες η βορειοανατολική είναι μεγαλύτερη με άνοιγμα τόξου 1,70 μ. και ύψος 2 μ., ενώ η βορειοδυτική έχει άνοιγμα τόξου 1,20 μ. και ύψος 1,65 μ. Τα δύο τόξα απέχουν μεταξύ τους 5,50 μ., ενώ το συνολικό μήκος της γέφυρας είναι 10 μ. και το πλάτος 1,25 μ.



43. Το δίτοξο γεφύρι κάτω από το στόμιο εξόδου του νερού.

ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

Το ποτάμι της Βροντούς πηγάζει από τη βορειοδυτική πλευρά του βουνού, περνάει έξω από το ομώνυμο χωριό, διασχίζει το μεγάλο φαράγγι του χωριού Λάκκος, περνάει κάτω ακριβώς από την Ιερά Μονή του Τιμίου Προδρόμου, στη συνέχεια με την είσοδό του στον κάμπο περνάει δίπλα από το χωριό της Οινούσας και, αφού ενωθεί με τα ποτάμια του Αϊ Γιάννη, του Ελαιώνα και των Αγίων Αναργύρων, χύνονται όλα μαζί στον Κρουσοβίτη (τάφρος Μπέλιτσας) και εκείνος με την σειρά του στον ποταμό Στρυμόνα. Το ποτάμι στην κατάβασή του, και σε μια απόσταση τεσσάρων χιλιομέτρων βόρεια από το χωριό Λάκκος και έξι από το Μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου, συναντάει στα αριστερά του το στόμιο μιας καταβόθρας (φυσικής σήραγγας), η οποία οδηγεί το νερό κάτω ακριβώς από την κοίτη του ποταμού και στα δεξιά του, περνάει κάτω από το κατεστραμμένο χωριό Λάκκος και βγαίνει περίπου 700 μ. πριν την είσοδο της Μονής και μάλιστα στο ίδιο επίπεδο ύψους με αυτή, ενώ η κοίτη του ποταμού βρίσκεται τουλάχιστον 90 μ. χαμηλότερα. Στο σημείο εξόδου των νερών από τη φυσική σήραγγα και επάνω ακριβώς από την κοίτη του ποταμού, κατασκευάστηκε η υδρογέφυρα της πηγής που μετέφερε μία ποσότητα νερού στα απέναντι υψώματα. Η περιοχή όπου βρίσκεται το στόμιο της φυσικής σήραγγας ονομάζεται Ουζουντζάς. Την περιοχή επισκέφθηκε ο Γάλλος πρόξενος Marie Esprit Cousinery το 1815 ή το 1816 το τρίτο δεκαήμερο του Αυγούστου, όπως μας αναφέρει ο Νίκος Ζ. Νικολάου (Ν. Νικολάου: *Μνήμη του E.M. Cousinery και του Voyage dans Macedoine"*, Σερραϊκά Χρονικά, τ. 9ος, Αθήναι 1982, σ.σ. 185-224). Ο M. E. Cousinery στο έργο του κάνει αναφορά για το Μοναστήρι με πρωτότυπο τίτλο "Επίσκεψη στο Μοναστήρι του Αϊ Γιάννη του Προδρόμου". (E. M. Cousinery: *Voyage dans La Macedoine*, Paris 1831, σ.σ. 212-214). Πληροφοριακά αναφέρουμε ότι, σύμφωνα με την απογραφή του Ελληνικού Στρατού το 1912, η κοινότητα της Άνω Βροντούς είχε 4.500 χιλιάδες κατοίκους, το χωριό Λάκκος 275 και η Οινούσα, που λεγόταν παλαιά Ντερβέσιανη, είχε 1.000. Συνολικά 13 πέτρινα γεφύρια είχαν κατασκευαστεί στο ποτάμι της Βροντούς. Η πρώτη φορά πού επισκέφθηκα την περιοχή ήταν το 1990 και η τελευταία στις 14.3.2004.

44. Το γεφύρι της Οινούσας

Είναι το πρώτο πέτρινο γεφύρι, ανεβαίνοντας τον ρου του ποταμού της Άνω Βροντούς. Βρίσκονταν ακριβώς στο σημερινό σύγχρονο γεφύρι που συνδέει τις Σέρρες με την Οινούσα. Σύμφωνα με πληροφορίες ήταν μονότοξο και από εδώ περνούσε το παρακλάδι της Εγνατίας που συνέδεε την Αμφίπολη με τις Σέρρες. Δυστυχώς, δεν σώζονται ίχνη του, όμως 200 μ. πιο νότια σώζεται ένα άλλο πέτρινο γεφύρι, ακριβώς κάτω από το χωριό Οινούσα, και το σωζόμενο μάς οριοθετεί το παρακλάδι της Εγνατίας οδού.



44. Το γεφύρι της Οινούσας.

45. Το γεφύρι κάτω από την Ιερά Μονή του Τιμίου Προδρόμου

Ακολουθώντας το χωματόδρομο που ξεκινάει από την πύλη της Μονής με κατεύθυνση προς βορρά, φτάνουμε στο ποτάμι και σε μια ακόμη γέφυρα. Είναι μονότοξη, με άνοιγμα καμάρας 3,70 μ., μήκος 17,50 μ., πλάτος 3,50 μ., ενώ το ύψος είναι 5 μ. από τα οποία τα 4,20 μ. είναι το ύψος της καμάρας. Υπάρχουν πτερυγότοιχοι μήκους 3,50 μ. από τη δυτική και 7 μ. από την ανατολική πλευρά. Οι θολίτες της καμάρας είναι από σχιστόλιθους της περιοχής. Το κατάστρωμα είναι λιθόστρωτος δρόμος που οδηγεί στις απέναντι πλαγιές και στη συνέχεια στο χωριό Λάκκος. Η πρώτη επίσκεψη και φωτογράφηση έγινε στις 1.1.1990, η δεύτερη με τον Διευθυντή της Βιβλιοθήκης Ιωάννη Σαπουντζή στις 28.3.2004 και η τελευταία στις 4.4.2004.



45. Το γεφύρι κάτω από την Ιερά Μονή του Τιμίου Προδρόμου.

46. Το γεφύρι πάνω από την Αγία Παρασκευή

Σε απόσταση εκατόν πενήντα μέτρων ανατολικά από την υδρογέφυρα της Πηγής βρίσκεται το εκκλησάκι της Αγίας Παρασκευής και τριακόσια μέτρα πιο πάνω η ομώνυμη λιθόκτιστη δίτοξη γέφυρα. Το βορειοδυτικό τόξο έχει άνοιγμα 2,30 μ. και συνολικό ύψος 5,60 μ., από τα οποία τα 2 μ. είναι βράχος που ξεκινάει από την κοίτη του ποταμού όπου στηρίζονται τα βάθρα της καμάρας, το ύψος της οποίας είναι 2,80 μ., ενώ από πάνω της υπάρχει τοιχοποιία μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας, ύψους 80 εκ. Το νοτιοδυτικό τόξο έχει άνοιγμα καμάρας 1,10 μ. και συνολικό ύψος 3,90 μ. από τα οποία το 1 μ. είναι το ύψος των βράχων, το 1,70 μ. η καμάρα και τα υπόλοιπα 1,20 μ. η τοιχοποιία μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας. Το συνολικό μήκος της γέφυρας είναι 13,50 μ. και το πλάτος 2 μ. Ανάμεσα στις δύο καμάρες, επάνω στην τοιχοποιία



46α. Το γεφύρι πάνω από την Αγία Παρασκευή.

και από την κατάντη πλευρά, υπάρχει εντοιχισμένη μαρμάρινη πλάκα που σώζεται ακόμη σήμερα και αναφέρει σύμφωνα με τον Γ. Καφταντζή τα εξής:

Ε'ΙΣ ΜΝΗ[ΜΟ]CUNON ΤΟΥ̃
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΤΚΟΥ ΚΕ 1ΖΗ̃
ΚΕΧΕΓΙΑ ΤΟΥ̃ ΜΑΝΑΣΤΗΡΙΟΥ
1855 ΙΟΥΝΙΟΥ 2.

(Γ. Καφταντζή: *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της*, τ. 1ος, Αθήνα 1967, σ. 243, επιγ. 394).

Επίσης οι Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθης αναφέρουν την επιγραφή, όπως αυτή καταχωρήθηκε στον κώδικα της Μονής, ως εξής:

Ἐπιγραφή τῆς γεφύρας ἄνωθεν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.
Εἰς μνημόσυνον Γεωργίου Πέτκου κετσῆ κεχαγιᾶ του Μοναστηρίου μας Βροντίνου. 1855 Ἰουνίου 20.
(Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθης: *«"Ο Νέος Μέγας Κώδηξ" της Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών»*, Σερραϊκά Ανάλεκτα, τ. 1ος, Σέρρες 1992, σ. 208). Η πρώτη επίσκεψη στο γεφύρι έγινε στις 29.8.1982, όταν κατασκηνώσαμε στην περιοχή με τους Χρόνη Πεχλιβανίδη και Γιάννη Βαλτόπουλο. Το φωτογράφισα στις 1.1.1990 και στις 4.4.2004.



46β. Ο διάδρομος διάβασης στο γεφύρι πάνω από την Αγία Παρασκευή.



46γ. Η εντοιχισμένη πλάκα στο γεφύρι πάνω από την Αγία Παρασκευή.

47. Το γεφύρι κάτω από την εκκλησία του χωριού Λάκκος

Το γεφύρι αυτό βρίσκεται εβδομήντα μέτρα χαμηλότερα από την εκκλησία του χωριού Λάκκος και το επισκέφτηκα για πρώτη φορά στις 1.1.1990 και μετά από δεκατέσσερα χρόνια στις 4.4.2004. Δίπλα στο γεφύρι, στην κατάντη πλευρά, υπήρχε μύλος που χτίστηκε το 1855, όπως αναφέρει η ημερομηνία που βρίσκεται χαραγμένη στα χαλάσματά του. Είναι δίτοξο με τη νοτιοδυτική καμάρα να έχει άνοιγμα 6 μ. και ύψος 5,90 μ. από την επιφάνεια του νερού, από τα οποία τα 2,50 μ. είναι βράχος, στον οποίο στηρίζεται η βάση της καμάρας που έχει ύψος 3 μ., ενώ το ύψος των θολιτών που φθάνουν μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας είναι 40 εκ. Η βορειοδυτική καμάρα είναι μικρή με άνοιγμα 1,20 μ. και συνολικό ύψος 5,30 μ. από τα οποία τα 2 μ. είναι βράχος στον οποίο στηρίζεται η ύψους 80εκ. βάση της καμάρας, που έχει ύψος 1,50 μ. και στη συνέχεια υπάρχει 1 μ. τοιχοποιία που φθάνει μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας. Το συνολικό μήκος της γέφυρας είναι 14 μ. και το πλάτος 1,80 μ. Δεν υπάρχουν ίχνη εντοιχισμένης πλάκας που θα μας ενημέρωνε για τους χορηγούς και την ημερομηνία κατασκευής της. Οι θολίτες της είναι από πελεκητούς σχιστόλιθους και άλλες πέτρες από την τριγύρω περιοχή.



47. Το γεφύρι κάτω από την εκκλησία του χωριού Λάκκος.

48. Το γεφύρι του χωριού Λάκκος

Το γεφύρι βρίσκεται ογδόντα μέτρα χαμηλότερα από το χωριό Λάκκος και φαντάζει επιβλητικό, καθώς κανείς το κοιτάζει από την αυλή της εκκλησίας του χωριού. Η πρώτη επίσκεψη έγινε στις 1.1.1990 και η φωτογράφηση έγινε πολύ αργότερα στις 4.4.2004. Είναι το γεφύρι με το μεγαλύτερο άνοιγμα καμάρας - φθάνει τα 10,50 μέτρα - από όλα τα πέτρινα γεφύρια που υπάρχουν στο φαράγγι που διασχίζει ο ποταμός της Βροντούς, ανάμεσα στο βουνό της Βροντούς και το Μενοίκιο όρος. Είναι μονότοξο με συνολικό μήκος 21 μ. και πλάτος 2,90 μ. Το ύψος του είναι 6 μ. από τα οποία 5 μ. είναι η καμάρα και ακολουθεί 1 μ. τοιχοποιία μέχρι το κατάστρωμα του γεφυριού, σχηματίζοντας έτσι διάδρομο ανάβασης με κλίση πάνω από 1,50 μ. στο κέντρο της καμάρας. Στο γεφύρι



48α. Το σημείο που υπήρχε η εντοιχισμένη πλάκα στο γεφύρι του χωριού Λάκκος.



48β. Το γεφύρι του χωριού Λάκκος

υπάρχουν ίχνη που μαρτυρούν ότι παλιότερα υπήρχε στηθαίο από αρκάδες. Στη νοτιοανατολική πλευρά του ανάντη υπήρχε εντοιχισμένη πλάκα που αποκολλήθηκε, γνωρίζουμε όμως, σύμφωνα με τους Β. Κατσαρό - Χ. Παπαστάθη, το περιεχόμενό της, όπως καταχωρήθηκε στον κώδικα της Μονής:

109
Ἐπιγραφὴ τῆς γεφύρας κάτωθεν τοῦ χωρίου Λάκκους.
Δαπάνῃ Ἰακώβου Προδρομίτου Ἰωαννίτου.
1863 Αυγούστου 2.

(Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθης: «*"Ο Νέος Μέγας Κώδηξ" της Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών*», Σερραϊκά Ανάλεκτα, τ. 1ος, Σέρρες 1992, σ. 208).

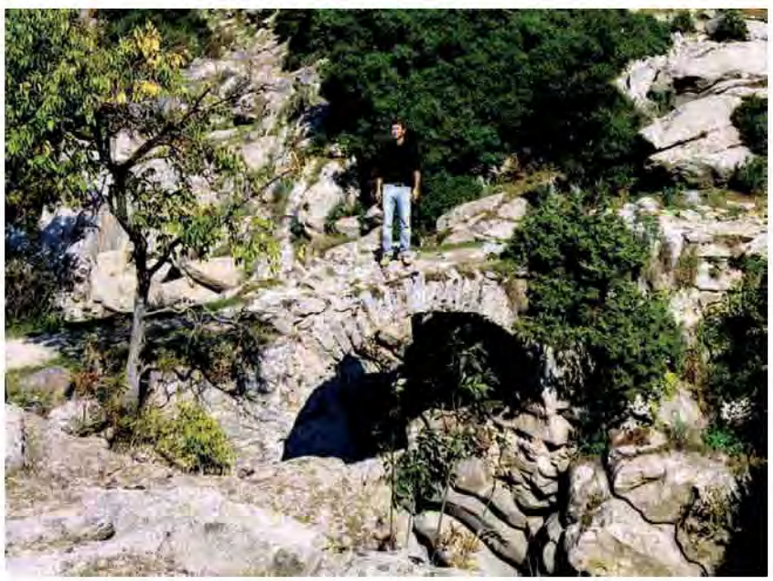
Οι θολίτες είναι από πελεκητές πέτρες ασβεστόλιθου και γρανίτη, ενώ ο διάδρομος ανάβασης είναι καλντερίμι από λευκές πέτρες μαρμάρου και γρανίτη, που αφθονούν στην κοίτη του ποταμού. Η αψίδα του γεφυριού είναι σοβατισμένη με μεγάλη ποσότητα ασβεστοκονιάματος, ορατή ακόμη και σήμερα. Κατά μήκος του τόξου υπάρχουν τρεις σιδεριές (τζινέτια) ή κλειδιά διαμπερή, με άγκιστρα στις εξωτερικές όψεις. Το νοτιοδυτικό βάθρο έχει διαβρωθεί επικίνδυνα και χρειάζεται επειγόντως επισκευή. Όπως κατεβαίνουμε από το χωριό προς το γεφύρι, στην απέναντι όχθη και βόρεια, βρίσκονταν η βρύση του χωριού, από την οποία ακόμη και σήμερα τρέχει μεγάλη ποσότητα νερού.

49. Το γεφύρι μετά το χωριό Λάκκος

Το γεφύρι αυτό βρίσκεται δυόμισι περίπου χιλιόμετρα βόρεια του χωριού Λάκκος και παλιότερα εξυπηρετούσε τους κατοίκους να περάσουν απέναντι, όπου ήταν τα βοσκοτόπια και τα χωράφια τους. Είναι ένα από τα ομορφότερα πέτρινα μικρά γεφύρια που έχω επισκεφθεί, την ύπαρξη του οποίου γνώριζα από το 1985, ενώ η τελευταία φορά που το επισκέφθηκα ήταν στις 4.4.2004. Είναι μονότοξο με άνοιγμα τόξου 5 μ., μήκος 15,50 μ., πλάτος 2 μ., ενώ το ύψος από την



49α. Ο διάδρομος διάβασης στο γεφύρι μετά το χωριό Λάκκος.



49β. Ο Α. Τιλκίδης επάνω στο γεφύρι μετά το χωριό Λάκκος.

νοτιοανατολική ανάντη πλευρά είναι 5,80 μ., από τα οποία τα 3,10 μ. είναι βράχος στον οποίο στηρίζεται η βάση της καμάρας με ύψος 2,40 μ. και ακολουθούν οι θολίτες, το ύψος των οποίων είναι 30 εκ., που φθάνουν μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας. Στη βορειοανατολική ανάντη πλευρά το ύψος είναι πάλι 5,80 μ., από το οποίο τα 2,60 μ. είναι βράχος, στον οποίο στηρίζεται η βάση της καμάρας με ύψος 2,90 μ. και ακολουθούν οι θολίτες. Από την κατάντη πλευρά έχει ύψος 7,50 μ., από τα οποία τα 3,40 μ. είναι βράχος στον οποίο στηρίζεται η βάση της καμάρας με ύψος 3,80 μ. και ακολουθούν οι θολίτες. Οι θολίτες του είναι από σχιστόλιθους της περιοχής, ενώ δεν υπάρχουν ίχνη για την ύπαρξη εντοιχισμένης πλάκας.



49γ. Το γεφύρι μετά το χωριό Λάκκος.

Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΟΥΖΟΥΝΤΖΑ

Κατά τη διαδρομή του το ποτάμι, και συγκεκριμένα πέντε χιλιόμετρα βόρεια από το χωριό Λάκκος και περίπου έξι χιλιόμετρα από το Μοναστήρι, συναντάει στα αριστερά του το στόμιο μίας καταβόθρας (φυσικής σήραγγας), η οποία με τη σειρά της οδηγεί το νερό του ποταμού κάτω ακριβώς από την κοίτη του ποταμού και στα δεξιά του, περνάει κάτω από το κατεστραμμένο χωριό Λάκκος και βγαίνει περίπου 700 μ. πριν την είσοδο της Μονής και μάλιστα στο ίδιο επίπεδο ύψους, ενώ η κοίτη του ποταμού βρίσκεται τουλάχιστον 90 μ. χαμηλότερα. Το νερό στην υπόγεια αυτή διαδρομή του χρειάζεται 18 ώρες για να φτάσει στην έξοδο της φυσικής σήραγγας, που έχει ονομαστεί Πηγή. Στο σημείο της εξόδου του νερού έχει κατασκευαστεί το 1755 από τον Σερραίο Χατζηπέτκο Σπανδωνή, βασματζή (υφασματοπώλη), που ήταν επίτροπος της Ιεράς Μονής, μία τεχνητή σήραγγα που το οδηγεί υπογείως μέσα στο Μοναστήρι. Κάτω ακριβώς από το στόμιο εξόδου των νερών της φυσικής σήραγγας και πάνω από την κοίτη του ποταμού, κατασκευάστηκε η υδρογέφυρα της Πηγής που μετέφερε μία ποσότητα νερού στα απέναντι υψώματα του ποταμού. Η περιοχή όπου βρίσκεται το στόμιο της φυσικής σήραγγας, που οδηγεί τα νερά του ποταμού κοντά στο Μοναστήρι, ονομάζεται Ουζουντζάς.

50. Το μεγάλο γεφύρι στην περιοχή Ουζουντζά

Σε απόσταση περίπου πέντε χιλιομέτρων βόρεια του χωριού Λάκκος βρίσκεται η περιοχή Ουζουντζάς. Όπως ήδη αναφέραμε, στην περιοχή υπάρχει το στόμιο της φυσικής σήραγγας από την οποία οδηγούνται τα νερά του ποταμού, που συγκεντρώνονται σε ένα μικρό τεχνητό φράγμα, στο σημείο εξόδου, εφτακόσια μέτρα πριν τη Μονή και ενενήντα επάνω από την κοίτη του ποταμού. Το πλεονέκτημα αυτό εκμεταλλεύτηκε ο Σερραίος επιχειρηματίας Κ. Νάσιουτζικ, ο οποίος το 1928 κατασκεύασε μία μεγάλη δεξαμενή κοντά στη Μονή για να συγκεντρώνει το νερό που έβγαινε από τη σήραγγα, που στη συνέχεια με σωλήνα το οδηγούσαν σε στροβίλους για την παραγωγή ρεύματος. Το εργοστάσιο χρησιμοποιείται και σήμερα από τη ΔΕΗ σαν εφεδρική μονάδα με ισχύ 500 KW. Το γεφύρι είναι μονότοξο με οξυκόρυφο σχήμα. Έχει άνοιγμα καμάρας 8 μ. και συνολικό μήκος που φθάνει τα 21 μ. μέτρα μαζί με τα τοιχία αντιστήριξης. Οι πτερυγότοιχοι της βορειοανατολικής πλευράς φθάνουν τα 5,20 μ., της βορειοδυτικής τα 6 μ. και της νοτιοδυτικής τα 8 μ. Το πλάτος του είναι 2,80 και το ύψος 5,30 μ. Αξιοσημείωτο είναι ότι το "κλειδί", δηλαδή η πέτρα που ασφαλίζει την καμάρα, δεν έχει σχήμα σφήνας αλλά είναι στρογγυλό, κάτι που συναντάμε πρώτη φορά σε κατασκευή πέτρινου γεφυριού. Οι θολίτες του είναι πελεκητές πέτρες από γρανίτη και ασβεστόλιθο της περιοχής. Επισκέφτηκα το γεφύρι για πρώτη φορά το 1989, όταν με λύπη μου διαπίστωσα ότι από τη νοτιοδυτική πλευρά έλειπε η εντοιχισμένη πλάκα, που μάλλον αφαιρέθηκε πρόσφατα. Ευτυχώς, όμως, δίπλα διασώθηκε το μονόγραμμα της Μονής, που είναι κατασκευασμένο από κεραμικό υλικό. Ο αείμνηστος Νίκος



50α. Το μεγάλο γεφύρι στην περιοχή Ουζουντζά (ανάντη).

Σελ. 89 50β. Το μεγάλο γεφύρι στην περιοχή Ουζουντζά (κατάντη).



Νικολάου μάς αναφέρει ότι επισκέφτηκε το γεφύρι στις 19 Σεπτεμβρίου 1982, είδε τυχαία την εντοιχισμένη πλάκα, τη φωτογράφισε και διαπίστωσε ότι αναγράφονταν ως ημερομηνία κατασκευής το 1874 (Ν. Νικολάου: *"Μνήμη του E.M. Cousinery και του Voyage Dans Macedoine"*, Σερραϊκά Χρονικά, τ. 9ος, Αθήναι 1982, σ. 217). Έτσι εξηγείται το γεγονός ότι ο Ε. Μ. Cousinery δεν αναφέρει στο έργο του την ύπαρξη του γεφυριού, αφού επισκέφτηκε την περιοχή πολλά χρόνια πριν και συγκεκριμένα το τρίτο δεκαήμερο του Αυγούστου του 1815 ή 1816. Στη μελέτη του ο Νίκος Νικολάου αναφέρει ότι η επιγραφή είναι σε τετράγωνη πλάκα από γκρίζο μάρμαρο της περιοχής, διαστάσεων 44 επί 44 εκ., την οποία φιλοτέχνησε με μεγάλη επιμέλεια καλός τεχνίτης, με χαραγμένα, στη δημοτική γλώσσα και με *βυζαντινίζοντα* χαρακτήρα, γράμματα ύψους 4 εκ. και με απόσταση γραμμών 2 εκ. Το κείμενο της επιγραφής έχει ως εξής:

ΤΟ [ΓΕΦΥΡ]Ι ΤΟΥΤΟ ΕΓΙΝΕ
ΜΕ ΕΞΟΔΑ ΤΟΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ
ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ
ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΓΕΡΩ ΜΑΡΙΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΑΥΤΗΣ 1874.

Η επιγραφή αυτή σύμφωνα με τους Β. Κατσαρό - Χ. Παπαστάθη καταχωρήθηκε στον κώδικα της Μονής ως εξής: *110*

᾽Επιγραφή τῆς γεφύρας τοῦ ποταμοῦ κάτωθεν τοῦ σεϊτᾶν κιουπρεσί, διά τῆς ὁποίας οἱ ὁδοιπόροι διαβαίνουσι τόν ποταμόν. Αὕτη ἐκτίσθη ἡ γέφυρα δαπάνη τοῦ Γέρω Μαρίνου Βροντινοῦ.

(Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθης: *«"Ο Νέος Μέγας Κώδηξ" της Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών»*, Σερραϊκά Ανάλεκτα, τ. 1ος, Σέρρες 1992, σ. 208).

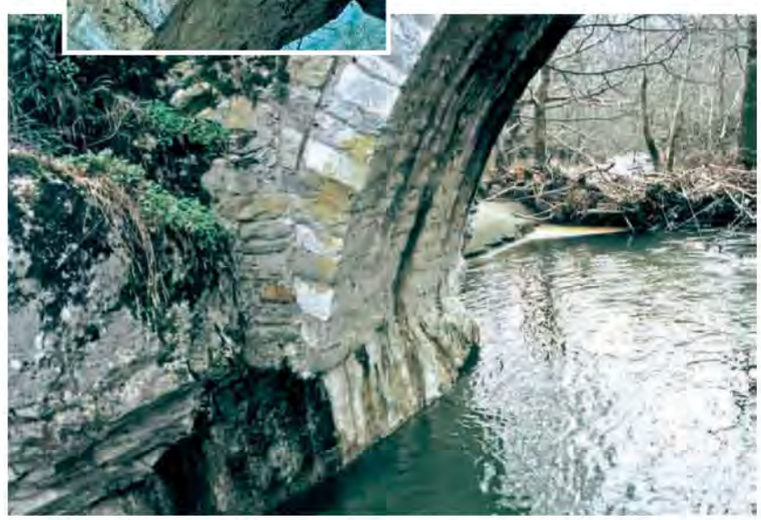
Αυτή η ανακάλυψη του Νίκου Νικολάου έχει μεγάλη σημασία, γιατί, όπως διαπιστώνουμε, ο μοναχός που κατέγραφε τις επιγραφές στον κώδικα της Μονής παρέλειψε να αναγράψει την ημερομηνία κατασκευής του συγκεκριμένου γεφυριού, ενώ προσδιορίζει την ακριβή του θέση, λέγοντας ότι βρίσκεται κάτω από το γεφύρι του Σεϊτάν Κιουπρεσί, που ονομάζεται και Διαβολογέφυρο, γιατί είναι κτισμένο σε επικίνδυνο μέρος.



50γ. Το επάνω μέρος της καμάρας από το μεγάλο γεφύρι στην περιοχή Ουζουντζά.



50δ. Λεπτομέρεια της καμάρας από το μεγάλο γεφύρι στην περιοχή Ουζουντζά.



50ε. Το βάθρο από το μεγάλο γεφύρι στην περιοχή Ουζουντζά.



50στ. Το μονόγραμμα της Μονής στο μεγάλο γεφύρι στην περιοχή Ουζουντζά.



51α. Το μικρό γεφύρι στην περιοχή του Ουζουντζά (κατάντη).

51. Το μικρό γεφύρι στην περιοχή του Ουζουντζά

Βρίσκεται πενήντα μέτρα βόρεια από τη μεγάλη γέφυρα του Ουζουντζά και μετά από το στόμιο της φυσικής σήραγγας και το μικρό φυλάκιο με το φράγμα που έκτισε ο Κ. Νάσιουτζικ το 1928. Είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 4,30 μ. και συνολικό μήκος 9,50 μ., από τα οποία τα 5 μ. είναι πτερυγότοιχος που βρίσκεται στην ανατολική πλευρά του γεφυριού. Το πλάτος του είναι 2,40 μ. και το ύψος 2,90 μ. Η δυτική πλευρά τελειώνει σε βράχο στην κοίτη του ποταμού, διαστάσεων μήκους και πλάτους περίπου 4 μ. και ύψους 4,70 μ. Τον παλιό καιρό το ποτάμι περνούσε κάτω από την γέφυρα, αλλά μετά από μια διευθέτηση του ρου άλλαξε κατεύθυνση και βρήκε διέξοδο ανατολικά του βράχου. Οι θολίτες του είναι από σχιστόλιθους της περιοχής.



51β. Το μικρό γεφύρι στην περιοχή του Ουζουντζά (ανάντη).

ΓΕΦΥΡΙΑ ΒΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΟΥΖΟΥΝΤΖΑ

52. Το γεφύρι του Σεϊτάν Κιουπρεσί ή Διαβολογέφυρο

Είναι το αμέσως επόμενο πέτρινο γεφύρι, μετά τα δύο της περιοχής Ουζουντζά. Είναι κτισμένο ανάμεσα σε δύο ψηλούς απότομους βράχους ύψους, τουλάχιστον, δεκαέξι μέτρων, που τους ενώνει το γεφύρι. Πρόκειται για ένα αρχιτεκτονικό θαύμα, αν και μέχρι σήμερα δεν κατάφεραν να εξηγήσουν πώς κατασκευάστηκε, αφού τα πρανή των δύο βράχων στους οποίους θεμελιώθηκε είναι εντελώς κατακόρυφα. Δυστυχώς, για το μικρό αυτό αριστούργημα δεν υπάρχουν στοιχεία για το πότε και ποιος το κατασκεύασε, αφού δεν βρέθηκε εντοιχισμένη επιγραφή ούτε υπάρχει σχετική καταγραφή στον κώδικα της Μονής. Εικάζω ότι



52α. Το γεφύρι Σεϊτάν Κιουπρεσί ή Διαβολογέφυρο.



52β. Ο μικρός Φώτης Τιλκίδης επάνω στο Διαβολογέφυρο.

το κατασκεύασαν τεχνίτες από την Άνω Βροντού, αφού όλα τα σπίτια του παλιού χωριού, που καταστράφηκε το 1913, ήταν από πέτρα. Το ότι υπήρχαν καλοί τεχνίτες στην Άνω Βροντού εκείνη την εποχή αποδεικνύεται από τις ωραίες καμάρες που σώζονται μέχρι σήμερα στην είσοδο της παλιάς εκκλησίας που κάηκε κι αυτή το 1913. Το γεφύρι είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας περίπου 3 μ., μήκος 7 μ., πλάτος 1,50 μ. και ύψος μέχρι την κοίτη του ποταμού 16 μ. Το ύψος της καμάρας φθάνει περίπου τα 1,30 μ., ενώ τα ακρόβαθρα, που στην κυριολεξία κρέμονται στα απότομα πρανή, φθάνουν τα 3 μ. ύψος. Για να φτάσει κανείς σήμερα στο Διαβολογέφυρο, αρκεί να ακολουθήσει το χωματόδρομο που ξεκινάει δεξιά από το σημείο που βρίσκεται η ταβέρνα του Δημήτρη και της Άννας Λεϊλεκτσόγλου (παλιό φυλάκιο Άρτεμις) στο 17ο χιλιόμετρο του δρόμου Σερρών - Άνω Βροντούς και να κατέβει στη χαράδρα. Στο τέλος του δρόμου παίρνουμε το μονοπάτι που είναι αρκετά δύσβατο και επικίνδυνο και με τη βοήθεια των σημαδιών φτάνουμε στο γεφύρι. Το γεφύρι το επισκέφτηκα πρώτη φορά το 1990 και δέκα χρόνια αργότερα στις 12.3.2000 με τη συνοδεία του επτάχρονου γιου μου Φώτη που, παρά το δύσβατο της περιοχής, τελικά τα κατάφερε.

53. Το γεφύρι στο 25ο χιλιόμετρο Σερρών - Άνω Βροντούς

Το γεφύρι αυτό βρίσκεται ανατολικά της σημερινής σύγχρονης γέφυρας στο 25ο χιλιόμετρο της οδού Σερρών - Άνω Βροντούς. Η καμάρα του έχει καταστραφεί, σώζονται όμως τα βάθρα από τα οποία το ανατολικό έχει πλάτος 3,70 μ. και μήκος 4 μ., ενώ το δυτικό 3,10 μ. και 4 μ. αντίστοιχα. Ήταν μονότοξο με άνοιγμα τόξου περίπου 7 μ., ενώ το μήκος του πρέπει να έφτανε τα 14 μ. περίπου.



53. Το γεφύρι στο 25ο χλμ. Σερρών - Άνω Βροντούς.

54. Το γεφύρι στην τοποθεσία Χάνια

Το γεφύρι αυτό οδηγούσε στην Κάτω Βροντού που ανήκει στον νομό Δράμας, βρίσκεται στο 28ο χιλιόμετρο της οδού Σερρών - Άνω Βροντούς και σε απόσταση 100 μ. από τη διασταύρωση Άνω και Κάτω Βροντούς και 3 μ. βόρεια της σύγχρονης γέφυρας. Δυστυχώς, και σ' αυτό το γεφύρι έχει καταστραφεί η καμάρα, σώζονται όμως τα βάθρα από τα οποία το ανατολικό έχει πλάτος 5,70 μ. και ύψος 4 μ., ενώ το δυτικό έχει ύψος περίπου 5 μ. Το άνοιγμα της καμάρας πρέπει να έφθανε τα 5 μ.



54α. Το αριστερό βάθρο της γέφυρας στην τοποθεσία Χάνια.



54β. Το δεξί βάθρο της γέφυρας στην τοποθεσία Χάνια.

55. Το γεφύρι στη θέση Κουρί

Το γεφύρι αυτό καταστράφηκε πρόσφατα. Ήταν μικρό και καλοφτιαγμένο, με άνοιγμα καμάρας 2 μ., μήκος 3,30 μ., πλάτος 0,90 μ. και ύψος 1,15 μ. Το επισκέφτηκα πρώτη φορά, πριν καταστραφεί, το 1990 και το φωτογράφισα. Βρισκόταν στο 32ο χιλιόμετρο της οδού Σερρών - Άνω Βροντούς και σε απόσταση 5 μ. δυτικά του δρόμου από την τελευταία σύγχρονη γέφυρα, πριν φτάσουμε στο χωριό. Στο σημείο αυτό ενώνονταν τα δύο ρέματα που έρχονταν ανατολικά και δυτικά της κοινότητας και σχημάτιζαν τον ποταμό της Βροντούς.

Αυτό ήταν το τελευταίο από τα δώδεκα πέτρινα γεφύρια πάνω στην κοίτη του ποταμού της Βροντούς. Από αυτά σήμερα σώζονται ακέραια τα οκτώ και μια υδρογέφυρα.



55α. Το γεφύρι στη θέση Κουρί (ανάντη)



55β. Το γεφύρι στη θέση Κουρί (κατάντη).

ΑΛΛΑ ΓΕΦΥΡΙΑ

56. Το γεφύρι κάτω από την Οινούσα

Βρίσκεται νότια από την Οινούσα και επάνω στον παλιό δρόμο που οδηγούσε στο Νέο Σούλι. Έχει τα ίδια χαρακτηριστικά κατασκευής με τη γέφυρα του Νέου Σουλίου, που διαπλατύνθηκε με μπετόν, και οδηγεί σήμερα στο νεκροταφείο, καθώς και με το γεφύρι που βρίσκεται στο παλιό χωριό Ζιλί και με τα γεφύρια της Συκιάς. Όλα αυτά τα γεφύρια οριοθετούν τον κάθετο άξονα της Εγνατίας οδού που ξεκινούσε από την Αμφίπολη και έφτανε στην Σίρι, καθώς και τα παρακλάδια της. Το γεφύρι είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 4,50 μ., μήκος 7 μ., πλάτος 3 μ., και ύψος 2,50 μ. Οι θολίτες του είναι από πελεκητές πέτρες, πολύ καλά λαξευμένες, χαρακτηριστικό των ρωμαϊκών και βυζαντινών γεφυριών. Το επισκέφθηκα στις 10.1.1990.



56. Το γεφύρι κάτω από την Οινούσα.

57. Το γεφύρι του Νέου Σουλίου

Βρίσκονταν στον δρόμο που οδηγεί στην Αγία Βαρβάρα και στο νεκροταφείο του χωριού. Το είχαν διαπλατύνει με μπετόν και χρησιμοποιούνταν μέχρι πρόσφατα που γκρεμί-





57β. Η καμάρα της γέφυρας του Νέου Σουλίου.

57α. Το γεφύρι του Νέου Σουλίου.

στηκε. Ήταν μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 5 μ., μήκος 10 μ., πλάτος 3 μ., και ύψος 3 μ., από τα οποία τα 50 εκ. ήταν το ύψος του βράχου που στηρίζονταν, ενώ το ύψος της καμάρας ήταν 2,50 μ. Οι θολίτες του ήταν από πολύ καλά λαξευμένες πέτρες της περιοχής. Το επισκέφθηκα στις 10.1.1990 και πρόσφατα τον Οκτώβριο του 2005, όταν και διαπίστωσα ότι καταστράφηκε.

ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΡΕΜΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

58. Το γεφύρι ανάμεσα στη Δράνοβα και Μούκλιανη

Το χωριό Δράνοβα βρισκόταν πέντε χιλιόμετρα περίπου βόρεια του Αγίου Πνεύματος, ενώ η Μούκλιανη τέσσερα χιλιόμετρα βόρεια του Εμμανουήλ Παπά. Τα χωριά αυτά καταστράφηκαν το 1913. Τα δύο χωριά είχαν το 1912 πληθυσμό από 200 περίπου κατοίκους, οι οποίοι ήταν Σλαβόφωνοι σχισματικοί. Το γεφύρι βρίσκεται πάνω στο ρέμα του Αγίου



58. Το γεφύρι ανάμεσα στη Δράνοβα και Μούκλιανη.

Πνεύματος ανάμεσα στα δύο χωριά. Είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 2,50 μ., μήκος 5,50 μ., πλάτος 1,20 μ. και ύψος 2,50 μ., από τα οποία το 1 μ. είναι βράχος όπου στηρίζεται, ενώ η καμάρα έχει ύψος 1,50 μ. Οι θολίτες του είναι από σχιστόλιθους της περιοχής.

59. Το γεφύρι στη θέση πλάτανος του Βαδιάκα στο Άγιο Πνεύμα

Σύμφωνα με πληροφορίες που μου έδωσε ο Δημήτριος Κούτρος (κάτοικος Αγίου Πνεύματος) το γεφύρι ήταν μονότοξο και καταστράφηκε γύρω στο 1950.

60. Το γεφύρι στην κεντρική πλατεία του Αγίου Πνεύματος

Σύμφωνα πάλι με τον Δημήτριο Κούτρο το γεφύρι ήταν μονότοξο και κατά πάσα πιθανότητα σκεπάστηκε κατά τη διάρκεια της κατασκευής οχετού.

61. Το γεφύρι στη θέση Ζιλί

Το γεφύρι βρίσκεται στο δρόμο Χρυσού - Αγίου Πνεύματος και, συγκεκριμένα, πίσω από μια τετράγωνη ποτίστρα με βρύση, ενώ στην απέναντι πλευρά του ρέματος διακρίνονται τα χαλάσματα του κατεστραμμένου χωριού Ζιλί. Από τον χαρακτηριστικό τρόπο κατασκευής του, με την άψογη καμάρα και τοιχοποιία, συμπεραίνουμε ότι κατά πάσα πιθανότητα πρόκειται για ρωμαϊκό γεφύρι. Είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 5,80 μ., μήκος 10 μ., πλάτος 3 μ., συνολικό ύψος 3,40 μ., από τα οποία τα 3 μ. είναι το ύψος της καμάρας και τα υπόλοιπα 40 εκ. είναι το ύψος των θολιτών. Οι θολίτες είναι τέλεια λαξευμένοι, σχηματίζοντας ένα ορθογώνιο σχήμα ύψους 40 εκ. και πάχους



61α. Η καμάρα και το κλειδί της γέφυρας στη θέση Ζιλί.



61β. Η εσωτερική επιφάνεια της καμάρας της γέφυρας στη θέση Ζιλί.



61γ. Το γεφύρι στη θέση Ζιλί.



61δ. Ο διάδρομος διάβασης της γέφυρας στη θέση Ζιλί.

από 18 έως 20 εκ. Το κλειδί των θολιτών, δηλαδή η πέτρα που ασφαλίζει το τόξο, έχει σχήμα σφηνοειδές με ύψος 50 εκ. και πάχος στο επάνω μέρος 15 εκ., ενώ εξέχει από τους υπόλοιπους θολίτες της καμάρας αλλά και από όλο το κατάστρωμα κατά 10 εκ., σχηματίζοντας ένα είδος στέμματος. Το κάτω μέρος του κλειδιού έχει πάχος 10 εκ. Στη βορειοδυτική πλευρά της όχθης του ρέματος υπάρχει τοιχοποιία, παράλληλα με την κοίτη του ποταμού, μήκους περίπου 15 μ., που κατευθύνει τα νερά κάτω ακριβώς από την αψίδα της γέφυρας. Δίπλα στη γέφυρα υπάρχει βρύση, γεγονός που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ίσως παλιότερα υπήρχε οδικός άξονας. Το εντυπωσιακό αυτό γεφύρι το επισκέφθηκα στις 24.1.1990.

62. Το γεφύρι στην θέση Άγος

Το γεφύρι βρίσκεται νότια του Χρυσού και δίπλα στον ομώνυμο Σιδηροδρομικό Σταθμό, ενώ η κατεύθυνσή του



62. Το γεφύρι στην θέση Άγος.

μας δείχνει την πορεία της οδού, που κατά πάσα πιθανότητα οδηγούσε στην αρχαία κωμόπολη των Ολδηνών, όπου σήμερα βρίσκεται ο Νέος Σκοπός. Είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 4,35 μ., μήκος 5 μ., πλάτος 3,40 μ., ενώ το ύψος από την ανάντη πλευρά φθάνει τα 1,82 μ. από τα οποία το 1,50 μ. είναι το ύψος της καμάρας και 0,32 μ. το ύψος των θολιτών, δηλαδή της στεφάνης. Το ύψος από την κατάντη πλευρά είναι 1,67 μ. από τα οποία το 1,35 μ. είναι το ύψος της καμάρας και τα 0,32 μ. το ύψος των θολιτών. Τα μέτρα αυτά είναι του τόξου που σώζεται σήμερα και πιθανόν να είναι υπόλειμμα μεγαλύτερης γέφυρας. Ο Σερραίος καθηγητής του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης Δ. Σαμσάρης το αναφέρει ως ρωμαϊκό. (Δ. Σαμσάρης: *Ιστορική γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 51). Το γεφύρι το επισκέφθηκα στις 24.1.1190.

ΤΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΚΙΑΣ

Υπάρχουν τρία γεφύρια κοντά στον οικισμό της Συκιάς, που ανήκει στον Δήμο του Εμμανουήλ Παπά, και στο ομώνυμο ρέμα.

63. Το γεφύρι βόρεια της Συκιάς

Είναι ένα μικρό μονότοξο γεφύρι, που δυστυχώς έχει καταπλακωθεί από σωρούς χαλικιών που μετέφερε το νερό από το παρακείμενο λατομείο. Το επισκέφτηκα στις 24.1.1990 και για να το φωτογραφίσω ξέθαψα ένα τμήμα του. Έχει άνοιγμα καμάρας 1,90 μ., μήκος 3 μ., πλάτος 1,20 μ., ενώ το τμήμα που εξέχει από το έδαφος έχει ύψος 0,45 μ. Το πιθανό του ύψος ίσως να έφθανε το 1 μ.



63. Το γεφύρι βόρεια της Συκιάς.



64. Το γεφύρι νότια της Συκιάς.

64. Το γεφύρι νότια της Συκιάς

Βρίσκεται στον ίδιο χείμαρρο και νότια, αλλά πολύ κοντά στο χωριό. Επάνω στο κατάστρωμα έχουν τοποθετήσει πλάκα από σκυρόδεμα, αυξάνοντας έτσι το πλάτος του και το ύψος του. Είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 3,80 μ. έως 4 μ., μήκος 7,30 μ., πλάτος 2,90 μ., ενώ το σημερινό πλάτος του είναι 5 μ., διότι έχει επεκταθεί με τσιμέντο κατά 1 μ. και στις δύο πλευρές του, ενώ το ύψος του από 5 μ. με την προσθήκη μπετόν έφθασε τα 5,30 μ. Από το συνολικό ύψος των 5,30 μ. τα 2,50 μ. είναι η βάση της καμάρας που είναι κατασκευασμένη από πέτρα, το 1,80 μ. είναι το ύψος της καμάρας, οι θολίτες έχουν ύψος 40 εκ., ενώ η προσθήκη μπετόν έχει πάχος 30 εκ. Οι θολίτες του είναι από πελεκητούς γρανιτένιους σχιστόλιθους. Ο καθηγητής Δ. Σαμσάρης το αναφέρει ως ρωμαϊκό. (Δ. Σαμσάρης: *Ιστορική γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 52).

65. Το γεφύρι στον κάμπο της Συκιάς

Βρίσκεται ένα χιλιόμετρο νότια στον κάμπο του χωριού και γεφυρώνει τον ίδιο στενό και βαθύ χείμαρρο. Είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 4 μ., μήκος 8,50 μ., πλάτος 3 μ., που το έτος 1947 αυξήθηκε στα 5,30 μ. με την προσθήκη ενός νέου τμήματος γεφυριού επάνω στο παλιό. Το συνολικό του ύψος φθάνει τα 3,60 μ. Οι θολίτες είναι από πελεκητούς σχιστόλιθους δύο διαστάσεων ύψους, 40 εκ. και 32 εκ. με φάρδος 19 εκ., τοποθετημένοι εναλλάξ. Σύμφωνα με τον Γ. Τσότσο το γεφύρι αυτό επισκευάσθηκε από δύο τεχνίτες της πέτρας από το χωριό Μέταλλα, τον Σάββα Λεσγίδη και τον Φώτιο Τουλαχλαρίδη, οι οποίοι χάραξαν και την χρονολογία 1947 σε μια από τις πέτρες του τόξου. Οι δύο αυτοί τεχνίτες ήρθαν πρόσφυγες από το χωριό Γκιουμισμεντέν της περιοχής της Τραπεζούντας, ένα χωριό που ήταν φημισμένο για τους κτίστες του, οι οποίοι ξενιτεύονταν μέχρι την Κωνσταντινούπολη για να κτίσουν σπίτια και γεφύρια.



65α. Το γεφύρι στον κάμπο της Συκιάς.

Μάλιστα ο Φ. Τουλαχλαρίδης, σύμφωνα με προφορική παράδοση, κατόρθωσε να στηρίξει τρούλο εκκλησίας σε περιοχή του Πόντου, πράγμα το οποίο κανένας τεχνίτης δεν είχε καταφέρει μέχρι τότε (Γ. Τσότσος: *Μακεδονικά γεφύρια,* University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 154).



65β. Η χαραγμένη ημερομηνία στο γεφύρι στον κάμπο της Συκιάς.

ΤΑ ΠΕΤΡΙΝΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

66. Το γεφύρι του Τράικου στο κέντρο του χωριού Δαφνούδι

Το γεφύρι βρίσκεται στο κέντρο του χωριού και είναι καλυμμένο, όπως και όλο το ρέμα, από μπετόν. Πήρε το όνομά του από το καφενείου του Τράικου που βρισκόταν σε κοντινή απόσταση. Διακρίνεται το πάνω μέρος του τόξου, ενώ στο κατάστρωμα τοποθετήθηκε άσφαλτος για να περάσει ο δρόμος. Πρόκειται για ένα μεγάλο γεφύρι με άνοιγμα καμάρας 6 μ., μήκος 11 μ., πλάτος 3 μ., διαστάσεις που μετρώνται μόνο από το κατάστρωμα που φαίνεται χαρακτηριστικά. Δεν γνωρίζουμε πότε κατασκευάστηκε, ίσως όμως περνούσε από εκεί και μέσα από το Δαφνούδι ένα παρακλάδι της Εγνατίας



66. Το σημείο που βρισκόνταν το γεφύρι του Τράϊκου στο κέντρο του χωριού Δαφνούδι.

οδού με κατεύθυνση βόρεια προς τη Συκιά. Το επισκέφτηκα, ύστερα από υπόδειξη του Κωνσταντίνου Θεοδόση, πρώτη φορά στις 24.1.1990 και μια δεύτερη μετά δεκατέσσερα χρόνια στις 8.2.2004.

67. Το γεφύρι δίπλα στα μνήματα στο χωριό Δαφνούδι

Σύμφωνα με την μαρτυρία του Κωνσταντίνου Θεοδόση, το γεφύρι αυτό βρισκόταν στο ίδιο ρέμα βόρεια του χωριού, δεν σώζονται όμως ίχνη του.



67. Το Το σημείο που βρισκόνταν το γεφύρι δίπλα στα μνήματα στο χωριό Δαφνούδι.

68. Το γεφύρι στη θέση Λόφκα του Γαζώρου

Βρίσκεται στο δρόμο Σερρών - Αμφίπολης στη διασταύρωση προς Άγιο Χριστόφορο, σε απόσταση 50 μ. από τον οδικό άξονα. Δίπλα στο γεφύρι υπάρχει πλάτανος και βρύση που συνηγορούν ότι ίσως από το σημείο εκείνο περνούσε αρχαίος δρόμος, αφού το γεφύρι είναι ρωμαϊκό με πολλές ομοιότητες με τα αντίστοιχα που βρίσκονται νότια, όπως αυτό στη διασταύρωση της Νέας Ζίχνης με το Θολό και το Σφελινό. Το ρέμα όπου βρίσκεται το γεφύρι είναι πολύ μικρό γι' αυτό και σώθηκε, ενώ άλλα αρχαία, ρωμαϊκά ή βυζαντινά, γεφύρια που ήταν κτισμένα σε μεγαλύτερους χειμάρρους έχουν καταστραφεί. Αυτό οφείλεται στο ότι στα μεγάλα ρέματα το νερό, μετά από μια έντονη νεροποντή, κατέβαινε ορμητικό, παρασέρνοντας διάφορες φερτές ύλες και κορμούς δέντρων, που έφραζαν τη δίοδο του νερού που ασκούσε μεγάλη πίεση στα γεφύρια με αποτέλεσμα την κατάρρευσή τους. Το χαρακτηριστικό αυτών των γεφυριών είναι ότι οι πέτρες της



68β. Το γεφύρι στη θέση Λόφκα του Γαζώρου (κατάντη).



68α. Το γεφύρι στη θέση Λόφκα του Γαζώρου (ανάντη).



68γ. Το γεφύρι στη θέση Λόφκα του Γαζώρου μετά τη συντήρησή του.



68δ. Το γεφύρι στη θέση Λόφκα του Γαζώρου μετά τη συντήρησή του.

τοιχοποιίας αγκαλιάζουν τους θολίτες και εξέχουν τουλάχιστον 5 εκατοστά, προστατεύοντας έτσι τους αρμούς από ενδεχόμενη εισροή νερού, που σε περίπτωση παγωνιάς θα προκαλούσε μεγάλη ζημιά στο γεφύρι. Είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 2,70 μ., μήκος 11 μ. και πλάτος που φτάνει τα 4,50 μ. και που είναι ένα από τα μεγαλύτερα πλάτη καταστρώματος που συναντάμε σε πέτρινες γέφυρες. Το ύψος του από το νότιο μέρος φθάνει τα 2,90 μ. και από το βόρειο τα 2 μ. Οι θολίτες του αποτελούνται από γρανιτένιες πέτρες πολύ καλά λαξευμένες. Το επισκέφτηκα για πρώτη φορά το 1990, δεύτερη μετά από δεκατέσσερα χρόνια στις 8.2.2004 και τελευταία στις 20.10.2005, οπότε με έκπληξή μου διαπίστωσα ότι έγιναν εργασίες αποκατάστασης από το Δημοτικό Διαμέρισμα Γαζώρου. Μετά την αποκατάσταση και την εμφάνιση ολόκληρης της γέφυρας το ύψος είναι 3,40 μ. από τα οποία τα 3 μ. είναι από την κοίτη μέχρι τον θόλο και τα υπόλοιπα 40 εκ. μέχρι το κατάστρωμα.



68ε. Ο διάδρομος διάβασης της γέφυρας στη θέση Λόφκα του Γαζώρου.

69. Το γεφύρι της παλιάς Ζίχνης

Βρίσκεται στον ανατολικό χείμαρρο της κατεστραμμένης παλιάς Ζίχνης, η κοίτη του οποίου έχει μεγάλο βάθος, γι' αυτό και οι βάσεις του γεφυριού, που είναι τα μόνα τμήματα που σώζονται, έχουν ύψος 5,20 μ. Το γεφύρι ήταν μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 6,60 μ., μήκος 13,10 μ., πλάτος από την ανατολική πλευρά 3,20 μ. και από την δυτική 2,50 μ., ενώ το ύψος του πρέπει να έφτανε τα 5,50 μ. Δίπλα από το γεφύρι σώζεται το καλντερίμι που περνούσε από πάνω του. Το επισκέφτηκα στις 29.2.2004 ύστερα από υπόδειξη του Γεωργίου Σανδρή, κατοίκου Ν. Ζίχνης.



69α. Τα βάθρα της γέφυρας της παλιάς Ζίχνης (ανάντη).



69β. Τα βάθρα της γέφυρας της παλιάς Ζίχνης (κατάντη).

70. Το γεφύρι στο ρέμα Ξηρόλακκος στην περιοχή Γαζώρου

Βρίσκεται στο 22ο χλμ. του δρόμου Σερρών-Αμφίπολης και 100 μ. ανατολικά από τη σημερινή σύγχρονη γέφυρα. Σώζεται μόνο η νότια βάση της καμάρας με ύψος 1,80 μ. πλάτος, 3,30 μ., μήκος 2,70 μ. και ο πτερυγότοιχος νοτιοδυτικά της γέφυρας με μήκος 4,5 μ. και ύψος 1 μ.



70α. Το βάθρο της γέφυρας στο ρέμα Ξηρόλακκος στην περιοχή Γαζώρου.



70β. Τμήμα του πτερυγότοιχου της γέφυρας στο ρέμα Ξηρόλακκος στην περιοχή Γαζώρου.

71. Το γεφύρι βόρεια του Θολού

Βρίσκεται στον οδικό άξονα Σερρών - Αμφίπολης στη διασταύρωση του Θολού και βόρεια του χωριού, σε απόσταση 700 μ. από το δρόμο. Το γεφύρι είναι κατά πάσα πιθανότητα ρωμαϊκό ή βυζαντινό και οριοθετεί τον αρχαίο οδικό άξονα Σίριος - Αμφιπόλεως. Είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 5,15 μ., μήκος μαζί με τους πτερυγότοιχους 21 μ. και πλάτος 3,05 μ. που φθάνει τα 4 μ. μετά από μια διαπλάτυνση με μπετόν. Το ύψος του έφθανε τα 4,10 μ. από τα οποία τα 3,50 μ. είναι η καμάρα και τα υπόλοιπα 60εκ. τοιχοποιία, που προστέθηκε προκειμένου να γίνει επίπεδος ο δρόμος που περνάει επάνω από το κατάστρωμα της γέφυρας. Με τη διαπλάτυνση που έγινε αυξήθηκε συγχρόνως και το ύψος που

71α. Το γεφύρι βόρεια του Θολού.



σήμερα φτάνει τα 4,50 μ., ενώ έχουν προσθέσει σιδερένια στηθαία στις δύο πλευρές του. Το κυρίως σώμα του γεφυριού έχει μήκος 11 μ., ενώ οι πτερυγότοιχοι που το περιβάλλουν έχουν διαστάσεις, ο βορειοανατολικός, από τον οποίο έχει αποσπαστεί ένα μεγάλο τμήμα, 4,80 μ., ο βορειοδυτικός 6,10 μ., ο νοτιανατολικός 4 μ. και ο νοτιοδυτικός 6 μ. Οι πτερυγότοιχοι κατασκευάστηκαν με σκοπό να κατευθύνουν το νερό κάτω από την καμάρα, αφού η κοίτη του ποταμού είναι ρηχή και υπήρχε κίνδυνος να αλλάξει ο ρους. Οι θολίτες του είναι από πελεκητό πωρόλιθο. Το επισκέφτηκα για πρώτη φορά το 2000 και μετά από τέσσερα χρόνια στις 8.2.2004.



71β. Ο διάδρομος διάβασης στο γεφύρι βόρεια του Δημοτικού Διαμερίσματος του Θολού.



72. Η γέφυρα στο ανατολικό ρέμα της Αγριανής

Κατασκευάσθηκε την εποχή της τουρκοκρατίας, βρίσκεται νότια του χωριού, ενώνοντας ένα βαθύ φαράγγι και, ενώ αρχικά χρησιμοποιούνταν σαν υδρογέφυρα, σήμερα εξυπηρετεί την διάβαση πεζών και ζώων στα απέναντι υψώματα. Είναι μονότοξη έχει άνοιγμα καμάρας 6,80 μ., μήκος 21,80 μ., πλάτος 1,10 μ., ύψος 8,50 μ. και οι θολίτες της είναι από πελεκητό πωρόλιθο. Την επισκέφθηκα πρώτη φορά στις 28.12.1992 με τον Ευάγγελο Φιλιππίδη και δώδεκα χρόνια αργότερα στις 26.4.2004 με τον Μήτκα Γεώργιο.



72. Η γέφυρα στο ανατολικό ρέμα της Αγριανής.

73. Η γέφυρα του Σφελινού

Δύο χιλιόμετρα νότια του Σφελινού, αν ακολουθήσουμε το μονοπάτι που βρίσκεται στα δεξιά του δρόμου, θα μας οδηγήσει στο βαθύ φαράγγι, όπου βρίσκεται η γέφυρα την οποία επισκέφθηκα στις 8.2.2004 ύστερα από υπόδειξη του Χρήστου Κωνσταντινίδη. Είναι ρωμαϊκής εποχής και αυτό διαπιστώνεται από τον τρόπο της κατασκευής της, που είναι όμοιος με τις άλλες γέφυρες της περιοχής, αλλά και από την ύπαρξη βρύσης στα 200 μ. περίπου, ενώ βρίσκεται πάνω στον αρχαίο άξονα Φιλίππων - Αλιστράτης - Σίριος. Είναι μονότοξη με άνοιγμα καμάρας 5,10 μ., μήκος 13 μ., πλάτος 3,50 μ. και ύψος 4,10 μ., από τα οποία το 1,10 μ. είναι η πέτρινη βάση, τα 2,60 μ. είναι η καμάρα και τα 40εκ. είναι το ύψος των θολιτών που φθάνουν μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας. Οι θολίτες του τόξου είναι από πελεκητό πωρόλιθο.



73α. Η γέφυρα του Σφελινού.



73β. Το εσωτερικό της καμάρας της γέφυρας του Σφελινού.



73γ. Ο διάδρομος διάβασης της γέφυρας του Σφελινού.

74. Το γεφύρι της Αλιστράτης

Το γεφύρι της Αλιστράτης βρίσκεται ανατολικά, στους πρόποδες των λόφων του χωριού από την πλευρά του κάμπου της Δράμας, στη θέση Κουρού Τσεσμέ (= στεγνή βρύση). Είναι κτισμένο επάνω στον αρχαίο οδικό άξονα Φιλίππων - γέφυρας Συμβολής - Αλιστράτης - Σφελινού, ο οποίος νότια των λόφων της Νέας Ζίχνης συναντιόταν με τον άξονα που ξεκινούσε από την Αμφίπολη με προορισμό την πόλη των Σερρών, όπως συμπεραίνουμε από τη θέση και την κατεύθυνση όλων των γεφυριών της περιοχής. Ανήκει στην μεταγενέστερη ρωμαϊκή εποχή, με ελαφριά κατασκευή από πελεκητές πέτρες μικρών διαστάσεων, σε αντίθεση με προηγούμενες εποχές που οι γέφυρες είχαν πιο βαριά κατασκευή, με πελεκητές πέτρες που χρησιμοποιούνταν στις τοιχοποιίες και τις καμάρες, οι διαστάσεις των οποίων έφταναν τα 60 εκ. μήκος και τα 35 εκ. ύψος. Είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 3 μ., μήκος 8 μ. και πλάτος 2,20 μ. που με μεταγενέστερη προσθήκη από μπετόν φτάνει τα 4,30 μ. Το ύψος είναι 4,25 μ. από τα οποία τα 1,49 μ. είναι η πετρόχτιστη βάση, τα 1,22 μ. η καμάρα και τα υπόλοιπα 1,63 μ. καταλαμβάνουν οι



74α. Λεπτομέρεια από την καμάρα της γέφυρας της Αλιστράτης.

τρεις σειρές θολιτών που σχηματίζουν μια τριπλή καμάρα και η τοιχοποιία που φτάνει μέχρι το κατάστρωμα, κάνοντας τη διάβαση πιο επίπεδη. Η καμάρα του είναι κατασκευασμένη από πελεκητές πέτρες πωρόλιθου. Υπάρχει πετρόχτιστη βρύση σε απόσταση λίγων μέτρων από το γεφύρι. Το επισκέφτηκα στις 8.2.2004.



74β. Το γεφύρι της Αλιστράτης.

75. Ένα φυσικό πέτρινο γεφύρι βόρεια της Αλιστράτης

Βόρεια της Αλιστράτης στη θέση Ρόμπες ή Τρύπες βρίσκεται αυτό το όμορφο φυσικό πέτρινο γεφύρι που ενώνει τις πλευρές ενός μικρού ρέματος. Το τόξο που σχηματίζεται έχει μήκος από την ανάντη πλευρά 6,40 μ., ύψος 2,40 και πάχος περίπου 1,20 μ. Από την κατάντη πλευρά έχει μήκος 7,90 μ. και ύψος 3,40 μ. ενώ το πλάτος φθάνει τα 3,40 μ. Το συνολικό μήκος φθάνει τα 8,50 μ. Το γεφύρι μου υπέδειξε ο Κίμωνας Γ. Δούρλιος από την Αλιστράτη. Την περιοχή επισκέφτηκα στις 6.11.2005.



75α. Ένα φυσικό πέτρινο γεφύρι βόρεια της Αλιστράτης (ανάντη).



75β. Ένα φυσικό πέτρινο γεφύρι βόρεια της Αλιστράτης (κατάντη).



75γ. Ο διάδρομος διάβασης στο φυσικό πέτρινο γεφύρι βόρεια της Αλιστράτης.

Ο ΠΟΤΑΜΟΣ ΑΓΓΙΤΗΣ

Στον ποταμό Αγγίτη υπήρχαν επτά γεφύρια, από τα οποία σήμερα σώζονται ακέραια τα πέντε.

76. Το κατεστραμμένο γεφύρι δίπλα στον σημερινό δρόμο Σερρών - Αμφίπολης

Βρισκόταν ανάμεσα στις δύο σύγχρονες γέφυρες του οδικού άξονα Σερρών - Αμφίπολης. Σήμερα σώζονται μόνο τα θεμέλιά του, γύρω από τα οποία υπήρχε γενική κοιτόστρωση από λίθινες τετράγωνες πλάκες διαστάσεων 50 εκ., που αποσκοπούσε στη σταθεροποίηση του εδάφους στο σημείο εκείνο του ποταμού που ήταν προσχωσιγενές και ιλυώδες. Αυτή τη μορφή θεμελίωσης χρησιμοποιούσαν οι Ρωμαίοι. Ο Γεώργιος Χατζηκυριακού στο οδοιπορικό του αναφέρει το γεφύρι σαν ξύλινο: *«Καταλείπομεν τήν Ζηλιάχοβαν, ἵνα κατευθυνθῶμεν πρός Ἀμφίπολιν, διερχόμεθα πάλιν ἐπιμήκην ξυλίνην γέφυραν τοῦ Ἀγγίτη»*. (Γ. Χατζηκυριακού: *Σκέψεις καί ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀνά τήν Ἀνατολικήν Μακεδονίαν 1905-1906*, έκδ. Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1962)



76. Τα θεμέλια του κατεστραμμένου γεφυριού δίπλα στον σημερινό δρόμο Σερρών - Αμφίπολης.

Ο Ρωμαϊκός σταθμός του Αγγίτη

Ο Δ. Σαμσάρης μάς αναφέρει ότι υπήρχε ρωμαϊκός σταθμός κοντά στην γέφυρα του Αγγίτη, που έγινε γνωστός από τον Πευτιγγεριανό πίνακα με την ονομασία σταθμός Στρυμών. Σύμφωνα πάντα με τον Δ. Σαμσάρη πρόκειται για λάθος, γιατί, όπως ισχυρίζεται ο συγγραφέας, ο σταθμός βρισκόταν επάνω στον οδικό άξονα Φίλιπποι - Σέρρες - Ηράκλεια Σιντική, ο οποίος όμως σε κανένα σημείο της διαδρομής του δεν συναντά τον ποταμό Στρυμόνα. Το μόνο ποτάμι που περνούσε από τον σταθμό ήταν ο Αγγίτης, άρα ο συντάκτης του Πευτιγγεριανού πίνακα από λάθος σημείωσε σταθμός Στρυμών αντί του σωστού Αγγίτης. (Δ. Σαμσάρης: *Έρευνες στην ιστορία, την τοπογραφία και τις λατρείες των Ρωμαϊκών επαρχιών Μακεδονίας και Θράκης*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 32).

77. Το γεφύρι του Αγγίτη ποταμού

Το πέτρινο γεφύρι του ποταμού Αγγίτη είναι το μεγαλύτερο γεφύρι σε όλη την Ανατολική Μακεδονία. Το συνολικό του μήκος μαζί με την μεταγενέστερη προέκταση φθάνει τα 61 μ., ενώ το πλάτος του είναι 5,65 μ. Παλιότερα συνέδεε το νομό Σερρών με αυτούς της Δράμας και Καβάλας. Αποτελείται από τέσσερα τόξα και έχει κατεύθυνση από βορρά προς νότο. Κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας έγινε επέκταση του γεφυριού με την προσθήκη στη νότια πλευρά μιας διόδου η οποία διευκόλυνε τη ροή του ποταμού, αποσυμφόρησε την πίεση που ασκούσε το νερό στα τέσσερα τόξα, ενώ παράλληλα βοήθησε τους Τούρκους στο να ελέγχουν καλύτερα το πέρασμα του ποταμού. Η προσθήκη αυτή είχε μήκος 4 μ. και ήταν απαραίτητη για τη διάβαση του ποταμού που αλλιώς ήταν αδύνατη. Από την πρώτη μου επίσκεψη και έρευνα απέκλεισα το ενδεχόμενο να υπήρχε ένα ακόμη τόξο, το πέμπτο, το οποίο καταποντίστηκε για άγνωστη αιτία, αφού σε μια τέτοια περίπτωση θα υπήρχαν ίχνη είτε της καμάρας είτε των θολιτών, πράγμα που δεν συμβαίνει. Έτσι, λοιπόν, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι επάνω στη δίοδο κατασκεύασαν μια ανακλινόμενη γέφυρα, που στηριζόταν με αλυσίδες και την ημέρα

κατέβαινε για όσους ήθελαν να περάσουν στην απέναντι όχθη, ενώ τη νύχτα, αλλά και στις πολεμικές επιχειρήσεις, τη σήκωναν, καθιστώντας αδύνατη τη διέλευση της γέφυρας. Η ανακλινόμενη γέφυρα του Αγγίτη αναφέρεται σε ένα λαϊκό τραγούδι που εξυμνεί τα κατορθώματα του αγωνιστή Νικοτσάρα (Νίκος Τσάρας 1770-1807) που σε μια μάχη με τους Τούρκους, στην προσπάθειά του να περάσει στην απέναντι όχθη κι από κει στο Πράβι (Ελευθερούπολη), έσπασε τις αλυσίδες που κρατούσαν όρθια τη γέφυρα, που έπεσε μέχρι το άλλο βάθρο, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα σ' αυτόν και τα παλικάρια του να διαφύγουν. Ένα μικρό απόσπασμα, όπως το καταγράφει ο Π. Πέννας, είναι το ακόλουθο:





77α. Το γεφύρι του Αγγίτη ποταμού (δυτική άποψη).

77β. Το γεφύρι του Αγγίτη ποταμού (ανατολική άποψη).

Τα παλληκάρια φώναξε στις τέσσερες ο Νίκος.
"Ακούστε, παλληκάρια μου, λίγα κι αντρειωμένα·
βάλτε τσελίκι στην καρδιά και σίδερο στα πόδια,
κι αφήστε τα τουφέκια σας και βγάλτε τα σπαθιά σας,
γιουρούσι για να κάμωμε να φτάσωμε στο Πράβι."
Τον δρόμο πήραν σύνταχα κι έφτασαν στο γεφύρι.
Ο Νίκος με το δαμασκί την άλυσό του κόφτει,
φεύγουν οι Τούρκοι σαν τραγιά, πίσω το Πράβι αφήνουν.

(Π. Πέννας: *Ιστορία των Σερρών 1383-1913*, Ι.Λ.Ε.Σ.Μ., έκδ. 2, Αθήνα 1966, σ.σ. 113-114).

Η κοπή των αλυσίδων από τον Νικοτσάρα, όπως αναφέρεται στο λαϊκό τραγούδι, αποτελεί για μένα την καλύτερη απόδειξη και επιβεβαιώνει τις εκτιμήσεις μου για την ύπαρξη ανακλινόμενης γέφυρας στο σημείο εκείνο. Η μέθοδος της ανακλινόμενης αυτής γέφυρας μάς θυμίζει τις πύλες των μεσαιωνικών κάστρων που ήταν συγχρόνως και γέφυρες, κάτω από τις οποίες και γύρω από τα κάστρα υπήρχε τάφρος με νερό, που ενίσχυε την άμυνά τους σε διάφορες επιθέσεις. Μια τέτοια πύλη-γέφυρα συναντάμε στο κάστρο του τάγματος των Ιωαννιτών ιπποτών στη Ρόδο, με την ονομασία πύλη του Αμπουάζ και με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό το μεγάλο βάθος της τάφρου, που είναι περίπου 10 μ. από το κατάστρωμα της γέφυρας, όταν είναι κατεβασμένη. Σήμερα



επάνω στη δίοδο έχουν τοποθετήσει μερικές ράγες από την παρακείμενη σιδηροδρομική γραμμή που παροπλίστηκε, έτσι ώστε να είναι δυνατή η διάβαση της γέφυρας.

Τα τόξα της γέφυρας είναι οξυκόρυφα και οι διαστάσεις τους από βορρά προς νότο είναι οι εξής:

1. Το πρώτο τόξο έχει άνοιγμα καμάρας 5 μ. και η επιφάνεια του νερού απέχει από το κατάστρωμα της γέφυρας 2,05 μ., ενώ το ύψος του νερού φθάνει τον θόλο της.

2. Το δεύτερο τόξο έχει άνοιγμα καμάρας 7,90 μ. και η επιφάνεια του νερού απέχει από το κατάστρωμα της γέφυρας 2,80 μ.

3. Το τρίτο τόξο, που είναι και το μεγαλύτερο της γέφυρας, έχει άνοιγμα καμάρας 10 μ. και η επιφάνεια του νερού απέχει από το κατάστρωμα της γέφυρας 4,10 μ.

4. Το τέταρτο τόξο έχει άνοιγμα 0,80 μ. και η επιφάνεια του νερού απέχει από το κατάστρωμα της γέφυρας 3 μ., ενώ τα νερά του ποταμού φθάνουν μέχρι το θόλο της.

Μετά το τέταρτο τόξο ακολουθεί η καινούργια δίοδος, που δημιουργήθηκε με την κατασκευή δύο κατακόρυφων πέτρινων βάθρων, ένα στη βόρεια πλευρά μέσα στο νερό και το άλλο σε απόσταση 4 μ. από την όχθη. Επάνω στα βάθρα κατέβαινε η ανακλινόμενη γέφυρα, καθιστώντας έτσι δυνατή τη διέλευση του ποταμού από ανθρώπους και ζώα, αφού η γέφυρα είχε 5,65 μ. πλάτος.

Το γεφύρι είναι χτισμένο με πελεκητούς πωρόλιθους. Το κατάστρωμα του διαδρόμου ανάβασης είναι λιθόστρωτο και στα



77γ. Το γεφύρι του Αγγίτη ποταμού (γενική άποψη).

άκρα του αντί για αρκάδες υπάρχουν μεγάλες λιθόπλακες διαστάσεων 1,20 μ. επί 0,50 μ., οι οποίες προεξείχαν της υπόλοιπης τοιχοποιίας κατά 5 με 10 εκ., με σκοπό να προστατεύουν τους αρμούς των θολιτών, ενώ τέλος τα κλειδιά από τους θολίτες έχουν διαστάσεις 50 επί 15 εκ. Ένα άλλο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του γεφυριού είναι ο πρωτότυπος τρόπος κατασκευής του που δεν τον έχουμε συναντήσει αλλού μέχρι σήμερα. Συνήθως μέχρι τώρα ξέραμε ότι το σώμα ανάμεσα στις καμάρες καλυπτόταν με τοιχοποιία που έφθανε μέχρι το τόξο της γέφυρας. Στο συγκεκριμένο γεφύρι, ανάμεσα στις καμάρες, υπάρχουν τρεις παράλληλοι τοίχοι που ενώνονται με δύο αρμούς πάχους 50 εκ. ο καθένας, τους οποίους στο κατάστρωμα της γέφυρας κάλυψαν με λιθόπλακες. Με αυτόν τον τρόπο η γέφυρα απέκτησε μεγαλύτερη ελαστικότητα και απορροφούσε περισσότερο τους κραδασμούς από τα μεγάλα φορτία που δέχονταν στο κατάστρωμά της. Υπάρχει μεγάλη ομοιότητα με το γεφύρι της Συμβολής, με τη διαφορά ότι αυτό έχει πιο ελαφριά κατασκευή.

Ο Σερραίος ιστορικός καθηγητής του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Ξάνθης Δ. Σαμσάρης τοποθετεί την κατασκευή του στην ρωμαϊκή περίοδο (Δ. Σαμσάρης: *Ιστορική Γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 49).

Ο Γεώργιος Χατζηκυριακού αναφέρει: *«Ἐξ Ἀλιστράτης κατερχόμεθα ἔφιπποι καί μετά ὥρας πορείαν διαβαίνομεν τήν λιθίνην γέφυραν, κάτωθεν τῆς ὁποίας ρέει ἔρεμα καί μελαγχολικῶς ὁ Ἀγγίτης»*. (Γ. Χατζηκυριακού: *Σκέψεις καί ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀγά τήν Ἀνατολικήν Μακεδονίαν 1905-1906*, Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1962).

Ο Ζώτος Μολοσσός επίσης κάνει αναφορά στο γεφύρι (Ζ. Μολοσσός: *Δρομολόγιο Ελληνικής Χερσονήσου 1878*).

Τέλος ο Γάλλος πρόξενος και περιηγητής E.M. Cousinery αναφέρει επίσης το γεφύρι (E. M. Cousinery: *Voyage dans La Macedoine*, τ. 2ος, Paris 1831, κεφ. Χ, σ. 5).

Την πρώτη φωτογράφηση πραγματοποίησα το 1990, ενώ σε μια δεύτερη επίσκεψή μου, με τη συνοδεία του Κάσσανδρου Παπαπαναγιώτου στις 26.4.2004, μέτρησα και τις διαστάσεις του.

Ο Νικοτσάρας και οι αλυσίδες της γέφυρας

Για τον Νικοτσάρα και τα κατορθώματά του αντλούμε σημαντικές πληροφορίες από τον Π. Πέννα (Π. Πέννας: *Ιστορία των* Σερρών *1383-1913,* Ι.Λ.Ε.Σ.Μ, έκδ. 2α Αθήνα 1966). Τον συγγραφέα είχα την τιμή να γνωρίσω το 1989 σε μια επίσκεψή μου στην Αθήνα, με σκοπό να τον ενημερώσω για την έρευνά μου, οπότε και μου γνωστοποίησε μια ανάλογη εργασία του Σπύρου Μαντά για τα ηπειρώτικα γεφύρια.

Ο Νικοτσάρας γεννήθηκε στα Γιαννωτά της Ελασσόνας γύρω στα 1770 και έγινε αρματολός, διαδεχόμενος τον πατέρα του. Από νωρίς άρχισε την αντίσταση και το 1807 αποδέχθηκε τη συνεργασία που του πρότεινε ο Ρώσος ναύαρχος Σινιάβιν, όταν συναντήθηκαν στην Τένεδο, για να ενισχύσει τον αγώνα κατά των Τούρκων. Ο Νικοτσάρας αμέσως συγκρότησε ένα σώμα με 550 περίπου αγωνιστές και κατέφθασε στη Χαλκιδική. Για να δικαιολογήσει την παρουσία του στις τοπικές αρχές, ισχυρίστηκε ότι ήταν απεσταλμένος του Αλή πασά προς βοήθεια των Τούρκων που πολεμούσαν τους Ρώσους στη Βουλγαρία. Όταν οι Τούρκοι τον υποψιάστηκαν, αναγκάστηκε να φανερωθεί, οπότε και άρχισε η καταδίωξή του. Από τη στιγμή εκείνη αρχίζει η ηρωική περιπέτεια του Νικοτσάρα με τα καταπληκτικά κατορθώματά του και τις νίκες που επέτυχε κατά του κατακτητή, που άγγιξαν τα όρια του θρύλου, με αποτέλεσμα ο λαός σε ανταπόδοση να του αφιερώσει ύμνους. Αφού διέσχισε τα βουνά της Κερκίνης, μετά από αλλεπάλληλες μάχες στο νομό Σερρών, κατέφθασε στις εκβολές του Στρυμόνα για να συναντήσει τον ρωσικό στόλο. Δυστυχώς, όμως, ο ναύαρχος Σινιάβιν δεν κράτησε την υπόσχεσή του κι έτσι ο Νικοτσάρας εγκλωβίστηκε στην περιοχή με μόνη διέξοδο προς την ελευθερία τη γέφυρα του Αγγίτη, την οποία όμως φρουρούσαν πολυάριθμοι Τούρκοι. Τότε, λοιπόν, ο Νικοτσάρας με τα παλικάρια του πέταξαν τα όπλα και με τα σπαθιά στα χέρια απώθησαν τους Τούρκους, έκοψε ο ίδιος τις αλυσίδες που συγκρατούσαν το ανακλιμένο κομμάτι της γέφυρας και, αφού πέρασαν από την Ελευθερούπολη, έφθασαν στην Χαλκιδική κι από κει στο Άγιο Όρος. Έτσι γράφτηκε η εποποιία της γέφυρας του

Αγγίτη, που ήταν το προανάκρουσμα του μεγάλου ξεσηκωμού και της εθνικής επανάστασης του 1821. Για το σπάσιμο των αλυσίδων της γέφυρας του Αγγίτη αναφέρει ο Ν. Κασομούλης: *« Η θραῦσις τῆς ἁλύσου τοῦ Ἀγγίτου ἐγένετο διά πελέκεως»*. Σχετικά με την τύχη του πέλεκυ ο ίδιος αναφέρει ότι: *«Τόν πέλεκα τοῦτον τόν ἔφερε πάντα μαζύ του ἔπειτα ὁ Γούλας Δράσκου μέχρι τό 1815, ὅπου τόν εἶδα καί μόνος μου εἰς τήν ζώνη του, εἰς Σέρρας»*. (Ν. Κασομούλης: *Στρατιωτικά Ενθυμήματα*, τ. 1ος, Αθήνα 1941). Ο Νικοτσάρας πέθανε λίγο χρόνο μετά την εκστρατεία του σε ηλικία τριάντα έξι ετών το Μάρτιο του 1807.

78. Το γεφύρι της Συμβολής ή Κατίν Κιοπερσί

Βρίσκεται στα σύνορα των νομών Σερρών και Δράμας και συγκεκριμένα μεταξύ του οικισμού Άνω Συμβολής της επαρχίας Φυλλίδας και Φωτολίβους Δράμας. Στην περίοδο της τουρκοκρατίας ήταν γνωστό με το όνομα Kadim Köprü ή Κατίν Κιοπερσί. Ο Γεώργιος Τσότσος μάς αναφέρει ότι ο πρώτος που έγραψε για το γεφύρι ήταν ο Γάλλος Philippes Collart (P. Collart: *Ville de Macedoine*, Paris 1937) και επίσης ότι η πρώτη καμάρα από την δυτική πλευρά κατεδαφίστηκε τον Σεπτέμβριο του 1996 κατά την εκτέλεση αρδευτικών έργων, χωρίς όμως να ενημερώσουν τις αρμόδιες υπηρεσίες (Γ. Τσότσος: *Μακεδονικά γεφύρια*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 158). Το γεγονός αυτό διαπιστώσαμε με τον Διευθυντή της Βιβλιοθήκης Ιωάννη Σαπουντζή, όταν επισκεφτήκαμε το γεφύρι στις 15.2.2004. Αργότερα άλλαξε ο ρους του ποταμού που σήμερα περνάει λίγα μέτρα δυτικότερα. Το γεφύρι ήταν τρίτοξο και η πρώτη καμάρα από τα ανατολικά έγινε μεταγενέστερα. Πρόκειται για μια βαριά κατασκευή, που μας παραπέμπει στην αρχαϊκή ή την ελληνιστική ή την πρώιμη ρωμαϊκή εποχή, χωρίς να μπορούμε να το προσδιορίσουμε επακριβώς, αφού σε όλες αυτές τις περιόδους χρησιμοποιούσαν παρόμοια τεχνική στην κατασκευή των γεφυριών. Το συνολικό μήκος του γεφυριού



78α. Το γεφύρι της Συμβολής ή Κατίν Κιοπερσί.

φθάνει τα 37 μ. και το πλάτος τα 3 μ. Η κατεδαφισμένη καμάρα και η πρώτη από τα δυτικά έχουν τις ίδιες διαστάσεις με άνοιγμα τόξου 4,10 μ. και ύψος περίπου 1,50μ., ενώ το ύψος του γεφυριού από τη βάση μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας είναι 2,90 μ.· πρέπει όμως να αναφέρουμε ότι έγινε προσθήκη στο κατάστρωμα της γέφυρας που φθάνει τα 80 εκ. ύψος. Όλα τα τόξα ήταν κτισμένα με βαριά κατασκευή, γι αυτό και οι θολίτες έχουν διαστάσεις 40 εκ. ύψος και 20 εκ. πλάτος. Το τελευταίο τόξο και πρώτο από την ανατολική πλευρά κατασκευάστηκε μεταγενέστερα και έχει άνοιγμα 4,20 μ. και ύψος 1,60 μ., ενώ το ύψος από τη βάση της καμάρας μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας είναι σε αυτό το σημείο 2,70 μ. Επάνω στους τελευταίους θολίτες των τόξων και στην άκρη του καταστρώματος είχαν τοποθετήσει, όπως και στο γεφύρι της Αγγίστας, μεγάλες ασύμμετρες λιθόπλακες, που προεξείχαν από την υπόλοιπη τοιχοποιία κατά πέντε με δέκα εκατοστά, προστατεύοντας έτσι τους αρμούς από διάβρωση. Το γεφύρι αυτό εκτιμούμε ότι βρισκόταν στον δρόμο που ξεκινούσε από τους Φιλίππους, περνούσε από την Αλιστράτη, τον Σφελινό και έξω από τη σημερινή Νέα Ζίχνη.

ΤΑ ΠΕΤΡΙΝΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΔΡΑΜΑΣ ΣΤΟΝ ΑΓΓΙΤΗ

79. Το γεφύρι στην περιοχή των χωριών Κοκκινόγεια και Γραμμένη του νομού Δράμας

Στο δρόμο από το χωριό Κοκκινόγεια προς Γραμμένη και 500 μ. βόρεια από τη σιδερένια γέφυρα επί του Αγγίτη, ακολουθούμε προς τα δεξιά ένα χωματόδρομο ο οποίος μετά



78β. Το γεφύρι της Συμβολής ή Κατίν Κιοπερσί (δεξιό τόξο).



79α. Το γεφύρι στην περιοχή των χωριών Κοκκινόγεια και Γραμμένη του νομού Δράμας (κατάντη).

από 400 μ. περίπου μας οδηγεί στο γεφύρι. Είναι δίτοξο με συνολικό μήκος 18 μ., ενώ το αρχικό του πλάτος ήταν 2,40 μ. Σήμερα το πλάτος του είναι 3,20 μ., διότι έγινε επέκταση με πλάκα από σκυρόδεμα 40 εκ. και στις δύο πλευρές. Το δυτικό τόξο έχει άνοιγμα καμάρας 4 μ. και ύψος 1 μ., ενώ από την επιφάνεια του νερού μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας το ύψος είναι 1,90 μ. Το ανατολικό τόξο έχει άνοιγμα καμάρας 4,90 μ. και ύψος 1 μ., ενώ από την επιφάνεια του νερού μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας το ύψος είναι επίσης 1,90 μ. Είναι κατασκευασμένο από πελεκητό πωρόλιθο.

80. Το τετράτοξο γεφύρι του Μααρά

Βρίσκεται 500 μ. από το σπήλαιο του Μααρά απ' όπου πηγάζει ο Αγγίτης. Είναι τετράτοξο με συνολικό μήκος 26 μ., το αρχικό του πλάτος ήταν 2,50 μ., ενώ σήμερα φτάνει τα



79β. Το γεφύρι στην περιοχή των χωριών Κοκκινόγεια και Γραμμένη του νομού Δράμας (ανάντη).



80α. Το τετράτοξο γεφύρι του Μααρά (κατάντη).



80β. Το τετράτοξο γεφύρι του Μααρά (ανάντη).

3,50 μ. μετά από προσθήκη πλάκας σκυροδέματος. Το κατάστρωμα ασφαλτοστρώθηκε και κτίστηκαν στηθαία από τσιμέντο, ενώ τοποθετήθηκαν σιδερένια κιγκλιδώματα, αλλοιώνοντας έτσι την παραδοσιακή του μορφή. Το πρώτο τόξο από τα νότια έχει άνοιγμα καμάρας 2,50 μ., το δεύτερο 4 μ., το τρίτο επίσης 4 μ. και το τέταρτο 2,30 μ. Το ύψος από την στάθμη των νερών μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας είναι 2,50 μ. Σήμερα εξυπηρετεί τον δρόμο που οδηγεί στο σπήλαιο του Μααρά.



81α. Το μικρό γεφυράκι του Μααρά.



81β. Ο διάδρομος διάβασης στο μικρό γεφυράκι του Μααρά.

81. Το μικρό γεφυράκι του Μααρά

Βρίσκεται 5 μ. δυτικά της νότιας πλευράς του τετράτοξου γεφυριού από το οποίο απέχει περίπου 10 μ. Είναι επάνω σε ένα μικρό ρέμα παράλληλο στον ποταμό Αγγίτη, το οποίο σήμερα δεν έχει νερό. Έχει μήκος και πλάτος 2,60 μ., ενώ η καμάρα του έχει άνοιγμα 1,70 μ. και ύψος 0,65 μ., το δε συνολικό του ύψος μαζί με το τόξο είναι 0,90 μ. Εκτιμούμε ότι το μικρό αυτό γεφυράκι μαζί με την τετράτοξη κατασκευάστηκαν την περίοδο της τουρκοκρατίας.

82. Το κατεστραμμένο γεφύρι του Μααρά

Σύμφωνα με τον Γ. Τσότσο περίπου 100 μ. νότια από την είσοδο του σπηλαίου Μααρά υπήρχε ακόμη ένα πέτρινο γεφύρι το οποίο καταστράφηκε μετά το 1922 (Γ. Τσότσος: *Μακεδονικά γεφύρια,* University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 191).

ΤΑ ΠΕΤΡΙΝΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΓΓΑΙΟΥ

83. Το γεφύρι στη θέση Κρεμαστή

Βρίσκεται στο δρόμο Μικρού Σουλίου - Ροδολίβους στη θέση Κρεμαστή. Σώζονται μόνο το βορειοανατολικό βάθρο και ο πτερυγότοιχος μήκους 5 μ. στην ίδια πλευρά. Είχε



83α. Τμήμα του πτερυγότοιχου της γέφυρας στη θέση Κρεμαστή.



83β. Το βορειοανατολικό βάθρο της γέφυρας στη θέση Κρεμαστή.



84. Το γεφύρι στο κεντρικό πηγάδι του χωριού Λακκοβίκια.

μήκος 2, 25 μ. και ύψος 1,40 μ. Τις πληροφορίες μου έδωσε ο Στέργιος Πάνκος του Αγγέλου, κάτοικος Ροδολίβους. Την περιοχή επισκέφτηκα στις 23.10.2005.

84. Το γεφύρι στο κεντρικό πηγάδι του χωριού Λακκοβίκια

Βρίσκονταν στο κεντρικό πηγάδι του χωριού Λακκοβίκια. Σώζεται μόνο το επάνω μέρος της καμάρας από το οποίο υπολογίζεται το πλάτος της γέφυρας που ήταν 2,40μ. Την περιοχή επισκέφτηκα στις 23.10.2005.

85. Το γεφύρι νότια του χωριού Λακκοβίκια

Πρόκειται για βυζαντινό μονότοξο γεφύρι που βρίσκεται στο καλντερίμι από τα Λακκοβίκια προς τη θάλασσα. Είναι ένα καλοδιατηρημένο και όμορφο γεφύρι που έχει μήκος από δυτικά και την κατάντη πλευρά 16,20 μ. και από



85α. Ο διάδρομος διάβασης στο γεφύρι νότια του χωριού Λακκοβίκια.



85β. Η κρύπτη στο γεφύρι νότια του χωριού Λακκοβίκια



85γ. Το γεφύρι νότια του χωριού Λακκοβίκια.

ανατολικά και την ανάντη πλευρά 18,40 μ. Το άνοιγμα της καμάρας από την ανάντη πλευρά είναι 5,30 μ. και από την κατάντη 5,25 μ. Το μέγιστο πλάτος του καταστρώματος είναι 3,75 μ. Είναι θεμελιωμένο επάνω σε βράχο, ο οποίος από την κατάντη πλευρά και βορειοδυτικά έχει ύψος 1,40 μ. και νοτιοδυτικά 2 μ., ενώ από την ανάντη πλευρά και βορειοανατολικά έχει ύψος 1,83 μ. και νοτιοανατολικά 1,50 μ. Αξιοσημείωτο στοιχείο είναι η ύπαρξη στο νοτιοδυτικό μέρος μιας κρύπτης διαστάσεων μήκους 3 μ, πλάτους 1,25 μ. και ύψους 3,50 μ., η οποία ανακαλύφθηκε τυχαία από τη διάβρωση και πτώση του τοίχου. Το ύψος της καμάρας από την κοίτη μέχρι τον θόλο είναι 3,30 μ., ενώ το συνολικό ύψος από την ανάντη πλευρά είναι 6,30 μ. και από την κατάντη 6,50 μ. Οι θολίτες προστατεύονται από μαρκίζα που προεξέχει 6,5 εκ. Την περιοχή επισκέφτηκα στις 23.10.2005.



86α. Το γεφύρι νοτιοανατολικά του χωριού Λακκοβίκια.



86β. Λεπτομέρεια από την καμάρα της γέφυρας νοτιοανατολικά του χωριού Λακκοβίκια.



86γ. Η κορυφή της καμάρας και το κλειδί της γέφυρας νοτιοανατολικά του χωριού Λακκοβίκια.



86δ. Ο διάδρομος διάβασης της γέφυρας νοτιοανατολικά του χωριού Λακκοβίκια.

86. Το γεφύρι νοτιοανατολικά του χωριού Λακκοβίκια

Ακολουθώντας τον άνω ρου του ποταμού με κατεύθυνση ανατολικά και μετά 40 περίπου λεπτά βρίσκεται το μονότοξο γεφύρι που έχει μήκος 15 μ., πλάτος 3,75 μ. και ύψος από την ανάντη πλευρά 3,70μ. και από την κατάντη 3,75 μ. Το άνοιγμα της καμάρας από την κατάντη πλευρά είναι 4,70 μ. και από την ανάντη 4,65 μ. Το ύψος της καμάρας από την κοίτη μέχρι τον θόλο είναι 2,90 μ. Στην βορειοανατολική πλευρά υπάρχει πτερυγότοιχος 2,40 μ. Οι θολίτες έχουν διαστάσεις μήκους και ύψους 45εκ. και προστατεύονται από μαρκίζα που προεξέχει κατά 6-7 εκ. Την περιοχή επισκέφτηκα στις 23.10.2005.

ΤΑ ΠΕΤΡΙΝΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΒΙΣΑΛΤΙΑΣ

87. Το γεφύρι στο ρέμα «ο λάκκος του Γερούξαλη»

Βρίσκεται 8 χιλιόμετρα νότια από το Αηδονοχώρι στον χείμαρρο που ονομάζεται «λάκκος του Γερούξαλη» από το όνομα ενός Τούρκου κτηνοτρόφου, που έμενε με τα κοπάδια του στην περιοχή. Η τοποθεσία ονομάζεται Λημορούδια από το λημόρια, παραφθορά του μνημόρια, δηλαδή μνήματα. Το γεφύρι είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 5,60, μήκος 19, πλάτος 2,20 και ύψος 3,60 μέτρα. Ο λίθος του κλειδιού έχει ύψος 40 εκ, πλάτος στο επάνω μέρος 33 εκ. και στο κάτω 24 εκ. Κατά πάσα πιθανότητα είναι ρωμαϊκής εποχής, με πολλά κοινά χαρακτηριστικά με αυτά που θα αναφέρω παρακάτω, τα οποία βρίσκονταν στον οδικό άξονα δυτικά του ποταμού Στρυμόνα, που ξεκινούσε από την Αμφίπολη, περνούσε από τα ρωμαϊκά λουτρά των Θερμών και ίσως κατέληγε στην πολιτεία της Βέργης. Το επισκέφθηκα στις 13.3.2004 με τον Χρήστο Σύκιαρη που με οδήγησε στο γεφύρι, γιατί ο δρόμος στην κυριολεξία ήταν αδιάβατος.



87α. Το εσωτερικό της καμάρας της γέφυρας στο ρέμα "ο λάκκος του Γερούξαλη".

Σελ. 127. 87δ. Το γεφύρι στο ρέμα "ο λάκκος του Γερούξαλη".



87β. Τμήμα καμάρας της γέφυρας στο ρέμα "ο λάκκος του Γερούξαλη".



87γ. Το βάθρο της γέφυρας στο ρέμα "ο λάκκος του Γερούξαλη".



88. Το γεφύρι της Ντρίστας

Βρίσκεται 5 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά από το Αηδονοχώρι, μέσα σε μια ρεματιά που ονομάζεται Καστρόλακκας. Είναι δίτοξο με συνολικό μήκος 38 μ. και πλάτος 2,30 μ., ενώ το ανώτερο ύψος από τη στάθμη των νερών φθάνει τα 7,40 μ. Το δυτικό τόξο έχει άνοιγμα καμάρας 5,80 μ. και ύψος 3,25 μ., ενώ το συνολικό ύψος αυτής της καμάρας από την βάση της μέχρι το κατάστρωμα του γεφυριού είναι 3,80 μ. Το ανατολικό τόξο, που είναι και μεγαλύτερο, έχει άνοιγμα καμάρας 10 μ., ύψος από την κατάντη πλευρά 6,65 μ., ενώ το συνολικό ύψος από την κατάντη πλευρά από την στάθμη των νερών μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας είναι 7,40 μ. Από την ανάντη πλευρά το ύψος της καμάρας είναι 6,50 μ., ενώ το συνολικό ύψος της



88α. Η μεγάλη καμάρα από το γεφύρι της Ντρίστας.



88β. Το γεφύρι της Ντρίστας.

ίδιας πλευράς είναι 7,25 μ. Το γεφύρι της Ντρίστας είναι το δεύτερο μετά από αυτό του Γερούξαλη που βρίσκεται στον οδικό άξονα δυτικά του ποταμού Στρυμόνα και που κατευθύνεται προς τα βόρεια. Είναι κατά πάσα πιθανότητα και αυτό ρωμαϊκής εποχής και έχει την ίδια τεχνική κατασκευής με όλα τα γεφύρια αυτού του οδικού άξονα. Η ιδιομορφία τους έγκειται στο ότι, πριν αρχίσει η κατασκευή του τόξου, τοποθετούσαν μια πετρόχτιστη βάση και στις δύο πλευρές ύψους περίπου 1,20 μ., επάνω στην οποία πατούσε το τόξο. Από πάνω του περνούσαν πήλινοι σωλήνες ύδρευσης που αργότερα αντικαταστάθηκαν με σιδερένιους. Τα τόξα του γεφυριού είναι κατασκευασμένα από πελεκητές πέτρες από την

κοίτη του χειμάρρου. Λίγο πιο πάνω βρίσκεται η πηγή από την οποία υδροδοτείται το Αηδονοχώρι, που ονομάζεται Κορεάσμου, που σημαίνει κόρη του άσματος, και σύμφωνα με την παράδοση υπάρχει ο εξής θρύλος γι' αυτή: *«Στα παλιά χρόνια ένας άνδρας από την χώρα των Ηδωνών, από την αρχαία Τράγιλο, έκλεψε την κόρη της βασίλισσας των Εζεβών (σημερινή Δάφνη) και την πήγε σε μια πλαγιά δίπλα στο γεφύρι. Από τον θρήνο (άσμα) της κόρης συγκινήθηκε ο βράχος που ήταν δεμένη, έσπασε και άρχισε να αναβλύζει νερό μέσα από μια σχισμή»*. Τον μύθο αυτό δημοσίευσε ο Γ. Τσότσος, όπως του τον διηγήθηκε ο Βασίλειος Λώτης κάτοικος Αηδονοχωρίου. (Γ. Τσότσος: *Μακεδονικά γεφύρια, University* Studio Press, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 162). Το γεφύρι το επισκέφθηκα στις 7.3.2004 με τον Αθανάσιο Φουτσιτζή που κατάγεται από το χωριό Άγιος Δημήτριος, που βρίσκεται πολύ κοντά στο Αηδονοχώρι.



88γ. Τμήμα της μεγάλης καμάρας από το γεφύρι της Ντρίστας.

89. Το γεφύρι του Λευκοτόπου

Βρίσκεται βορειοδυτικά του Λευκοτόπου. Εκτιμούμε ότι είναι ρωμαϊκής εποχής, όπως και αυτό της Ντρίστας. Επί τουρκοκρατίας εξυπηρετούσε το χωριό Ντερέ Μαχαλά που κατοικούνταν μέχρι το 1912 από 150 περίπου μωαμεθανούς. Μετά τον Αύγουστο του 1915 κατοικήθηκε από 180 Έλληνες, από τους οποίους οι 54 ήταν από την γύρω περιοχή και οι υπόλοιποι πρόσφυγες. Είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 3,30 μ. και ύψος από την κοίτη του ρέματος 2,40 μ., από τα οποία τα 35 εκ. είναι το ύψος των θολιτών. Το συνολικό του μήκος είναι 14 μ. και το πλάτος 2,75 μ. Το δυτικό βάθρο από την κατάντη πλευρά έχει ύψος 0,90 μ. και από την ανάντη 0,70 μ. και επομένως το καθαρό ύψος της καμάρας μέχρι το ψηλότερο σημείο του θόλου της από την κατάντη πλευρά είναι 1,15 μ. και από την ανάντη 1,35 μ. Είναι κατασκευασμένο από πελεκητό πωρόλιθο. Το επισκέφθηκα στις 3.4.2004 με οδηγό τον Ιωάννη Πιλιτζίδη.



89α. Το γεφύρι του Λευκοτόπου (ανάντη).



89β. Το γεφύρι του Λευκοτόπου (κατάντη).

90. Το γεφύρι του Σιτοχωρίου

Βρίσκεται δυτικά του Σιτοχωρίου και λίγες εκατοντάδες μέτρα βορειονατολικά από το γεφύρι του Λευκοτόπου. Πρόκειται για ένα μικρό μονότοξο γεφύρι που, δυστυχώς, καταστράφηκε μάλλον από τα χέρια κάποιου χρυσοθήρα. Είχε μήκος 4,50 μ., πλάτος 2,50 μ. και ύψος 1 μ., ενώ σήμερα κάτω από την κατεστραμμένη καμάρα του υπάρχει ένα νεροφάγωμα ύψους 2,50 μ. Ήταν κατασκευασμένο από πελεκητό πωρόλιθο της περιοχής. Το επισκέφτηκα στις 29.2.2004 με τους Ιωάννη Θανασούδα και Στέφανο Δημητρίου. Ο Δ. Σαμσάρης το τοποθετεί στην ρωμαϊκή εποχή μαζί με τον παρακείμενο λιθόστρωτο δρόμο (Δ. Σαμσάρης: *Ιστορική γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 51, σημ. 2.2).



90. Τμήμα βάθρων από το γεφύρι του Σιτοχωρίου.

91. Η πρώτη γέφυρα του Χουμνικού

Το πρώτο γεφύρι του Χουμνικού βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο του χωριού στην περιοχή που ονομάζεται Πηγάδι, πίσω από την αυλή ενός σπιτιού, και φαίνεται ευδιάκριτα ο λιθόστρωτος δρόμος που περνούσε από πάνω του με κατεύθυνση προς βορρά. Είναι μονότοξο με άνοιγμα καμάρας 4,10 μ., ύψος από την στάθμη του νερού μέχρι το ψηλότερο σημείο του θόλου της 3,40 μ., ενώ το συνολικό ύψος της γέφυρας μέχρι το κατάστρωμά της είναι 3,70 μ. Το μήκος της είναι 7 μ. και το πλάτος 2,60 μ., ενώ το κλειδί, δηλαδή η πέτρα που ασφαλίζει την καμάρα, έχει ύψος 30 εκ., πλάτος από την πάνω πλευρά 14 εκ. και από την κάτω 13 εκ., έτσι ώστε να λειτουργεί σαν σφήνα με την πάνω πλευρά πάντα μεγαλύτερη από την κάτω. Επάνω ακριβώς από τους θολίτες έχουν τοποθετήσει μία σειρά από πλάκες που εξέχουν 5 με 8 εκ., προστατεύοντας τους αρμούς από τα νερά της βροχής. Είναι κατασκευασμένο από πελεκητό πωρόλιθο της περιοχής. Στο γεφύρι υπάρχει πτερυγότοιχος που από την ανάντη πλευρά, δυτικά, έχει μήκος 3,60 μ. και ανατολικά 4,10 μ., ενώ από την κατάντη πλευρά, ανατολικά και δυτικά, έχει μήκος 3 μ.



91β. Το εσωτερικό της καμάρας της πρώτης γέφυρας του Χουμνικού.



91α. Η πρώτη γέφυρα του Χουμνικού (κατάντη).



91γ. Ο διάδρομος διάβασης της πρώτης γέφυρας του Χουμνικού.

91δ. Η πρώτη γέφυρα του Χουμνικού (ανάντη).

92. Η δεύτερη γέφυρα του Χουμνικού

Η δεύτερη γέφυρα του Χουμνικού βρίσκεται στα βόρεια του χωριού και από πάνω της περνάει ο ασφαλτοστρωμένος δρόμος που οδηγεί στα Θερμά Νιγρίτας και συγκεκριμένα στην περιοχή Τρεις Σεφτελιάκες. Πρόκειται για μονότοξη γέφυρα της οποίας οι αρχικές διαστάσεις ήταν μήκος 7 μ., πλάτος 2,20 μ. και ύψος 5,50 μ., ενώ μεταγενέστερα έγινε επέκταση σε πλάτος. Δεν είμαστε σίγουροι πότε κατασκευάστηκε, γιατί τσιμεντοποιήθηκε ολόκληρη.



92. Η δεύτερη γέφυρα του Χουμνικού.

93. Το γεφύρι στο Γερμανόρεμα δυτικά του κάστρου

Πρόκειται για ένα μεγάλο πέτρινο γεφύρι από το οποίο σώζεται μόνο το ένα βάθρο του, που το συγκρατεί ο βράχος επάνω στον οποίο ήταν κτισμένο. Το τμήμα της γέφυρας που διασώθηκε έχει μήκος 2,70 μ. και πλάτος 3 μ., ενώ τις ίδιες διαστάσεις έχει και ο βράχος στον οποίο ήταν τα θεμέλια. Το ύψος του τμήματος που σώζεται στην ανατολική πλευρά είναι 5,80 μ. από τα οποία τα 1,80 μ. είναι βράχος, ενώ στη δυτική πλευρά είναι 6,20 μ., από τα οποία τα 0,90 μ. είναι επίσης βράχος. Ανατολικά από το γεφύρι και σε απόσταση μικρότερη από εκατό μέτρα βρίσκονται τα τείχη άγνωστης αρχαίας πόλης. Εικάζεται ότι πρόκειται για την αρχαία Βισαλτία, γεγονός που ενισχύεται από την ύπαρξη ενός τόσο μεγάλου γεφυριού, που μόνο κοντά σε σημαντικές πόλεις έκτιζαν. Από κατοίκους της περιοχής πληροφορηθήκαμε ότι το ρέμα λέγεται Γερμανόρεμα, γιατί στον χώρο αυτό στη διάρκεια της Κατοχής σκότωσαν ένα Γερμανό στρατιώτη. Το Γερμανόρεμα είναι παραπόταμος του Γκουλιάμα Ρυάκα, που σημαίνει μεγάλο ποτάμι, περνάει βόρεια από την αρχαία πόλη, συνεχίζει δυτικά από τα Θερμά για να καταλήξει στον Στρυμόνα.

Το επισκέφτηκα στις 22.2.2004 με τη συνοδεία του Ιωάννη Θανασούδα, ύστερα από υπόδειξη του Παντούσα Γεωργίου Καραμάνη, αφού το γεφύρι βρίσκεται δίπλα στο μαντρί του.



93. Το βάθρο από το γεφύρι στο Γερμανόρεμα δυτικά του κάστρου.

94. Η γέφυρα Σουχνιάς ανάμεσα στον Σοχό και τη Νιγρίτα

Το γεφύρι βρίσκεται στον ποταμό Γκουλιάμα Ρυάκα (= μεγάλο ποτάμι) και συγκεκριμένα στα όρια της επαρχίας Βισαλτίας του Ν. Σερρών και Σοχού του Ν. Θεσσαλονίκης. Είναι μονότοξο, η καμάρα του έχει άνοιγμα 8 μ. και ύψος 3,10 μ., ενώ το συνολικό ύψος της γέφυρας από τη στάθμη του νερού μέχρι το κατάστρωμα είναι 3,40 μ. Το μήκος του είναι 20 μ. και το πλάτος 3,10 μ. Στη βορειοδυτική πλευρά υπάρχει πτερυγότοιχος μήκους 4,20 μ.· είναι κτισμένο από σχιστόλιθους της περιοχής. Για το γεφύρι μας αναφέρει ο Γάλλος πρόξενος E. M. Cousinery, αφού το συνάντησε στη διαδρομή από τη Νιγρίτα προς το Σοχό (E. M. Cousinery: *Voyage Dans La Macedoine*, τ. 2ος, Paris 1831, σ. 52). Εκτιμούμε ότι κατασκευάστηκε επί τουρκοκρατίας. Το επισκέφτηκα πρώτη φορά στις 22.2.2004 με τον Ιωάννη Αθανασούδα και λίγες μέρες αργότερα στις 29.2.2004 με τον ίδιο και με τον Στέφανο Δημητρίου.



94α. Η γέφυρα Σουχνιάς ανάμεσα στον Σοχό και τη Νιγρίτα (ανάντη).





94γ. Ο διάδρομος διάβασης της γέφυρας Σουχνιάς.

94β. Η γέφυρα Σουχνιάς ανάμεσα στον Σοχό και τη Νιγρίτα (κατάντη).

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΕΤΡΙΝΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΣΕΡΡΩΝ - ΒΡΟΝΤΟΥΣ ΚΑΙ ΑΛΛΟΥ

Τέσσερα νεότερα γεφύρια βρίσκονται στο δρόμο Σερρών - Βροντούς. Κτίσθηκαν προπολεμικά και είναι τα τελευταία που κατασκευάσθηκαν στο Ν. Σερρών με πέτρα, πριν δώσουν τη σκυτάλη στις σύγχρονες γέφυρες, που κατασκευάζονται με οπλισμένο σκυρόδεμα, σηματοδοτώντας έτσι το τέλος μιας εποχής πολλών αιώνων, όπου τα γεφύρια κτίζονταν με πέτρινη τοξωτή κατασκευή. Τα δυο πρώτα βρίσκονται ακριβώς πίσω από το καπνομάγαζο, μετά το κτίριο που στεγάζονταν το Αυστριακό Προξενείο, στο δρόμο για το χωριό Ελαιώνας.

95. Το πρώτο σύγχρονο πέτρινο γεφύρι

Το πρώτο έχει άνοιγμα τόξου 5,10 μ. και ύψος 2,65 μ., από τα οποία τα 1,55 μ. είναι τα βάθρα. Το μήκος του είναι 10 μ. και το πλάτος 3,50 μ.



95. Το πρώτο σύγχρονο πέτρινο γεφύρι.

96. Το δεύτερο σύγχρονο πέτρινο γεφύρι

Το δεύτερο βρίσκεται σε απόσταση είκοσι μέτρων βόρεια του πρώτου και έχει άνοιγμα καμάρας 1,95 μ., ύψος 1,35 μ., μήκος 3,50 μ. και πλάτος 3,50 μ.



96. Το δεύτερο σύγχρονο πέτρινο γεφύρι.

97. Το τρίτο σύγχρονο πέτρινο γεφύρι

Το τρίτο βρίσκεται στο 3ο χιλιόμετρο του δρόμου Σερρών - Βροντούς και συγκεκριμένα στο παλιό τμήμα του δρόμου που δεν χρησιμοποιείται σήμερα. Έχει άνοιγμα τόξου 1,50 μ., ύψος 1,20 μ., μήκος 2,20 μ. και πλάτος 4 μ.

98. Το τέταρτο σύγχρονο πέτρινο γεφύρι

Το τέταρτο βρίσκεται στο 12ο χιλιόμετρο του δρόμου Σερρών - Βροντούς, έχει άνοιγμα καμάρας 0,98 μ., ύψος 1,85 μ., μήκος 1,40 μ., πλάτος 4 μ. και το σχήμα του θυμίζει στενόμακρο πέταλο.



97. Το τρίτο σύγχρονο πέτρινο γεφύρι.



98. Το τέταρτο σύγχρονο πέτρινο γεφύρι.

99. Το δίτοξο γεφύρι πριν την διασταύρωση του Καπνοφύτου στο δρόμο Σιδηροκάστρου-Αχλαδοχωρίου

Και αυτό, όπως τα τέσσερα προηγούμενα γεφύρια, είναι από τα τελευταία πέτρινα τοξωτά γεφύρια και κατασκευάστηκε το1939.

Τα πέτρινα τοξωτά γεφύρια που εξυπηρετούσαν τη σιδηροδρομική γραμμή Δράμα - Σέρρες - Θεσσαλονίκη

Ήταν αρκετά και είχαν κατασκευαστεί γύρω στο 1870, όταν κατασκευάζονταν η σιδηροδρομική γραμμή, όμως όλα αυτά αντικαταστάθηκαν με σύγχρονες γέφυρες.

ΟΙ ΥΔΡΟΓΕΦΥΡΕΣ

Οι υδρογέφυρες είναι πέτρινα τοξωτά γεφύρια, που στο κατάστρωμά τους κατασκεύαζαν λίθινα αυλάκια, στα οποία κυλούσε νερό για την ύδρευση μιας πόλης ή την άρδευση χωραφιών. Οι πρώτοι που κατασκεύασαν εναέριους υδραγωγούς πάνω σε γέφυρες στερεωμένες σε μεγάλα πέτρινα τόξα ήταν οι Ρωμαίοι, οι οποίοι αργότερα χρησιμοποίησαν για την κατασκευή των τόξων τον οπτόπλινθο, που ήταν ψημένα τούβλα, κερδίζοντας έτσι χρόνο, αλλά επιτυγχάνοντας συγχρόνως και καλή κατασκευή. Με τέτοια υλικά είναι κατασκευασμένο το υδραγωγείο της Νικόπολης στην Πρέβεζα, στο οποίο έρχεται το νερό από τις πηγές του Λούρου ποταμού, διανύοντας μια διαδρομή πενήντα χιλιομέτρων και, αφού περάσει επάνω από τις κοκκινωπές καμάρες του Αϊ Γιώργη, καταλήγει στο Νυμφαίο της Νικόπολης. Το γεγονός ότι Έλληνες μηχανικοί δεν κατασκεύασαν υδρογέφυρες, παρόλο που η αρχιτεκτονική τους γνώριζε το τόξο από τον 3ο αιώνα π.Χ., οφείλεται μάλλον στο ότι η υδροδότηση μιας πόλης με αυτό τον τρόπο απαιτούσε τη μεταφορά νερού από μεγάλη απόσταση, κατασκευή που ήταν εύκολος στόχος σε περίοδο πολέμου, η καταστροφή της οποίας θα είχε άμεσο και αρνητικό αποτέλεσμα στην έκβασή του, αφού θα διακόπτονταν η

υδροδότηση της πόλης. Η τεχνική της μεταφοράς του νερού σε λίθινα ή πήλινα αυλάκια αναπτύχθηκε με σκοπό να ξεπεραστεί το πρόβλημα της ύπαρξης φυσικών γεωλογικών εμποδίων και να οδηγηθεί το νερό εκεί που υπήρχε ανάγκη. Απαιτούνταν όμως ειδικές τεχνικές, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται μια ελαφριά κλίση της κατασκευής για να υπάρχει συνεχής ροή του νερού, μέχρι να φτάσει στον προορισμό του σε κάποιο οικισμό ή για την άρδευση χωραφιών ή αργότερα για να χρησιμοποιηθεί σαν κινητήρια δύναμη στους υδρόμυλους. Στην εποχή της τουρκοκρατίας οι υδρογέφυρες ονομάζονταν κιμέρια. Η διαφορά τους από τα πέτρινα γεφύρια είναι στο πλάτος του καταστρώματος, που είναι σαφώς στενότερο με διαστάσεις από 0,60 μ. μέχρι 1 μ., κυρίως όμως στην ύπαρξη του λίθινου αυλακιού, που είχε συνήθως διαστάσεις ύψους και πλάτους 20 εκατοστών, εκτός εάν έπρεπε να μεταφέρουν μεγαλύτερες ποσότητες νερού, οπότε ήταν φαρδύτερο, ενώ το μήκος του ήταν ανάλογο με αυτό της γέφυρας.



99. Το δίτοξο γεφύρι πριν την διασταύρωση του Καπνοφύτου στο δρόμο Σιδηροκάστρου-Αχλαδοχωρίου.

Εξαίρεση σε όλο το νομό Σερρών αποτελεί η κόκκινη γέφυρα με πλάτος καταστρώματος γύρω στα 3 μ. και λίθινο αυλάκι φάρδους 1 μ., αφού έπρεπε να μεταφέρει μεγάλη ποσότητα νερού που χρησιμοποιούνταν σαν κινητήριος δύναμη στους υδρόμυλους. Συγχρόνως αυτή η γέφυρα χρησιμοποιούνταν για τη διάβαση ανθρώπων και ζώων, αφού το ποτάμι των Αγίων Αναργύρων ήταν αδιάβατο τους χειμερινούς μήνες, γιατί κατέβαζε μεγάλες ποσότητες νερού.

ΟΙ ΥΔΡΟΓΕΦΥΡΕΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΤΟΥ ΧΕΙΜΑΡΡΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ

Τρία είναι τα κυρίως ρέματα που πηγάζουν βόρεια του Ξηροτόπου από τις νότιες υπώρειες του Λαϊλιά, τα οποία ενώνονται και σχηματίζουν τον χείμαρρο της Αγίας Βαρβάρας. Ο Ξηρότοπος βρίσκεται ανάμεσα σε δύο ρέματα από τα οποία το δυτικό ονομάζεται Λιάσκα (= στα σλαβικά η φουντουκιά), επειδή στις όχθες του υπάρχουν πολλές φουντουκιές, και πηγάζει από το ύψωμα Δεμίρ Καπί (= στα τούρκικα σιδερένια πόρτα), που η κορυφή του μοιάζει με δόντι. Το ανατολικό ρέμα ονομάζεται Ποτάμι ή Ρυάκα (= στα σλάβικα το ποτάμι), έχει περισσότερο νερό από τα άλλα, πηγάζει από τη θέση Κουρί, σχηματίζει ένα πανέμορφο φαράγγι κάτω και δυτικά του Λυκόλοφου, που έχει υψόμετρο 1667 μέτρα και είναι μετά τον Αλή Μπαμπά η δεύτερη πιο ψηλή κορυφή του Λαϊλιά και της οροσειράς της Βροντούς και, αφού περάσει τρία χιλιόμετρα νότια και ανατολικά από τον Ξηρότοπο, ενώνεται με το δυτικό ρέμα, σχηματίζοντας μία χαράδρα που την αποκαλούν Πέτκου Δερέ. Το ανατολικό ρέμα υδροδοτεί τον Ξηρότοπο, ενώ παλιότερα υδροδοτούσε ένα τμήμα της πόλης των Σερρών μαζί με το νερό που προέρχονταν από τις πηγές Μπατάνι του χειμάρρου του Λευκώνα. Στο ρέμα αυτό, στην περιοχή που ονομάζεται Μος (= στα σλαβικά γέφυρα) και συγκεκριμένα στο πέρασμα του ποταμού που βρίσκεται στο δρόμο που οδηγεί στον Ξηρότοπο, αριστερά από το 14ο χλμ. της οδού Σερρών - Λαϊλιά, υπήρχε μια ξύλινη γέφυρα που κατασκευάστηκε το 1916, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ζαχαρία Καρού, κατοίκου Ξηροτόπου. Το τρίτο ρέμα ονομάζεται Μουσνίτσα, όπως με πληροφόρησε ο Στέργιος Σαμαντάς, κάτοικος Ξηροτόπου, βρίσκεται τρία χιλιόμετρα ανατολικά του χωριού και συγκεκριμένα δυτικά από τη διασταύρωση του 14ου χλμ. Σερρών - Λαϊλιά, πηγάζει από τον Λυκόλοφο, διασχίζει ένα πανέμορφο φαράγγι, που φαίνεται πανοραμικά από το δρόμο, και νοτιότερα, δίπλα και βόρεια από τη μικρή σύγχρονη γέφυρα που βρίσκεται στο δρόμο που οδηγεί στον Ξηρότοπο, αριστερά από το 7ο χλμ. του δρόμου Σερρών - Λαϊλιά, ενώνεται με τα άλλα δύο ρέματα. Λόγω της καλής ποιότητας του νερού του χειμάρρου της Αγίας Βαρβάρας, επί τουρκοκρατίας το μετέφεραν με τρεις υδρογέφυρας στην περιοχή Άνω Καμενίκια για τις ανάγκες ύδρευσης της πόλης των Σερρών. Από τις τρεις υδρογέφυρες σήμερα σώζεται η μια, που είναι δίτοξη.

100. Η πρώτη υδρογέφυρα δίπλα και ανατολικά του πεδίου βολής

Σώζονται μόνο τα δύο βάθρα της.



100. Τα δύο βάθρα της πρώτης υδρογέφυρας δίπλα και ανατολικά του πεδίου βολής.



101α. Η αριστερή καμάρα της δεύτερης υδρογέφυρας, ανεβαίνοντας τον ρου του χειμάρρου.



101β. Η δεύτερη υδρογέφυρα, ανεβαίνοντας τον ρου του χειμάρρου.

101. Η δεύτερη υδρογέφυρα, ανεβαίνοντας τον ρου του χειμάρρου

Βρίσκεται ανατολικά του χειμάρρου της Αγίας Βαρβάρας. Σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση Είναι δίτοξη και έχει συνολικό μήκος 21 μ. και πλάτος 0,98 μ. Η νότια καμάρα έχει άνοιγμα τόξου 4,20 μ. και πλάτος 2,97 μ. Το νότιο βάθρο έχει ύψος 0,75 μ. και στηρίζεται σε βράχο ύψους 0,85 μ., ενώ το καθαρό ύψος του τόξου μέχρι το κλειδί είναι 1,67 μ. Το βόρειο βάθρο αποτελείται από κατακόρυφη βάση ύψους 1,30 μ., ενώ το ύψος του τόξου, μέχρι κάτω από τον κεντρικό θολίτη, είναι 1,76 μ. Το ύψος της νότιας καμάρας μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας, όπου βρίσκονταν το πέτρινο αυλάκι, ήταν 3,40 μ. αλλά μεταγενέστερα έγινε μια προσθήκη από μπετόν 50 εκ., ανεβάζοντας το ύψος σε 3,90 μ.

Η βόρεια καμάρα έχει άνοιγμα τόξου 3,20 μ., ύψος μέχρι κάτω από τον κεντρικό θολίτη 1,90 μ., ενώ το συνολικό ύψος μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας, μαζί με την τσιμεντένια προσθήκη, είναι 2,80 μ.

102. Η τρίτη υδρογέφυρα, όπως ανεβαίνουμε τον ρου του χειμάρρου

Από αυτή την υδρογέφυρα σώζονται μόνο τα δύο βάθρα.



102. Το βάθρο της τρίτης υδρογέφυρας, όπως ανεβαίνουμε τον ρου του χειμάρρου.

103. Η υδρογέφυρα στο ρέμα του Ιμαρέτ

Βλέπε Νο 22

104. Η υδρογέφυρα στον λόφο Μουσαλά στα δυτικά της περιοχής του Αγίου Παντελεήμονα (Τσουμπλέκ Ντερέ)

Το χαρακτηριστικό αυτής της υδρογέφυρας είναι ότι τα τόξα της είναι κτισμένα επάνω σε δύο διαζώματα. Στο πρώτο, που εφάπτεται του εδάφους, στηρίζονται τρεις καμάρες, ενώ στο δεύτερο πέντε και επάνω τους διακρίνεται ακόμη το πέτρινο αυλάκι απ' όπου περνούσε το νερό για την ύδρευση μεγάλου μέρους της πόλης των Σερρών την εποχή της τουρκοκρατίας, όπου και ανάγεται η κατασκευή της. Το συνολικό μήκος είναι 16,50 μ. και το ύψος 8,50 μ., ενώ το πλάτος του καταστρώματος από όπου περνάει το αυλάκι είναι 70 εκ. Στο κάτω διάζωμα η νότια καμάρα έχει άνοιγμα τόξου 1,30 μ., ύψος 0,95 μ. και πλάτος (πάχος) 1,55 μ. Η κεντρική καμάρα, που είναι η μεγαλύτερη από όλες, έχει άνοιγμα τόξου 7,50 μ., ύψος από την ανάντη μεριά 2,70 μ., από την κατάντη 4,20 μ. και πλάτος (πάχος) 1,55 μ. Η βόρεια έχει άνοιγμα τόξου 1,36 μ., ύψος 2,55 μ. και πλάτος (πάχος) 1,55 μ. Στη βάση, μεταξύ του πρώτου και του δεύτερου τόξου υπάρχει τοιχοποιία μήκους 1,50 μ., ενώ μεταξύ του δεύτερου και του τρίτου τόξου η τοιχοποιία έχει μήκος 3,50 μ. Στο επάνω διάζωμα οι τέσσερις καμάρες από τη νότια πλευρά έχουν άνοιγμα τόξου 2,96 μ., ύψος 3,40 μ. και πλάτος (πάχος) 0,98 μ., ενώ η πέμπτη, και πρώτη από τη βόρεια πλευρά, έχει άνοιγμα τόξου 2,96 μ., ύψος 2,96 μ. και πλάτος (πάχος) 0,98 μ. Ανάμεσα στα τόξα υπάρχει κι εδώ τοιχοποιία μήκους 0,90 μ., ενώ η αντίστοιχη μεταξύ του τέταρτου και πέμπτου τόξου είναι 1,40 μ. Η υδρογέφυρα σώζεται σήμερα σε πολύ καλή κατάσταση. Το γεφύρι το συνοδεύει ένας θρύλος που τον δημοσίευσε ο αείμνηστος Γ. Καφταντζής, όπως τον άκουσε από τη γιαγιά του Ελένη Αραβαντινού και έχει ως εξής:

«Ανάμισα σι δυο μπαΐρια πάν' απ' την Κλουποτίτσα,



104. Η υδρογέφυρα στον λόφο Μουσαλά στα δυτικά της περιοχής του Αγίου Παντελεήμονα (Τσουμπλέκ Ντερέ).

ήταν ένα γιοφύρ δίχους κάγκιλα, μακρύ κι ψηλό ν' αντραλίζισι κι τόσου στινό που ένα άτομου μι του ζορ του πιρνούσι, αραδίζουντας απουγάλια. Κουντά στου γιουφύρ ήταν κι μια ιξοχή μι πουλλά δέντρα, όπου ανιβρούσι κρύου νιρό. Σ' αυτήνα πηγήνισκαν οι Τούρκοι κι ξιφάντουναν. Κάπουτις σ' ένα τέτοιου ξιφάντωμα, ικεί που αγωνιούνταν Τούρκοι κι Χριστιανοί, σκώνιτι ου Μπέης κι λέει: Όποιους απού σας πιράσ' του γιοφύρ αυτό καβάλα σι άλουγου, θα τουν δώσου ό,τι κι αν ζητήξ. Όλοι ζάρωσαν κι μούλουξαν, Τουρκέλια κι Χριστιανόπλα, μοναχά ένας Έλληνας θιώρατους ίσαμι κει απάν σαν πλατάν κι σούρπιτος, βγαίν αχώρια κι λέει στουν Μπέη, ιγώ του πιρνάου Μπέη μ'. Όλους τότες τους έπιασι φριξ κι μπούζιασαν κι' οι Τούρκοι απού χαίρουνταν στα κρυφά για την αλαφροσύνη τ', έλιγαν πως θα σγκάξ σαν του καρπούζ, οι δικοί μας πάλι τι θα παθίνισκι ου ζουρλός, θιος σχουρέστουν τουν άραχνου. Άμα θύμουσι ου Μπέης κι σταμάτησαν οι αμφιλουγές, του ελληνόπλου ίδιους Αϊγιώρς, πηδάει σ' ένα τσαμίσκου άσπρου άλουγου κι δίχους μάχνα, δίχους τίπουτι, τραβάει τα γκέμια, σέβκη στου γιουφύρ κι ως που να δγεις, γιάτους αντίκρα, πλαλώντας όπους στου ίσκιουμα. Του τι γίνικι δε λέγιτι. Τουν φιλάει ου Μπέης κι αφού τουν φίλτσι τουν ρουτάει τι ριγάλο θελς. Κι αυτός μήτε φλουριά, λέει, θέλου μήτε αρχοντιλίκια μήτε άλλα καλούδια, μονάχα ν' απολύκς τους Έλληνες απ' τη φυλακή. Κιτρίνσι, ξικιτρίνσι ου Μπέης, τους απόλκι όλους κι έγιναν στα Σέρρας μιγάλες χαρές κι πανηγύρια». (Γ. Καφταντζή: *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της*, Δίφρος, τ. 1ος, Αθήνα 1967, σ.σ. 61-62).

105. Η βυζαντινή υδρογέφυρα στα δυτικά του λόφου της Ακρόπολης (Κουλάς)

Βρίσκεται δυτικά του λόφου της Ακρόπολης (Κουλάς) των Σερρών κι ακριβώς επάνω της, χωρίς όμως να εφάπτεται, έχουν κατασκευάσει ένα τσιμεντένιο δοκάρι από το οποίο περνάει το μονοπάτι που διασχίζει τη δυτική πλευρά του λόφου. Το νερό που περνούσε από πάνω της προερχόταν από το ποτάμι των Αγίων Αναργύρων και, διαμέσου της Κόκκινης



105α. Η καμάρα της βυζαντινής υδρογέφυρας στα δυτικά του λόφου της Ακρόπολης (Κουλάς).



105β. Η βυζαντινή υδρογέφυρα στα δυτικά του λόφου της Ακρόπολης (Κουλάς).

γέφυρας αλλά και ακόμη μιας μικρότερης, προοριζόταν για την υδροδότηση της συνοικίας που απλωνόταν κάτω και νότια από τους πρόποδες του Κουλά. Η διαδρομή αυτή του νερού και η υδροδότηση της πόλης συνεχίστηκε και αργότερα, μόνο που τα πέτρινα αυλάκια αντικαταστάθηκαν από πήλινα και στη συνέχεια με σιδερένιους σωλήνες. Η γέφυρα έχει άνοιγμα καμάρας 2,40 μ., ύψος μέχρι κάτω από τον κεντρικό θολίτη 1,40 μ., πλάτος 0,60 μ., μήκος 5,30 μ. και συνολικό ύψος 2,10 μ. Γνώριζα την γέφυρα από το 1975, όταν νεαροί τρέχαμε γύρω από τον Κουλά.

ΟΙ ΥΔΡΟΓΕΦΥΡΕΣ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ

Ο ποταμός των Αγίων Αναργύρων πηγάζει βόρεια της πόλης των Σερρών και τα νερά του εκτός από την υδροδότηση της πόλης χρησίμευαν και σαν κινητήρια δύναμη στους υδρόμυλους της περιοχής. Για το λόγο αυτό κατασκεύασαν ένα φαρδύ αυλάκι βόρεια των Σερρών και, με την υπάρχουσα υψομετρική διαφορά, μετέφεραν το νερό. Έτσι κατασκευάστηκε και η θρυλική Κόκκινη γέφυρα, γιατί ο υδραγωγός αυτός σε κάποιο σημείο της διαδρομής διασταυρώνονταν με το ποτάμι.

106. Η θρυλική πέτρινη Κόκκινη γέφυρα

Βλέπε Νο 29

107. Η μικρή υδρογέφυρα

Σε μικρή απόσταση, νότια της θρυλικής Κόκκινης γέφυρας, υπήρχε ακόμη μια μικρή υδρογέφυρα από την οποία σώζονται σήμερα μόνο τα βάθρα της και χρησίμευε για τη μεταφορά του νερού από την παρακείμενη ρεματιά, που, παρά τις μικρές της διαστάσεις, σε περίπτωση ξαφνικής νεροποντής γινόταν πολύ επικίνδυνη.



107. Τα βάθρα της μικρής υδρογέφυρας.

108. Η υδρογέφυρα πηγών Ελαιώνα

Στον Ελαιώνα υπάρχουν δύο υδρογέφυρες κοντά στη μεγάλη πηγή από την οποία πηγάζει ο ομώνυμος ποταμός. Από πάνω τους περνούσε ο αγωγός που μετέφερε νερό για την ύδρευση της Κοινότητας αλλά και για την άρδευση των παρακείμενων κτημάτων με τα οπωροφόρα δέντρα και τα ελαιόδεντρα της γνωστής "πετροελιάς". Η πρώτη που βρίσκεται κοντά στις πηγές του ποταμού έχει μήκος 14 μ., άνοιγμα καμάρας 2,45 μ. και πλάτος 1 μ. Το αυλάκι έχει πλάτος 24 εκ., βάθος 16 εκ. ήταν σκεπαστό και χρησίμευε για την ύδρευση του χωριού. Το πλάτος της καμάρας στη βάση είναι 1,05 μ. και το ύψος από την κοίτη μέχρι τον θόλο είναι 2,20 μ. Το συνολικό ύψος της γέφυρας είναι 2,70 μ. Το φάρδος και το ύψος του κλειδιού είναι 32 εκ.



108. Η υδρογέφυρα πηγών Ελαιώνα.

109. Η υδρογέφυρα βόρεια του Ελαιώνα

Η υδρογέφυρα αυτή οδηγούσε το νερό στο Μπατάνι (το μέρος που έπλεναν τις βελέντζες) και στο μύλο του Σωτήρη Βλάχου του Αθανασίου. Έχει μήκος 15 μ., ύψος 2,86 μ., πλάτος στη βάση της καμάρας 1,48 μ. και καταστρώματος 1 μ. Το ύψος της καμάρας από το έδαφος μέχρι τον θόλο είναι 2,13 μ. από τα οποία το 1,20 μ. είναι η βάση της και τα 0,93 η καθαρή καμάρα. Από τον θόλο μέχρι το κατάστρωμα έχει ύψος 0,73 μ. Το μήκος της είναι 1,53 μ., το πλάτος του αυλακιού είναι 60 εκ. και το βάθος του 20 εκ.



109α. Η υδρογέφυρα βόρεια του Ελαιώνα (ανάντη).



109β. Η υδρογέφυρα βόρεια του Ελαιώνα (κατάντη).

ΟΙ ΥΔΡΟΓΕΦΥΡΕΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

110. Η υδρογέφυρα του Μύλου (έτους 1774) στον περίγυρο της Ιεράς Μόνης του Τιμίου Προδρόμου

Το γεφύρι αυτό υποθέτουμε ότι είναι η υδρογέφυρα του μύλου και βρίσκεται στην πίσω δυτική πλευρά του σπιτιού του Εμμανουήλ Παπά, πλάι στο πάρκινκ των αυτοκινήτων. Το γεφύρι αυτό είναι δίτοξο, με λίθινο αυλάκι στο επάνω μέρος απ' όπου περνούσε το νερό. Έχει συνολικό μήκος 28 μ. και πλάτος 0,90 μ. Η βόρεια καμάρα έχει άνοιγμα τόξου 4,70 μ., ύψος από την ανάντη μεριά 3,10 μ. και από την κατάντη 4,10 μ. Η νότια καμάρα, που είναι η μεγαλύτερη αλλά μόνο ως προς το ύψος, έχει άνοιγμα τόξου 4,70 μ. και ύψος που φθάνει τα 9 μ. από την κοίτη του ποταμού που περνάει από κάτω της. Το τόξο στηρίζεται σε βάσεις πλάτους 1,35 μ. Η βόρεια βάση έχει ύψος 2,50 μ. από την ανάντη πλευρά και η νότια 4,55 μ. Στην υδρογέφυρα υπήρχε μαρμάρινη πλάκα, που σήμερα βρίσκεται στο κτίριο μέσα αριστερά της κεντρικής πύλης του Μοναστηριού, όπως αναφέρει ο αείμνηστος Σερραίος ιστορικός Γ. Καφταντζής, με χαραγμένα επάνω της τα εξής:

ΚΑΤΑ ΤΟ 1774 ΤΟ ΠΑ-
ΡΟΝ ΚΟΜΕΡΙ ΜΕ ΤΟΝ 'Ε
ΠΑ'ΥΤΩ ΥΔΡΑΓΩΓΟ΄Ν
ΤΟΥ̃ ΜΥΛΟΥ ΕΚΤΙΣΘΗ ΔΑΠΑ
ΝΗ ΤΟΥ̃ ΛΑΜΠΡΟΥ̃ ἈΝΔΡΟΣ
ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΔΙΚΑΙΟΥ 'ΕΠΙ΄
ΤΟΥ ΠΕΡΙΦΗΜΟΥ ΘΕΟΚΛΗ-
ΤΟΥ ΣΥΓΓΕΛΟΥ

(Γ. Καφταντζή: *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της*, τ. 1ος, Αθήνα 1967, σ. 237).

Η φωτογράφηση και η μέτρηση της γέφυρας έγινε στις 4.4.2004.



110α. Η υδρογέφυρα του Μύλου (έτους 1774) στον περίγυρο της Ιεράς Μόνης του Τιμίου Προδρόμου.



110β. Ο διάδρομος διάβασης της υδρογέφυρας του Μύλου (έτους 1774) στον περίγυρο της Ιεράς Μόνης του Τιμίου Προδρόμου.

111. Η παλιά (κατεστραμμένη) υδρογέφυρα του παραπορτιού της Μονής

Τρία μέτρα πιο κάτω βρίσκονταν η παλιά υδρογέφυρα που και αυτή παρασύρθηκε από τα νερά του χειμάρρου το 1874. Σήμερα σώζεται ένα τμήμα της καμάρας της καθώς και το βόρειο βάθρο. Η υδρογέφυρα ήταν μονότοξη με άνοιγμα καμάρας 5,50 μ., μήκος 11 μ., πλάτος 0,80 μ., ενώ το ύψος από την ανάντη πλευρά ήταν 5,50 μ. και από την κατάντη 6,50 μ.



111. Το βάθρο της παλιάς (κατεστραμμένης) υδρογέφυρας του παραπορτιού της Μονής.

112. Η υδρογέφυρα κάτω από το παραπόρτι της Μονής

Και αυτή, όπως η γέφυρα του παραπορτιού, ξανακατασκευάστηκε το 1874. Η υδρογέφυρα κάτω από το παραπόρτι της Μονής είναι μονότοξη με άνοιγμα καμάρας 5,50 μ., μήκος 15 μ., πλάτος 1,20 μ., ενώ το ύψος από την ανάντη πλευρά είναι 5,50 μ. και από την κατάντη 6,50 μ. Το



112α. Η υδρογέφυρα κάτω από το παραπόρτι της Μονής.

αυλάκι που περνούσε πάνω από το κατάστρωμά της και μετέφερε το νερό στους κήπους στην απέναντι πλευρά του χειμάρρου είχε πλάτος και βάθος 20 εκ. Η υδρογέφυρα βρίσκεται τρία μέτρα κάτω από την αρχαία και στην δεξιά τοιχοποιία στην ανάντη πλευρά υπήρχε εντοιχισμένη πλάκα η οποία αφαιρέθηκε. Οι θολίτες είναι από πελεκητούς σχιστόλιθους της περιοχής. Το νερό που περνούσε από την υδρογέφυρα έβγαινε από τη φυσική σήραγγα που βρίσκονταν βόρεια της Μονής και, αφού ακολουθούσε μια παράλληλη διαδρομή με το τείχος, παρέχοντας συγχρόνως προστασία στη Μονή -αφού δημιουργούσε μια τεχνητή τάφρο-, κατέληγε πάλι στο ποτάμι από το οποίο και προερχόταν. Με την υδρογέφυρα αυτή έχουμε γύρω από τη Μονή συνολικά οκτώ πέτρινα γεφύρια.



112β. Η υδρογέφυρα κάτω από το παραπόρτι της Μονής και μερική άποψη της Μονής.

113. Η υδρογέφυρα της Πηγής

Λίγο πιο πάνω από το πρώτο γεφύρι που συναντάμε βόρεια της Μονής, βρίσκεται η υδρογέφυρα της Πηγής η οποία είναι η μεγαλύτερη σε μήκος και ύψος από οποιαδήποτε άλλη γέφυρα στον Ν. Σερρών. Έχει μήκος 81 μ., το μεγαλύτερο ύψος της, που βρίσκεται στο σημείο της μεγάλης καμάρας, φθάνει τα 11,50 μ., ενώ το πλάτος είναι 1,35 μ. Η υδρογέφυρα συνδέει τα δύο άκρα της χαράδρας και μέσα από το πέτρινο αυλάκι, διαστάσεων 20 επί 20 εκ. που υπάρχει στο κατάστρωμά της, μετέφερε το νερό από τη μία πλευρά στην άλλη. Στη νοτιοανατολική πλευρά, δέκα μέτρα από το σημείο που αρχίζει η τοιχοποιία, υπάρχει ένας πύργος ύψους 1,50 μ. και πλάτους 1,30 μ., που εμποδίζει τη διέλευση ανθρώπων και ζώων επάνω από τη γέφυρα για λόγους ασφαλείας, λόγω του μεγάλου ύψους της, αλλά και της στενότητας του καταστρώματος. Επάνω ακριβώς από την γέφυρα και σε απόσταση περίπου 90 μ. βρίσκεται το στόμιο από το οποίο βγαίνει το νερό που ξεκινάει από την περιοχή Ουζουντζάς και κατευθυνόμενο προς τα κάτω ενώνεται με το ποτάμι. Στο σημείο, λοιπόν, εκείνο και εκμεταλλευόμενοι την υψομετρική διαφορά κατασκεύασαν την υδρογέφυρα με σκοπό να μεταφέρουν το νερό στην απέναντι πλευρά της χαράδρας. Η υδρογέφυρα έχει τρία ανοίγματα, που σχηματίζονται από δύο τόξα και ανάμεσά τους υπάρχει ένα άνοιγμα σε σχήμα τετραγώνου διαστάσεων 3 επί 3 μ., επάνω στο οποίο υπάρχει τοιχοποιία μέχρι το κατάστρωμα ύψους 4,50 μ., ενώ η υδρογέφυρα σε εκείνο το σημείο έχει ύψος 7.50 μ. Το νοτιοδυτικό τόξο είναι μεγαλύτερο, γιατί από κάτω περνάει η κοίτη του ποταμού, έχει άνοιγμα καμάρας 8,30 μ. και ύψος από την επιφάνεια του νερού 11,50 μ. Το βορειοδυτικό τόξο, που είναι οξυκόρυφο και θυμίζει ινδική πύλη, έχει άνοιγμα καμάρας 3,10 μ., ύψος 4,40 μ. και τοιχοποιία μέχρι το κατάστρωμα 2,60 μ. Το ύψος της υδρογέφυρας σε εκείνο το σημείο είναι 7 μ. Η πρώτη φορά που φωτογράφισα το γεφύρι ήταν στις 1.1.1990, η δεύτερη μαζί με τον Διευθυντή της Βιβλιοθήκης Ιωάννη Σαπουντζή στις 28.3.2004, όταν μέτρησα και τις διαστάσεις του και η τελευταία στις 4.4.2004. Ο Γ. Καφταντζής μάς αναφέρει ότι στη γέφυρα υπήρχε επιγραφή χαραγμένη σε μάρμαρο, ενώ κατά τον Χριστοφόρο (Χριστοφόρου: *Προσκυνητάριο*, σ. 48) η πλάκα ήταν εντοιχισμένη "παρά τον εντός της Μονής καταρράκτην" (Γ. Καφταντζή: *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της*, τ. 1ος, Αθήνα 1967, σ. 233, επιγ. 372). Το κείμενο της επιγραφής έχει ως εξής:



113α. Τμήμα της τοιχοποιίας της υδρογέφυρας της Πηγής.

ΟΥ̓ΤΟΣ 'Ο ΥΔΡΑΓΩΓΟΣ
ΈΚ ΤΗ̃Σ ΠΗΓΗ̃Σ Α'ΥΤΟΥ̃
ΜΕΧΡΙΣ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ̃ΜΟ
ΝΑΣΤΗΡΙ΄ΟΥ ΈΓΕΝΕΤΟ ΠἈΣΗ
ΔΑΠΑΝΗ ΤΟΥ̃ ΕΥΓΕΝΕΣΤΑ
ΤΟΥ ΚΑΙ 'ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΠΕΡΙ
ΚΛΕΟΥ̃Σ ΤΟΥ̃ 'ΙΕΡΟΥ ΜΟΝΑ
ΣΤΗΡΙ΄ΟΥ ΚΥΡΟΥ̃ Χ#ΠΕΤΚΟΥ
ΣΠΑΝΔΩΝΗ̃ ΒΑΣΜΑΤΖΗ̃
1755

Σύμφωνα με τους Β. Κατσαρό - Χ. Παπαστάθη η επιγραφή αυτή είναι καταχωρημένη και στον κώδικα της Μονής με την προσθήκη όμως και του ακόλουθου σχολίου: «*Οὗτινος ἀπόγονοι περίφημοι ἐφάνησαν ὁ ἄρχων λογοθέτης κύρ Δημήτριος τοῦ Κουκλιοματζῆ μεγαλοέμπορος καί ὁ ἀδερφός αὐτοῦ κύρ. Σπανδωνής μεγαλέμπορος καί οὗτος μετοικήσας εἰς Θεσσαλονίκην ἔπειτα ἐν Κωνσταντινοπόλει κατά τό 1836 φαμελιόν*». (Β. Κατσαρός - Χ. Παπαστάθης: «*"Ο Νέος Μέγας Κώδηξ" της Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών*», Σερραϊκά Ανάλεκτα, τ. 1ος, Σέρρες 1992, σ.σ. 190-191).



113β. Η υδρογέφυρα της Πηγής.

ΑΛΛΕΣ ΥΔΡΟΓΕΦΥΡΕΣ

114. Υδρογέφυρα του εργοστασίου στη Βροντού

Βρίσκεται στο δρόμο Σερρών - Βροντούς, 2 χλμ. μετά τη διασταύρωση Άνω και Κάτω Βροντούς. Στο σημείο εκείνο υπήρχε εργοστάσιο κατασκευής καμπανών και η υδροδότησή του γινόταν από την υδρογέφυρα. Είναι ένα δίτοξο γεφύρι μήκους 30 μ., πλάτους 3,10 μ., ενώ η ενδιάμεση απόσταση των δύο τόξων είναι 0,70 μ. Η ανατολική καμάρα, η μικρή, έχει άνοιγμα τόξου 2,10 μ. και από την βορειοανατολική πλευρά καθαρό ύψος 1,60 μ. και μέχρι το κατάστρωμα άλλα 0,80 μ., ενώ από την νοτιοανατολική πλευρά το καθαρό ύψος της είναι 4,27 μ. και μέχρι το κατάστρωμα άλλα 0,80 μ. Η δυτική καμάρα, η μεγάλη, έχει άνοιγμα τόξου 1,95 μ. και από τη νοτιοδυτική πλευρά καθαρό ύψος 4,80 μ. και μέχρι το κατάστρωμα άλλα 0,90 μ., ενώ από τη βορειοδυτική πλευρά έχει καθαρό ύψος 3,44 μ. και μέχρι το κατάστρωμα άλλα 0,75 μ.



114. Η υδρογέφυρα του εργοστασίου στη Βροντού.

115. Η υδρογέφυρα της Βροντούς

Βρισκόταν βορειοδυτικά του χωριού και χρησίμευε για την υδροδότησή του. Σήμερα σώζονται μόνο τα δύο βάθρα της. Ήταν μονότοξη με άνοιγμα καμάρας 7,30 μ., μήκος 11 μ., ύψος 3,50 μ., ενώ τα βάθρα είχαν πλάτος 1,10 μ.



115. Τα βάθρα της υδρογέφυρας της Βροντούς.

116. Η υδρογέφυρα ή Κεμέρι του Αγίου Πνεύματος

Βρίσκεται βορειανατολικά του χωριού και συγκεκριμένα στο λάκκο του Χουχούλη, ανάμεσα στους λόφους Γκράνιτσα και Προφήτης Ηλίας. Είναι μονότοξη, με άνοιγμα καμάρας 5 μ., μήκος 15 μ., ύψος 8,50 μ., πλάτος (πάχος) των δύο βάσεων 1,20 μ., ενώ το κατάστρωμα της υδρογέφυρας από το οποίο περνούσε το πέτρινο αυλάκι έχει φάρδος 80 εκ. Ένα μέρος από το δυτικό τοιχίο έχει καταστραφεί και πρέπει οπωσδήποτε να αποκατασταθεί, γιατί υπάρχει κίνδυνος κατάρρευσης της γέφυρας, αφού σήμερα χρησιμοποιείται για τη μεταφορά νερού με σιδερένιο σωλήνα, που διέρχεται από πάνω της και στον οποίο παρατηρείται διαρροή νερού. Την επισκέφθηκα στις 4.4.2004 με τη συνοδεία του Νικολάου Χουχούλη, κατοίκου Αγίου Πνεύματος.



116α. Η υδρογέφυρα ή Κεμέρι του Αγίου Πνεύματος (ανάντη).



116β. Η υδρογέφυρα ή Κεμέρι του Αγίου Πνεύματος (κατάντη).

117. Η υδρογέφυρα του Δαφνουδίου

Βρίσκεται βορειοδυτικά του χωριού και συγκεκριμένα σε ένα μικρό ρέμα που απέχει τριάντα μέτρα από το σημείο που αυτό ενώνεται με το δυτικό χείμαρρο, που διασχίζει το Δαφνούδι και το χωρίζει σε δύο γειτονιές. Έχει άνοιγμα καμάρας 1,90 μ., μήκος 6 μ., πλάτος 0,80 μ. και ύψος μέχρι την καμάρα 1,50 μ., ενώ το συνολικό ύψος της γέφυρας μέχρι το σημείο που περνάει το πέτρινο αυλάκι είναι 2,50 μ. Οι θολίτες της καμάρας έχουν μήκος 30 εκ., ύψος 30 εκ. και πλάτος 10 εκ. Το επισκέφθηκα στις 8.2.2004 με την υπόδειξη και τη βοήθεια του Κωνσταντίνου Θεοδοσίου.



117α. Η υδρογέφυρα του Δαφνουδίου.



117β. Ο διάδρομος διάβασης της υδρογέφυρας του Δαφνουδίου.

118. Η πρώτη στη θέση Σπιάκες ή Ντάρδανα στο δυτικό ρέμα της Αγριανής

Δύο υδρογέφυρες βρίσκονταν στο δυτικό ρέμα της Αγριανής και από πάνω τους περνούσε υδραγωγός που μετέφερε το νερό για την ύδρευση του χωριού.

Η πρώτη υδρογέφυρα, που ήταν πιο κοντά στις πηγές του δυτικού ρέματος, έχει καταστραφεί. Στη θέση που υπήρχε με οδήγησε ο Γεώργιος Μήτκας στις 26.4.2004.



118. Το σημείο που υπήρχε η πρώτη υδρογέφυρα στη θέση Σπιάκες ή Ντάρδανα στο δυτικό ρέμα της Αγριανής.



119. Η δεύτερη υδρογέφυρα στο δυτικό ρέμα της Αγριανής.

119. Η δεύτερη υδρογέφυρα στο δυτικό ρέμα της Αγριανής

Η δεύτερη υδρογέφυρα, που βρίσκεται βόρεια του χωριού και νοτιότερα από την προηγούμενη, είναι μονότοξη με άνοιγμα καμάρας 1,50 μ., μήκος 8 μ., ύψος 1,80 μ. και πλάτος 0,55 μ. Την επισκέφτηκα πρώτη φορά στις 28.12.1992 με τον Ευάγγελο Φιλιππίδη και δώδεκα χρόνια αργότερα στις 26.4.2004 με τον Γεώργιο Μήτκα.

120. Η υδρογέφυρα στο ανατολικό ρέμα της Αγριανής

Βλέπε Νο 72

121. Υδρογέφυρα Αλιστράτης

Πρόκειται για μια επιβλητική μονότοξη γέφυρα που διατηρείται σε καλή κατάσταση και βρίσκεται σε απόσταση 3 χλμ. βορειοδυτικά της Αλιστράτης. Έχει μήκος 35,50 μ. και πλάτος 1,46 μ. Το ύψος από την κοίτη του ποταμού μέχρι το κατάστρωμα είναι 13.50 μ. Η υδρογέφυρα στηρίζεται επάνω σε βράχο και το καθαρό ύψος της είναι 8,50 μ.Το ύψος από την καμάρα μέχρι το κατάστρωμα είναι 3,40 μ. Το αυλάκι της γέφυρας έχει πλάτος 15 εκ. και βάθος 20 εκ. Στην υδρογέφυρα με οδήγησε ο Κίμωνας Γ. Δούρλιος κάτοικος Αλιστράτης. Την περιοχή επισκέφτηκα στις 22.10.2005.

122. Η υδρογέφυρα του Χουμνικού

Είναι μονότοξη με άνοιγμα καμάρας 2,40 μ., μήκος 9 μ., πλάτος 0,85 μ., ύψος από την κοίτη του ρέματος μέχρι τον θόλο της καμάρας 1 μ., ενώ το συνολικό ύψος μέχρι το κατάστρωμα της γέφυρας που περνάει το πέτρινο αυλάκι είναι 1,40 μ. Βρίσκεται



121. Η υδρογέφυρα Αλιστράτης.

δυτικά του Χουμνικού, στην τοποθεσία που ονομάζεται της Μάνας το Λακκούδι και συγκεκριμένα δίπλα στο δρόμο που οδηγεί στα Θερμά Νιγρίτας. Είναι κατασκευασμένη από πελεκητό πωρόλιθο της περιοχής και πρέπει να κατασκευάστηκε στην υστερωμαϊκή περίοδο.



122. Η υδρογέφυρα του Χουμνικού.

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α





Κάνοντας πράξη την ευχή της Προέδρου της Βιβλιοθήκης κας Σοφίας Γεωργιάδου - Σωτηρίου, αλλά και την προτροπή του αγαπητού φίλου κ. Γεωργίου Τσότσου, συνέχισα την έρευνά μου και εντόπισα τριάντα ακόμη γεφύρια και δύο υδρογέφυρες, αφού όμως είχε ολοκληρωθεί η προετοιμασία για την εκτύπωση του βιβλίου. Το νέο αυτό υλικό κρίναμε σκόπιμο με τον επιμελητή της έκδοσης κ. Ιωάννη Σαπουντζή να συμπεριλάβουμε στην παρούσα έκδοση με τη μορφή παραρτήματος.



ΓΕΦΥΡΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

1. Το γεφύρι στη θέση Βιρός

Το γεφύρι βρισκόταν στην περιοχή Καπάλιστε σε απόσταση 400 περίπου μέτρων από τη σημερινή σύγχρονη γέφυρα στο δρόμο που οδηγούσε από τον Ελαιώνα στο χωριό Λάκκος και στη Μονή του Τιμίου Προδρόμου. Την πληροφορία μου έδωσε ο Απόστολος Θεοδωρίδης, ο οποίος περιέγραψε το γεφύρι με δύο πέτρινες βάσεις που συνδέονταν μεταξύ τους με ξύλινους κορμούς, δημιουργώντας έτσι το κατάστρωμά του. Εκτίμησή μου είναι ότι υπήρχε πέτρινη καμάρα που λόγω φυσικής καταστροφής αντικαταστάθηκε από τους κορμούς.

2. Το γεφύρι στο χωριό Εμμανουήλ Παπάς

Ο Εμμανουήλ Παπάς, που παλαιότερα ονομαζόταν Δοβίστα, το 1912 είχε 1950 κατοίκους σύμφωνα με απογραφή του ελληνικού στρατού. Υπήρχε μεγάλο μονότοξο γεφύρι, που δυστυχώς έχει καταστραφεί, στην περιοχή Αβρήτας λάκκος και συγκεκριμένα δίπλα στα σπίτια των Τσιάπου και Τζιόμαλου. Την πληροφορία μου έδωσαν η Ευαγγελία Τσιάπου και ο Γεώργιος Πάνος.

3. Το γεφύρι στο χωριό Τούμπα

Το γεφύρι βρίσκεται στην παροπλισμένη σιδηροδρομική γραμμή πριν το χωριό Τούμπα. Έχει άνοιγμα τόξου 3 μ., ύψος 1,80 μ. και πλάτος 7,70 μ.



3. Το γεφύρι στο χωριό Τούμπα.

ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΖΙΧΝΗΣ

Η παλιά ονομασία της Ζίχνης ήταν Ζηλιάχοβα και είχε 2.511 κατοίκους από τους οποίους οι 1.948 ήταν Έλληνες και οι 563 Τούρκοι. Είχε δύο γεφύρια:

4. Το πρώτο γεφύρι στη Ν. Ζίχνη

Βρισκόταν δίπλα στο Δημοτικό Σχολείο, όπου τώρα στεγάζεται το Δημαρχείο.



4. Η θέση της πρώτης γέφυρας στη Ν. Ζίχνη.

5. Το δεύτερο γεφύρι στη Ν. Ζίχνη

Βρισκόταν στον Τσιγγενέ μαχαλά, πιο νότια από το σημείο που βρίσκεται σήμερα το κατάστημα της Αγροτικής Τράπεζας. Την πληροφορία μου έδωσε ο Ευάγγελος Μουρατίδης τον οποίο και ευχαριστώ.



5. Η θέση της δεύτερης γέφυρας στη Ν. Ζίχνη.

ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΟ ΠΑΛΙΟ ΚΑΤΕΣΤΡΑΜΜΕΝΟ ΧΩΡΙΟ ΛΟΥΦΚΙΚΙΑ

Τα ερείπια του κατεστραμμένου χωριού Λουφκίκια βρίσκονται δυτικά της Μεσορράχης και συγκεκριμένα πίσω από το εκκοκκιστήριο του Λαουτίδη. Στην περιοχή υπήρχαν δύο πέτρινα γεφύρια, το βόρειο Κοκάρ Κιπρί και το νότιο Κοκάρ Κιπρί (=Βρώμικο γεφύρι). Την περιοχή επισκέφθηκα στις 2.4.2006 με τους Δημήτριο Μωραΐτη και Δημήτριο Ξενοδόχο, τους οποίους ευχαριστώ θερμά για τη βοήθειά τους.

6. Το βόρειο Κοκάρ Κιπρί στο κατεστραμμένο χωριό Λουφκίκια

Βρισκόταν δυτικά από το χωριό Λουφκίκια στην συμβολή των ρεμάτων Τζίντερε και Λουφκίκια. Όπως με πληροφόρησε ο Δημήτριος Μωραΐτης είχε ύψος τουλάχιστον 3,50 μ. και μήκος πάνω από 12 μ. Καταστράφηκε μεταξύ 1960 - 1970.



6. Η θέση του βόρειου Κοκάρ Κιπρί.

7. Το νότιο Κοκάρ Κιπρί στο κατεστραμμένο χωριό Λουφκίκια

Βρισκόταν νότια, στο ίδιο ρέμα. Ο Δημήτριος Μωραΐτης μου ανέφερε ότι θάφτηκε το 1925 - 1930 κι οι πέτρες που διακρίνονται μέσα στο νερό και τριγύρω είναι από το τόξο του γεφυριού και το κατάστρωμά του.



7. Η θέση του νότιου Κοκάρ Κιπρί.

ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΣΟΡΡΑΧΗΣ - ΚΡΗΝΙΔΑΣ - ΚΟΡΜΙΣΤΑΣ

8. Το γεφύρι της Μεσορράχης

Ήταν μονότοξο και βρισκόταν στο ανατολικό ρέμα της Μεσορράχης που ονομαζόταν λάκκος Κετσετζή, ονομασία που πήρε από το όνομα του ιδιοκτήτη της παρακείμενης οικίας. Την θέση του μου υπέδειξαν οι Δημήτριος Μωραΐτης και Δημήτριος Ξενοδόχος στις 2.4.2006. Το χωριό ονομαζόταν παλιά Ράχοβα και το 1912 είχε πληθυσμό 800 κατοίκους από τους οποίους 650 ήταν Έλληνες και οι υπόλοιποι Τούρκοι.

9. Το σύγχρονο πέτρινο γεφύρι στην Κρηνίδα (παλιά Βιτάστα)

Βρίσκεται πριν την είσοδο του χωριού και πάνω του περνάει δημόσιος δρόμος που οδηγεί στο χωριό. Το άνοιγμα του τόξου είναι 2 μ. και το πλάτος 5 μ. Κατασκευάστηκε το 1957 σύμφωνα με μαρτυρίες των κατοίκων του χωριού.



9. Το σύγχρονο πέτρινο γεφύρι στην Κρηνίδα (παλιά Βιτάστα).

10. Το πέτρινο γεφύρι στην Κορμίστα

Βρίσκεται εκατό μέτρα δυτικά της Κορμίστας και συγκεκριμένα 80 μ. βόρεια από το σύγχρονο γεφύρι της εθνικής οδού Σερρών - Καβάλας. Σώζεται το ανατολικό βάθρο της γέφυρας και 50 μ. περίπου από το καλντερίμι. Το άνοιγμα του τόξου ήταν κατά προσέγγιση 6 μ., το ύψος 4,40 μ. ενώ το συνολικό ύψος από τον πυθμένα ήταν 5,20 μ. και το πλάτος 3,20 μ.



10. Το βάθρο από το πέτρινο γεφύρι στην Κορμίστα.

ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ

Η Πρώτη, γενέτειρα του αείμνηστου Κωνσταντίνου Καραμανλή, τον 18ο αιώνα ονομαζόταν Εβδομίστα, γιατί είχε 70 κατοίκους και από το 1890 έως το 1926 ονομαζόταν Κιουπ-κιοϊ. Το 1912 είχε πληθυσμό 2.577 κατοίκους από τους οποίους οι 2.500 ήταν Έλληνες και μόνο οι 77 ήταν Τούρκοι. Υπήρχαν 4 πέτρινα τοξωτά γεφύρια επάνω στο ρέμα που λεγόταν Μπορδάνος και διέσχιζε το χωριό. Αυτά ήταν: 1) το Μπελίκ, 2) το γεφύρι δίπλα στο σπίτι του Λάζαρου Λαζάρου, 3) το γεφύρι στην περιοχή Καναρά και 4) το γεφύρι κοντά στην εκκλησία της Αγίας Παρασκευής. Επίσης υπήρχαν άλλα 4 γεφύρια πάνω στον δρόμο μεταξύ Πρώτης και της Μονής της Αναλήψεως. Ευχαριστώ θερμά τον Παρίση Γάλλο που μου ανέφερε τα 4 γεφύρια μέσα στην Πρώτη, καθώς και τον Χρήστο Τσιφούτη που μου έδωσε τρεις σπάνιες φωτογραφίες, από το αρχείο του Ιωάννη Ιατρίδη (1903-1953), των γεφυριών που έχουν καταστραφεί. Τα επισκέφτηκα την Κυριακή 2.4.06 με συνοδό τον Δημήτριο Ξενοδόχο κάτοικο Μεσορράχης.

11. Το γεφύρι του Μπελίκ

Το γεφύρι του Μπελίκ ήταν μονότοξο και αρκετά ψηλό, βρισκόταν στο σημείο όπου είναι σήμερα η πλατεία του χωριού και το ακριβές σημείο μού το υπέδειξε ο Θωμάς Χατζηβάσιος. Η φωτογραφία που μου παραχώρησε ο Χρήστος Τσιφούτης εκτιμάται ότι είναι του 1930 και σ'αυτήν απεικονίζονται κάτοικοι της Πρώτης που εκτελούσαν εθελοντική εργασία, κτίζοντας το ανατολικό πέτρινο στηθαίο για την προστασία του γεφυριού.



11α. Κάτοικοι της Πρώτης κατά την κατασκευή της γέφυρας (από το φωτογραφικό αρχείο του Ιωάννη Ιατρίδη).



11β. Η πλατεία της Πρώτης όπου βρισκόταν το γεφύρι του Μπελίκ.

12. Το γεφύρι στο σπίτι του Λάζαρου Λαζάρου

Βρισκόταν πιο πάνω από του Μπελίκ και ήταν μονότοξο. Στη φωτογραφία που μου παραχώρησε ο Χρήστος Τσιφούτης απεικονίζεται ένα ξύλινο γεφύρι, προφανώς γιατί σε κάποια πλημμύρα το νερό παρέσυρε την καμάρα και στη θέση της κατασκεύασαν μία αντίστοιχη ξύλινη. Στο ρέμα αργότερα κατασκεύασαν οχετό επάνω από τον οποίο περνάει ο δημόσιος δρόμος. Την θέση του γεφυριού μου υπέδειξε ο Θωμάς Χατζηβάσιος.



12α. Το σπίτι του Λάζαρου Λαζάρου.



12β. Η ξύλινη γέφυρα στη θέση του κατεστραμμένου πέτρινου γεφυριού (από το φωτογραφικό αρχείο του Ιωάννη Ιατρίδη).

13. Το γεφύρι στην περιοχή Καναρά

Βρισκόταν στην περιοχή Καναρά, δίπλα στο σπίτι του Παναγιώτη Παπαδανιήλ όπως φαίνεται στη φωτογραφία που μου παραχώρησε ο Χρήστος Τσιφούτης. Το γεφύρι καταστράφηκε το 1976 ολοσχερώς, όταν δημιουργήθηκε ο οχετός. Το ύψος του ήταν περίπου 4 μ., το άνοιγμα του τόξου 5 μ. και το μήκος 8 μ. Δεξιά και αριστερά του γεφυριού υπήρχε στηθαίο κατασκευασμένο από πέτρες.



13α. Το σπίτι του Παναγιώτη Παπαδανιήλ.



13β. Το γεφύρι στην περιοχή Καναρά σε παλιότερη φωτογραφία.

14. Το γεφύρι στην περιοχή Άνω Καναρά

Το γεφύρι βρίσκεται κοντά στην εκκλησία της Αγίας Παρασκευής δίπλα στο σπίτι του Θωμά Πολυστεριάδη και απέχει μόλις 60 μ. από το στόμιο του οχετού. Φωτογράφησα το γεφύρι μέσα από τον οχετό και μέτρησα τις διαστάσεις του. Πρόκειται για ένα επιβλητικό γεφύρι που πιθανόν να είναι βυζαντινό. Οι θολίτες του είναι από πελεκητό πωρόλιθο μήκους 0,40 μ. Εκτιμώ ότι το συνολικό του ύψος θα ήταν πάνω από 4,20 μ.



14α. Το σπίτι του Θωμά Πολυστεριάδη.



14β. Τμήμα της καμάρας από το γεφύρι στην περιοχή Άνω Καναρά.

ΤΑ ΔΥΟ ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΟΝ ΔΡΟΜΟ ΓΙΑ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ

15. Το γεφύρι στη θέση Σωληναρούδι

Το γεφύρι στη θέση Σωληναρούδι βρίσκεται σε απόσταση 3.700 μ. περίπου από την Πρώτη, ανατολικά από το δρόμο που οδηγεί στη Μονή Αναλήψεως σε ένα μικρό ρέμα, που χύνεται στη νότια πλευρά του χειμάρρου Μπορδάνου. Έχει συνολικό μήκος 7,80 μ., πλάτος 1 μ. και άνοιγμα καμάρας 3,80 μ. Το ύψος της γέφυρας είναι 2 μ. αλλά το κατάστρωμά της από τον πυθμένα του ρέματος απέχει 4,20 μ., γιατί είναι χτισμένο πάνω σε βράχο. Το ύψος μεταξύ του τόξου και του καταστρώματος είναι 0,50 μ.





15. Το γεφύρι στη θέση Σωληναρούδι και ο διάδρομος διάβασης.

16. Το γεφύρι στη θέση Προφήτης Ηλίας

Βρίσκεται 100 μ. πιο πάνω, στον ίδιο δρόμο που οδηγεί στη Μονή της Αναλήψεως. Είναι ένα όμορφο γεφύρι με επιβλητική καμάρα που προεξέχει επιδεικτικά από το υπόλοιπο τμήμα. Έχει συνολικό μήκος 6,70 μ. ενώ υπάρχει δυτικός πτερυγότοιχος μήκους 4,5 μ. και πλάτους 1,04 μ. Το άνοιγμα της καμάρας είναι 3,20 μ. και το ύψος 2,70 μ. Τη θέση της γέφυρας μού υπέδειξε ο Θωμάς Χατζηβάσιος και με συνόδευσε ο Δημήτριος Ξενοδόχος.





16. Το γεφύρι στην θέση Προφήτης Ηλίας και ο διάδρομος διάβασης.

ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΡΟΔΟΛΙΒΟΥΣ

Το Ροδολίβος το 1912 είχε 4.112 κατοίκους από τους οποίους 3.760 ήταν Έλληνες και οι υπόλοιποι 352 Τούρκοι. Υπήρχαν 3 πέτρινα γεφύρια πάνω στον κεντρικό χείμαρρο που έχουν σκεπαστεί από τον οχετό που έχει κατασκευαστεί.

17. Το πρώτο γεφύρι στην περιοχή του Ροδολίβους

Βρισκόταν στο ρέμα με κατεύθυνση από κάτω προς τα πάνω δίπλα στο ξενοδοχείο του Μανάφη. Στο σημείο αυτό υπάρχει σήμερα η οικία Μανάφη.



17. Η οικία Μανάφη.

18. Το δεύτερο γεφύρι στην περιοχή του Ροδολίβους

Το γεφύρι βρισκόταν δίπλα στην οικία Μαλιώτα.



18. Η οικία Μαλιώτα.

19. Το τρίτο γεφύρι στην περιοχή του Ροδολίβους

Βρίσκεται δίπλα στην οικία του Στάγκου. Το γεφύρι σώζεται μέσα στον οχετό και το φωτογράφησα στις 2.4.2006 ύστερα από υπόδειξη του Στέργιου Στάγκου, κατοίκου Ροδολίβους, τον οποίο και ευχαριστώ θερμά για τη συνολική του βοήθεια.



19. Η οικία Στάγκου.

ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΚΩΜΗΣ

Η παλιά ονομασία της Παλαιοκώμης ήταν Προβίστα και το 1912 σύμφωνα με την απογραφή του ελληνικού στρατού είχε πληθυσμό 909 κατοίκους από τους οποίους οι 704 ήταν Έλληνες και οι 205 Τούρκοι. Βρισκόταν ακριβώς νότια της σημερινής Παλαιοκώμης. Σήμερα σώζεται μόνο η εκκλησία της Παναγίας και ένα από τα δύο πέτρινα τοξωτά γεφύρια.

20. Το πρώτο γεφύρι στην περιοχή της Παλαιοκώμης

Το πρώτο πέτρινο γεφύρι βρίσκεται κάτω από την εκκλησία της Παναγίας και νότια της μεγάλης στέρνας. Ένωνε τον οικισμό και οδηγούσε στα Λακκοβίκια (παλαιά Μεσολακκιά). Είναι μονότοξο και έχει συνολικό ύψος 2,80 μ., μήκος 10 μ., πλάτος 2,10 μ. και άνοιγμα τόξου στην κατάντη πλευρά 4,26 μ.,



20. Το πρώτο γεφύρι στην περιοχή της Παλαιοκώμης, ο διάδρομος διάβασης και λεπτομέρεια από την καμάρα.

ενώ το μήκος των θολιτών είναι 0,36 μ. Το σημείο που βρίσκεται το γεφύρι μού υπέδειξε ο Δημήτριος Μελίτος, τον οποίο και ευχαριστώ.

21. Το δεύτερο γεφύρι στην περιοχή της Παλαιοκώμης

Το δεύτερο πέτρινο γεφύρι, που είναι κατεστραμμένο, βρισκόταν 70 μ. ανατολικά από το πρώτο. Δεξιά και αριστερά υπήρχαν τοίχοι στήριξης έως 2,50 μ. ύψος, που κατηύθυναν τα νερά του ρέματος κάτω από το τόξο της γέφυρας. Το μήκος του κατά προσέγγιση ήταν περίπου 3,60 μ. και το ύψος του 2,50 μ. Το σημείο που βρισκόταν το γεφύρι μού υπέδειξε ο Ευστράτιος Βασιλειάδης και το επι-



21. Το δεύτερο γεφύρι στην περιοχή της Παλαιοκώμης.

σκέφθηκα στις 2.4.2006 με συνοδό τον Δημήτριο Ξενοδόχο. Τους ευχαριστώ και τους δύο.

ΑΛΛΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΗ ΒΙΣΑΛΤΙΑ

22. Γεφύρι στην τοποθεσία Σιντελή

Σύμφωνα με τον Γεώργιο Τσότσο στην περιοχή του Αηδονοχωρίου και στην τοποθεσία «Σιντελή» υπήρχε ένα πέτρινο γεφύρι το οποίο όμως καταστράφηκε πριν από χρόνια. (Γ. Τσότσος: *Τα πέτρινα γεφύρια* της Βισαλτίας, Πρακτικά Β΄ Επιστημονικού Συμποσίου Νιγρίτα 17 - 20 Οκτωβρίου 1996, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 760).

23. Το γεφύρι στους Τολάδες

Το γεφύρι στους Τολάδες βρισκόταν στο ρέμα Κρυφόβρυση στη θέση Γεφυρούδι. Από αυτό περνούσε ο δρόμος που συνέδεε τον Άγιο Δημήτριο με τη Δάφνη. Το κατεστραμμένο

αυτό γεφύρι μού το ανέφερε ο Δημήτριος Χρηστούδης τον οποίο και ευχαριστώ.

24. Το γεφύρι στο χωριό Ραχμανλή (Αμυγδαλοχώρι)

Το χωριό Ραχμανλή είχε πληθυσμό 234 κατοίκους που ήταν Τούρκοι Από αυτό το γεφύρι, που συνέδεε τον μεσαίο μαχαλά με τον Χατζή μαχαλά, σώζονται μόνο τα βάθρα του. Το ανατολικό βάθρο είχε ύψος 2,20 μ., πλάτος 1,50 μ. και μήκος 1 μ. Κατά προσέγγιση το δυτικό βάθρο είχε ύψος 3,50 μ., πλάτος 2,30 μ. και συνολικό ύψος μέχρι τον πυθμένα 5 μ., ενώ είχε άνοιγμα τόξου 2,40 μ. Το γεφύρι μού το υπέδειξαν οι Παναγιώτης Μιχαηλίδης και Άγγελος Παπάζογλου τους οποίους και ευχαριστώ.



24. Τα βάθρα από το γεφύρι στο χωριό Ραχμανλή (Αμυγδαλοχώρι).

25. Το γεφύρι βόρεια από το Ραχμανλή

Το γεφύρι βρίσκεται βόρεια από το ερειπωμένο χωριό Ραχμανλή, σ' ένα μικρό ρέμα και μόλις 50 μ. βόρεια του ποταμού Τέσσερα Σωληνάρια. Σώζονται μόνο τα βάθρα του που έχουν πλάτος 2,30 μ. και ύψος περίπου 4,50 μ. Το άνοιγμα της καμάρας θα ήταν κατά προσέγγιση 2,70 μ. Το γεφύρι μού υπέδειξε ο Δημήτριος Χρηστούδης.



25. Τα βάθρα της γέφυρας βόρεια από το Ραχμανλή.

26. Το γεφύρι στο Λακκούδι του Αμυγδαλεώνα

Βρίσκονταν περίπου στο 2ο χιλιόμετρο του αγροτικού δρόμου Καστανοχωρίου - Ραχμανλή (Αμυγδαλοχώρι) και συγκεκριμένα δίπλα στο μαντρί του Παυλίδη. Το γεφύρι είναι κατεστραμμένο. Την πληροφορία μού έδωσε ο Δημήτριος Χρηστούδης, κάτοικος Καστανοχωρίου.



26. Το σημείο που βρίσκονταν το γεφύρι στο Λακκούδι του Αμυγδαλεώνα.

ΓΕΦΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΔΑΦΝΗΣ

Ήταν 4 οι πέτρινες γέφυρες στη Δάφνη. Οι δύο βρίσκονταν βόρεια της Δάφνης στον Ξερόλακκο ή Λακκούδι και οι άλλες δύο ανατολικά της Δάφνης, στο ίδιο ρέμα, και απείχαν μεταξύ τους 100 μ. Μόνο από την πρώτη γέφυρα σώζονται ελάχιστα ερείπια. Τις θέσεις που υπήρχαν οι γέφυρες μού υπέδειξε ο Παναγιώτης Μιχαηλίδης .

27. Το γεφύρι βόρεια της Δάφνης

Το γεφύρι βρισκόνταν βόρεια της Δάφνης στον Ξερόλακκο ή Λακκούδι. Σώζεται μόνο η δυτική βάση με πλάτος 3,40 μ. και μήκος 0,80 μ. Το συνολικό μήκος του γεφυριού εκτιμάται ότι ήταν 5,30 μ. Στο σημείο που υπήρχε το γεφύρι έχει κατασκευαστεί σύγχρονη γέφυρα. Το γεφύρι οδηγούσε στο Δημοτικό Σχολείο και μου το υπέδειξε ο Παναγιώτης Μιχαηλίδης.



27. Το γεφύρι βόρεια της Δάφνης.

28. Το γεφύρι δυτικά της Δάφνης

Το γεφύρι βρισκόταν στον Ξερόλακκο ή Λακκούδι, δυτικά του χωριού, και συνέδεε το κέντρο του χωριού με το Δημοτικό Σχολείο. Έχει καταστραφεί ολοσχερώς και στο ίδιο σημείο κατασκευάστηκε σύγχρονη γέφυρα. Οι διαστάσεις του, κατ' εκτίμηση, ήταν: μήκος 8,20 μ., πλάτος 3,40 μ. και ύψος 4 μ.

29. Τα γεφύρια ανατολικά της Δάφνης

Υπήρχαν άλλες δύο γέφυρες ανατολικά της Δάφνης, στο ίδιο ρέμα, και απείχαν 100 μ. η μία από την άλλη. Και οι δύο έχουν καταστραφεί ολοσχερώς. Τα σημεία που υπήρχαν οι γέφυρες μού υπέδειξε ο Παναγιώτης Μιχαηλίδης.



28. Το γεφύρι δυτικά της Δάφνης.

ΥΔΡΟΓΕΦΥΡΕΣ

30. Υδρογέφυρα στη Νιγρίτα στη θέση Κερασούδα

Από αυτή την υδρογέφυρα σώζονται μόνο τα ερείπια των ακρόβαθρων με άνοιγμα τόξου 6 μ.

31. Υδρογέφυρα στη Νιγρίτα στη θέση Γκογκόια

Βρισκόταν 500 μ. νοτιοδυτικά από το γεφύρι στη θέση Κερασούδα και έχει καταστραφεί ολοσχερώς από τις ρίψεις μπάζων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρριανού: Αλεξάνδρου Ανάβασις. Ι, 11, Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2004.

Γκαβανάς Δ .Γ.: Τραγούδια ξενιτιάς δημοτικά Δυτικής Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1977

Επιτελική Υπηρεσία του Ελληνικού Στρατού: Στατιστικοί πίνακες του πληθυσμού κατ' εθνικότητας των νομών Σερρών και Δράμας, Αθήνα 1919.

Ευριπίδης: Ρήσος σ.σ. 344-352.

Ηρόδοτος: Ηροδότου Ιστορία Πολύμνια, εκδόσεις Πάπυρος, χ.χ, βιβλ. Ζ΄.

Θεοχαρίδης Γ.: Ιστορία της Μακεδονίας κατά τους μέσους χρόνους 285 - 1354, Θεσσαλονίκη 1980.

Θουκυδίδης: Θουκυδίδη Ιστορία, βιβλ. IV, κεφ. 103, Μαλλιάρης - Παιδεία, Θεσσαλονίκη 1985.

Ιωάννου Γ.: Τα δημοτικά μας τραγούδια, Ταχυδρόμος, Αθήνα 1966.

Κασομούλης Ν.: Στρατιωτικά ενθυμήματα, τ. 1ος, Αθήνα 1941.

Κατσαρός Β. - Παπαστάθης Χ.: «"Ο Νέος Μέγας Κώδηξ" της Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών», Σερραϊκά Ανάλεκτα, τ. 1ος, Σέρρες 1992.

Καφταντζή Γ.: Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της, 1ος, Αθήνα 1967/ 2ος, Σέρρες 1972, 3ος Θεσ/νίκη 1996.

Λαζαρίδης Δ.: Αμφίπολις, Τ.Α.Π.Α., ΥΠ.ΠΟ, Αθήνα 1993.

Μακρής Γ.: Οι γέφυρες στην αρχαία Ελλάδα, Αίολος, Αθήνα 2004

Μαντάς Σ.: Το Γεφύρι κι ο Ηπειρώτης, Τεχνικές Εκδόσεις 1987.

Μολοσσός Ζ.: Δρομολόγιο Ελληνικής Χερσονήσου 1878.

Νικολάου Ν.: Μνήμη του E.M. Cousinery και του Voyage Dans Macedoine», Σερραϊκά Χρονικά, τ. 9ος, Αθήνα 1982.

Παπάγελλος Α.: «Ο πόρος Μαρμαρίου». Πρακτικά Αρχαιολογικού Συνεδρίου: Πόλις και χώρα στην αρχαία Μακεδονία, Μνήμη Δ. Λαζαρίδη, Καβάλα 9-11 Μαΐου 1986, Θεσσαλονίκη 1990.

Παπαγεωργίου Π.Ν.: Αι Σέρραι και τα προάστεια, τα περί τας Σέρρας και η Μονή Ιωάννου του Προδρόμου, (επανέκδοση από τη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών), Σέρρες, 1988.

Πέννας Π.: Ιστορία των Σερρών 1383-1913, Ι.Λ.Ε.Σ.Μ, Αθήνα, Β΄, 1966

Πετρονώτης Α.: «Επτά ημέρες», ένθετο εφημ. Καθημερινή, 13.2.2000.

Σαμσάρης Δ.: Έρευνες στην ιστορία, την τοπογραφία και τις λατρείες των Ρωμαϊκών επαρχιών Μακεδονίας και Θράκης, Θεσσαλονίκη 1984.

Σαμσάρης Δ.: Ιστορική γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1976.

Σαρικάκης Θ.: Ρωμαίοι άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας, μέρος Β, από του Αυγούστου μέχρι του Διοκλητιανού 27 π.Χ. - 284 μ. Χ., 3ος Θεσ/νίκη 1996.

Στράτης Ε.: Ιστορία της πόλεως Σερρών, (επανέκδοση από τη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών), Σέρρες 2000.

Τζανακάρης Β.: Εικονογραφημένη ιστορία των Σερρών, 2ος, Σέρρες 1995.

Τσότσος Γ.: Τα πέτρινα γεφύρια της Βισαλτίας, πρακτικά Β΄ Επιστημονικού Συμποσίου, Νιγρίτας 17-20 Οκτωβρίου 1996, Θεσ/νίκη 2000.

Χατζηκυριακού Γ.: Σκέψεις και εντυπώσεις εκ περιοδείας ανά τήν Ανατολικήν Μακεδονίαν 1905-1906, εκδ. Ι.Μ.Χ.Α., Θεσσαλονίκη 1962.

Χριστοφόρου: Προσκυνητάριον, Λειψία 1904.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Chelebi Evliya: Ταξίδι στην Ελλάδα», εκδόσεις Εκάτη, Αθήνα 1991.

Collart P.: Ville de Macedoine, Paris 1937.

Cousinery E. M.: Voyage dans La Macedoine, Paris 1831.

L' ILLUSTRATION: τεύχος 3675, 2 Αυγούστου 1913.

Leake W.M.: Travels in northern Greece Vol. III, Amsterdam 1967.

ΟΙ ΣΥΝΤΕΤΑΓΜΕΝΕΣ ΤΩΝ ΓΕΦΥΡΙΩΝ

Α/Α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ - ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΓΕΦΥΡΙΟΥ	G.P.S.			Γραφικές		
		X	Ψ	Z	X	Ψ	Z
1	Η γέφυρα μεταξύ των χωριών Δαμάσκηνο και Άνω Καρυδιά				449855	4582084	110
2	Η γέφυρα μεταξύ Αγκίστρου και Άνω και Κάτω Καρυδιάς				451031	4582303	160
3	Το γεφύρι στην περιοχή του Αγκίστρου				452086	4579790	250
4	Το γεφύρι του Σιδηροκάστρου				448834	4565048	80
5	Το γεφύρι της Φαιάς Πέτρας	453169	4569023	200			
6	Το γεφύρι του Καπνοφύτου	457894	4571949	360			
7	Το γεφύρι της Σαμοκόβας	460024	4572643	400			
8	Το γεφύρι της Πεχτσέτας	460919	4572560	420			
9	Το γεφύρι της Τουπουβίτσας	461132	4572672	420			
10	Το γεφύρι της Κάτω Μπέλιτσας	462329	4573277	490			
11	Το γεφύρι της Τζιογκόλας (Άνω Μπέλιτσα)	463220	4573090	520			
12	Το γεφύρι στη θέση Ποτιστικά	464519	4572847	580			
13	Το κατεστραμμένο γεφύρι του Μααρά	465221	4572548	600			
14	Το γεφύρι των Λιβαδιών	465743	4572936	700			
15	Το γεφύρι στη διασταύρωση για Βροντού	466377	4573045	690			
16	Το γεφύρι των Αγίων Ταξιαρχών	461294	4573828	480			
17	Το γεφύρι της Αγοράς	461357	4574008	490			
18	Το γεφύρι του Κούτσεβιτς	461501	4574055	500			
19	Το γεφύρι της Γκέρκας ή της Πίκλας	461641	4574139	500			
20	Το γεφύρι του Πίτσουρ	461746	4574249	510			
21	Η κατεστραμμένη γέφυρα στο χείμαρρο του Λευκώνα				459842	4557368	400
22	Η γέφυρα στο ρέμα του Ιμαρέτ				461128	4549020	80
23	Η γέφυρα του Αγίου Βλασίου				462027	4548945	60
24	Η γέφυρα του Αγίου Παντελεήμονα				461918	4549098	60
25	Η γέφυρα στα Ταμπάχανα (σημερινή πλατεία Εμπορίου)				462180	4548521	55
26	Η γέφυρα των Μοναχών ή Κεσίς Κιουπρί				462679	4549213	60
27	Η γέφυρα των Αγίων Αναργύρων				462748	4549052	60
28	Η γέφυρα του Αχμέτ πασά				462912	4548735	60

Α/Α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ - ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΓΕΦΥΡΙΟΥ	G.P.S.			Γραφικές		
		X	Ψ	Z	X	Ψ	Z
29	Η θρυλική πέτρινη Κόκκινη γέφυρα				461835	4551342	110
30	Το γεφυράκι του τούρκικου μύλου				461860	4552105	140
31	Η γέφυρα μεταξύ Ορεινής και Ελαιώνα στη θέση Μος				464779	4557518	440
32	Το γεφύρι της Κάτω Ορεινής				465572	4561097	600
33	Το δίτοξο γεφύρι κάτω από το χωριό Μπάνιτσα				466768	4559917	600
34	Το γεφύρι της Μπάνιτσας	468230	4560900	750			
35	Το γεφύρι του Σαριγιάρ				468682	4562627	750
36	Το ποτάμι και το πέτρινο γεφύρι του Ελαιώνα (Ντουτλί)				464440	4554995	360
37	Το γεφύρι δίπλα στην κεντρική πύλη του Μοναστηριού	467820	4553664	350			
38	Το πρώτο γεφύρι στη νότια πλευρά του τείχους της Μονής	467876	4553637	330			
39	Η γέφυρα του παραπορτιού της Μονής	467896	4553635	330			
40	Η συμπληρωματική γέφυρα στο παραπόρτι της Μονής	467896	4553635	330			
41	Η παλιά (κατεστραμμένη) γέφυρα του παραπορτιού της Μονής	467896	4553635	330			
42	Το γεφύρι πάνω από την τεχνητή σήραγγα				467755	4553711	350
43	Το δίτοξο γεφύρι κάτω από το στόμιο εξόδου του νερού				467926	4554227	400
44	Το γεφύρι της Οινούσας				467421	4549627	90
45	Το γεφύρι κάτω από την Ιερά Μονή του Τιμίου Προδρόμου				467849	4553865	320
46	Το γεφύρι πάνω από την Αγία Παρασκευή	468315	4554251	350			
47	Το γεφύρι κάτω από την εκκλησία του χωριού Λάκκος	468543	4554983	430			
48	Το γεφύρι του χωριού Λάκκος	468777	4555118	390			
49	Το γεφύρι μετά το χωριό Λάκκος	469826	4556763	550			
50	Το μεγάλο γεφύρι στην περιοχή Ουζουντζάς				470026	4559418	600
51	Το μικρό γεφύρι στην περιοχή του Ουζουντζά				470091	4559589	600
52	Το γεφύρι Σεϊτάν Κιουπρεσί ή Διαβολογέφυρο				470536	4560843	620
53	Το γεφύρι στο 25ο χιλιόμετρο Σερρών - Άνω Βροντούς	472113	4564814	890			
54	Το γεφύρι στην τοποθεσία Χάνια				473689	4567469	900
55	Το γεφύρι στη θέση Κουρί	474198	4569117	1010			
56	Το γεφύρι κάτω από την Οινούσα	467639	4549619	90			
57	Το γεφύρι του Νέου Σουλίου	469381	4548390	120			
58	Το γεφύρι ανάμεσα στη Δράνοβα και Μούκλιανη				477028	4553203	600
59	Το γεφύρι στη θέση πλάτανος του Βαδιάκα στο Άγιο Πνεύμα				472682	4549709	280

Α/Α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ - ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΓΕΦΥΡΙΟΥ	G.P.S.			Γραφικές		
		X	Ψ	Z	X	Ψ	Z
60	Το γεφύρι στην κεντρική πλατεία του Αγίου Πνεύματος				472801	4549986	320
61	Το γεφύρι στη θέση Ζιλί				471880	4546243	150
62	Το γεφύρι στην θέση Άγος				467574	4542436	20
63	Το γεφύρι βόρεια της Συκιάς	476742	4547910	270			
64	Το γεφύρι νότια της Συκιάς	476733	4547629	260			
65	Το γεφύρι στον κάμπο της Συκιάς				476533	4546917	215
66	Το γεφύρι του Τράικου στο κέντρο του χωριού Δαφνούδι	478727	4545264	160			
67	Το γεφύρι δίπλα στα μνήματα στο χωριό Δαφνούδι	478762	4545569	180			
68	Το γεφύρι στη θέση Λόφκα του Γαζώρου	480519	4542045	110			
69	Το γεφύρι της παλιάς Ζίχνης	484033	4542901	300			
70	Το γεφύρι στο ρέμα Ξηρόλακκοςστην περιοχή Γαζώρου				482400	4540555	120
71	Το γεφύρι βόρεια του Θολού				483075	4539040	120
72	Η γέφυρα στο ανατολικό ρέμα της Αγριανής	485161	4547757	570			
73	Η γέφυρα του Σφελινού	489122	4544097	360			
74	Το γεφύρι της Αλιστράτης	498040	4546489	120			
75	Ένα φυσικό πέτρινο γεφύρι βόρεια της Αλιστράτης				494559	4546664	370
76	Το κατεστραμμένο δίπλα στο δρόμο Σερρών - Αμφίπολης				489596	4533915	20
77	Το γεφύρι του Αγγίτη ποταμού	494875	4539837	20			
78	Το γεφύρι της Συμβολής ή Κατίν Κιοπερσί	502985	4543396	50			
79	Το γεφύρι στα Κοκκινόγεια και Γραμμένη του Ν. Δράμας						
80	Το τετράτοξο γεφύρι του Μααρά						
81	Το μικρό γεφυράκι του Μααρά						
82	Το κατεστραμμένο γεφύρι του Μααρά						
83	Το γεφύρι στη θέση Κρεμαστή	495932	4527947	270			
84	Το γεφύρι στο κεντρικό πηγάδι του χωριού Λακκοβίκια	494204	4519625	400			
85	Το γεφύρι νότια του χωριού Λακκοβίκια				493840	4518390	320
86	Το γεφύρι νοτιοανατολικά του χωριού Λακκοβίκια				494939	4518962	320
87	Το γεφύρι στο ρέμα «ο λάκκος του Γερούξαλη»				477889	4519332	140
88	Το γεφύρι της Ντρίστας				474699	4519100	100
89	Το γεφύρι του Λευκοτόπου				468956	4522943	100
90	Το γεφύρι του Σιτοχωρίου				467178	4523983	160

Α/Α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ - ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΓΕΦΥΡΙΟΥ	G.P.S.			Γραφικές		
		X	Ψ	Z	X	Ψ	Z
91	Η πρώτη γέφυρα του Χουμνικού				464616	4525301	140
92	Η δεύτερη γέφυρα του Χουμνικού				463572	4524883	190
93	Το γεφύρι στο Γερμανόρεμα δυτικά του κάστρου				458619	4524875	120
94	Η γέφυρα Σουχνιάς ανάμεσα στον Σοχό και τη Νιγρίτα				451804	4523084	360
95	Το πρώτο σύγχρονο πέτρινο γεφύρι				463090	4549405	100
96	Το δεύτερο σύγχρονο πέτρινο γεφύρι				463030	4549450	110
97	Το τρίτο σύγχρονο πέτρινο γεφύρι				463033	4552608	280
98	Το τέταρτο σύγχρονο πέτρινο γεφύρι				467190	4558040	740
99	Το δίτοξο γεφύρι πριν την διασταύρωση του Καπνόφυτου	457894	4571949	360			
100	Η πρώτη υδρογέφυρα δίπλα και ανατολικά του πεδίου βολής				460634	4549162	80
101	Η δεύτερη υδρογέφυρα ανεβαίνοντας τον ρου του χειμάρρου				460579	4549632	100
102	Η τρίτη υδρογέφυρα, όπως ανεβαίνουμε τον ρου του χειμάρρου				460571	4549776	100
103	Η υδρογέφυρα στο ρέμα του Ιμαρέτ				461128	4549020	80
104	Η υδρογέφυρα στον λόφο Μουσαλά (Τσουμπλέκ Ντερέ)				461736	4549230	80
105	Η βυζαντινή υδρογέφυρα στα δυτικά της Ακρόπολης (Κουλάς)				462044	4549173	100
106	Η θρυλική πέτρινη Κόκκινη γέφυρα				461835	4551342	110
107	Η μικρή υδρογέφυρα				461825	4551050	110
108	Η υδρογέφυρα πηγών Ελαιώνα				465177	4555143	440
109	Η υδρογέφυρα βόρεια του Ελαιώνα				464557	4554985	360
110	στον περίγυρο της Ιεράς Μόνης του Τιμίου Προδρόμου	467919	4553661	320			
111	Η παλιά (κατεστραμμένη) υδρογέφυρα της Μονής	467919	4553661	320			
112	Η υδρογέφυρα κάτω από το παραπόρτι της Μονής	467896	4553635	330			
113	Η υδρογέφυρα της Πηγής	467973	4553989	330			
114	Η υδρογέφυρα του εργοστασίου στη Βροντού	473886	4568679	960			
115	Η υδρογέφυρα της Βροντούς				473352	4571506	1070
116	Η υδρογέφυρα ή Κεμέρι του Αγίου Πνεύματος				472890	4550265	350
117	Η υδρογέφυρα του Δαφνουδίου	478196	4545601	210			
118	Η πρώτη στη θέση Σπιάκες ή Ντάρδανα				486066	4550954	800
119	Η δεύτερη υδρογέφυρα στο δυτικό ρέμα της Αγριανής				485801	4549963	720
120	Η υδρογέφυρα στο ανατολικό ρέμα της Αγριανής	485161	4547757	570			
121	Η υδρογέφυρα Αλιστράτης				493653	4545585	320
122	Η υδρογέφυρα του Χουμνικού				464732	4524956	170

Ο ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΠΕΤΡΙΝΩΝ ΓΕΦΥΡΙΩΝ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ «ΤΑ ΠΕΤΡΙΝΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ»
ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΙΛΚΙΔΗ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΕ 1500 ΑΝΤΙΤΥΠΑ
ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΩΝ ΑΦΩΝ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ
ΣΤΙΣ ΣΕΡΡΕΣ ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ
ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΣΕΡΡΩΝ ΣΤΗ ΣΕΙΡΑ
«ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΤΟ ΝΟΜΟ ΣΕΡΡΩΝ»
ΜΕ ΑΡΙΘΜΟ " 7 "

ΠΕΤΡΙΝΑ ΓΕΦΥΡΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ



ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Όρια Κρατών
- Όρια Νομών
- Πρωτεύον οδικό δίκτυο
- Δευτερεύον οδικό δίκτυο
- Σιδηροδρομικό δίκτυο
- Ποτάμια - ρέματα
- Πρωτεύουσα Δήμου
- Χωριά
- Ερείπια
- Αριθμός γεφυριού 21 — Θέση γεφυριού
- Λίμνη Κερκίνη

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΣΧΕΔΙΑΣΗ

Εργαστήριο Τοπογραφίας
Τμήματος Γεωπληροφορικής και Τοπογραφίας
του Τ.Ε.Ι. Σερρών

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ

Ελευθέριος Παναγιωτόπουλος (epanag@teiser.gr)
Γεώργιος Καριώτης (gkar@teiser.gr)
Καθηγητές Εφαρμογών
Τηλ. και fax : 23210 49247

0 5 10 15 20 Km